

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JENS SMØRUM

Vejen jeg gik
og mennesker jeg mødte

En landarbejders erindringer

NATIONALMUSEET

JENS SMØRUM

**Vejen jeg gik
og mennesker jeg mødte**

En landarbejders erindringer

NATIONALMUSEET

Udsendt i
Nationalmuseets Industri, Håndværker- og Arbejderundersøgelser serie.
Redigeret af D. YDE-ANDERSEN, 1961.

Indhold

Barndommens land.. .. .	7
Ud at tjene	22
Til søs	32
Tjenestekarl og landarbejderagitator.. .. .	37
På højskole	38
Foden under eget bord.. .. .	43
Folketingskandidat i Lejrekredsen	48
Medlem af Folketinget	58
Medlem af statens jordlovsudvalg	66
Kolonihavesagen	73
Da min gamle skipper blev landstingsmand	77
Den sjællandske Bondestands Sparekasse	79
Ballerup-Måløv sogneråd	81
Tyskernes beslaglæggelser af danske ejendomme	84
I Holbækkredsen	86
Indenrigsminister	90
På Færøerne	108
Landbrugaminister	121
På udenlandsfærd	134
Mor Anna	170
Efter fyraften	177

Barndommens land

Fra Roskilde fjord strækker der sig mod øst på begge sider af Værebros å et mosedrag et par mil ind i landet. Dette mosedrag var i oldtiden en lavvandet vig, omkranset af skovklædte åse og bakker.

Inderst inde i en lun krog af vigen lå i oldtiden en bo-plads, der i middelalderen fik navnet „Smørhem“, hvilket senere blev til „Smørum“. Byen havde da betydning som tingsted for det landområde, der endnu kaldes for „Smørum herred“.

Smørum består af to byer, én højt beliggende, „Smørum-ovre“, og én lavt beliggende, „Smørumnedre“.

I den forneden kom jeg til verden den 3. februar 1891.

Efter hvad der senere er fortalt mig, var det et forrygende snevejr den dag, jeg kom til verden.

Det er den lange Lars Peter, der dengang tjente på nabogården, og som hentede jordemoderen, der har fortalt mig det. Lars Peter blev senere min makker som sækkebærer ved damptærskemaskinen. Han var en pålidelig mand, så det skal nok passe.

Min far var landpostbud Hans Sørensen og min mor Bodil Kirstine.

Mit hjem var fattigt. Far tjente som landpostbud dengang 40 kr. om måneden.

Vi var 4 søskende. Jeg var den tredie i flokken. Der er mærkeligt nok 5 års aldersforskel på os. Da jeg blev født, var min ældste broder 10 år, min søster 5 år, og 5 år efter kom min yngste søster til verden.

Mit barndomshjem var et gammelt stråttækket bindingsværkshus med en lille have til.

Far plejede og passede i sin fritid med den største flid og omhu både hus og have. Han satte en ære i at holde det gamle

hus godt vedlige både med kalk og maling. Huset var en arv fra hans bedsteforældre. Det var det ældste i hele byen. Megen påpasselighed med vedligeholdelsen var nødvendig, hvis det ikke skulle gå til, men det blev vedligeholdet så godt, at jeg tør sige, at det var bedre, da far døde – efter at have boet i det i 40 år – end da han overtog det.

Min første legeplads uden for stuetilværelsen var Grønbakken, et lille stykke gadejord, der lå lige uden for mit hjem. Her tilbragte jeg mange timer i mine første leveår med at lege med min søster og med jævnaldrende børn fra nabo-hjemmene. Det var en herlig tumleplads. Her var grønjord, hvor de voksnes arbejde med at høste korn og hø kunne efterlignes, og her kunne vi tøjre alle vore hjemmelavede husdyr: heste, køer og får. Dyrene var af ensartet materiale. De var lavet af træpinde. Det var størrelsen, der var afgørende for, om det var heste, køer eller får. Det var mest vidje-pil, vi anvendte til fremstillingen. Jeg havde både sorte, hvide og gule kreaturer. Tøjret var en sejl garnstråd og tøjrpælen et søm. Det var ganske vist meget primitivt legetøj, der stod til min rådighed, men det er et stort spørgsmål, om børnene i vore dage føler større glæde ved at lege med det dyre mekaniske legetøj, end vi gjorde ved at lege med det billige og primitive. For vi havde lige så megen glæde af at finde på at lave det som ved at lege med det.

Der var også ude på Grønbakken en stor stenbunke, hvorfra der kunne skaffes masser af byggematerialer til huse for både mennesker og dyr, ja, endog til opførelse af pragtfulde slotte og uindtagelige fæstninger.

Efterhånden som benene blev lidt længere, og jeg fik flere kræfter, foretog jeg sammen med mine legekammerater „opdagelsesrejser“ omkring på bymarken. Vi opdagede mange herligheder: mergelgraven på bybakken, Kong Svends høj, Langdyssen, De svenske grave, Ormhøj, Krogshøj, Niels Frants' granskov og mange flere.

De mange kæmpehøje og dysser og de talrige fund på markerne og i moserne af våben og redskaber af flint og

bronze er talende vidnesbyrd om, at der i oldtiden har boet mange mennesker på min hjemegn.

Når jeg nu på mine gamle dage en sommerdag står på bybakken ved Smørumnedre og ser ud over min fødeegn med de mange kæmpehøje på toppen af bakkerne, tænker jeg på Johs. V. Jensens digt:

*„Alvorlig taler ved alfarvej
med grønsvær tækket de gamles grave.
Henfarne slægter – forglem dem ej.
I arv de gav dig en ædel gave.
Henfarne slægter i landets marv
sig ej fornægter, bevar din arv“.*

„Med grønsvær tækket de gamles grave“, ja, nogle af dem er endnu tækket med grønsvær, men mange flere end dem, der er bevaret, er i tidens løb blevet sløjfet, og nu pløjes og sås der hen over „de gamles grave“. Mange er sløjfet i den tid, jeg kan huske.

Der lå således ikke ret langt fra mit hjem en langdysse. Den blev sløjfet i min barndomstid. Kampestenene blev solgt og bl. a. anvendt til fundament til et nyt hus, der blev bygget i byen. Ejeren lagde ikke skjul på, hvor stenene var kommet fra, for han gav huset navnet „Dyssegrund“ og lod navnet male på huset, så alle kunne se det. Blandt gamle folk i byen gav sløjfningen af den prægtige gamle langdysse anledning til megen snak og mange spådomme om de ulykker, der ville ramme de mennesker, der var skyld i denne vandalisme. Da det gik sådan, at den mand, der havde bygget sit hus på kampestenene fra dyssen, kort tid efter blev syg og døde i sin manddomsalder, og gårdmanden på den gård, hvor dyssen var fjernet, dræbte sig selv ved et skud med et jagtgevær, forstår man jo, at de gamle „spåmænd“ og „spåkoner“ sagde: „Kan I se, vi fik ret.“

Den overtro, at ulykker ville ramme de mennesker, der forgreb sig på oldtidens gravpladser, havde været stærk nok til at beskytte oldtidsminderne mod ødelæggelse gennem

middelalderen helt op til vor tid. Men i vor „oplyste“ tidsalder gik det galt. Havde vi ikke fået en lov om forbud mod at sløjfe kæmpehøje og dysser, havde der næppe været ret mange tilbage af dem. Jeg kan eksempelvis nævne, at der på min hjemegn er en gård, der hedder „Syvhøjgård“. Den har dette navn, fordi der på dens marker har været 7 kæmpehøje. Der er ingen af dem bevaret. Kun nogle kuppelformede forhøjninger på bakketoppene viser de steder, hvor de har ligget.

Den egn, hvor man er født og opvokset – barndommens land – er noget, man i tankerne gang på gang vender tilbage til, når man bliver gammel. Jo ældre man bliver, jo tydeligere og klarere står det i ens erindring. Jeg behøver ikke at ty til fotografier for at få opfrisket, hvordan det så ud. Jeg har et meget tydeligt billede af det i hjernen, og jeg tror ikke, at det viskes ud, så længe jeg lever.

Kærligheden til hjemstavn – rammen om barndommens oplevelser – er vist noget, der er fælles for de fleste mennesker. Jeg mødte det gang på gang meget stærkt, når jeg på min rejse i Amerika talte med gamle landsmænd. Vi havde sjældent talt ret længe sammen om Danmark – det lille land, der havde været deres fædres land – før de sagde: „Jeg ville så gerne hjem for bare én gang at gense min fødeegn, men det når jeg nok aldrig.“

Kærligheden til hjemstavn er et emne, der er behandlet af mange digtere. Ingen har efter min mening gjort det bedre end Jeppe Åkjær i de jævne, stilfærdige ord:

*„Hvad var vel i verden det fattige liv
med alt dets fortærende tant,
om ikke en plet med en dal og lidt siv
vort hjerte i skælvinger bandt.
Om ikke vi drog fra det yderste hav
for bøjet og rynket at stå
og høre de kluk, de mindernes suk
fra bækken, vi kysset som små“.*

De ord har jeg tit i de senere år gentaget i mit stille sind.

Blandt de legepladser, vi børn besøgte, var som nævnt også en grusgrav, der havde det mærkelige navn „De svenske grave“. Et sagn fortalte, at her var der under en krig blevet begravet nogle svenske soldater. Sagnet havde holdt sig hårdnakket, men ingen troede rigtigt på det mere, men i 1912 fandt en tjenestekarl, der var ved at grave grus på dette sted, 10 velbevarede skeletter. Og nu blev sagen nærmere undersøgt, og det blev oplyst, at det var svenske soldater, der var dræbt af Smørum-bønder i Svenskekrigen 1659.

Jeg nævner det som eksempel på, at erindringen om en sådan stor og alvorlig begivenhed kan bevares fra slægt til slægt gennem 300 år og som et bevis på, at der også i 1659 var frihedskæmpere i Smørum.

Skeletterne blev igen nedgravet på stedet. Graven blev fredlyst, og der blev rejst en mindesten på den med følgende indskrift:

*„Her ligger 10 svenske krigere,
som faldt for Smørum bønders hånd 1659“.*

Jeg husker ikke ret meget fra de første 5–6 år af min tilværelse. Jeg kan dog tydeligt erindre, at moder næsten altid var på arbejde. Hun lugede roer, var med til høstarbejde, og fra høstens afslutning til hen imod jul arbejdede hun ved damptærskemaskinen som båndskærer – et koldt og ubehageligt arbejde. På de tider af året, hvor der ikke var arbejde ved roelugnings-, høst- eller tærskningsarbejde, sled hun med storvask eller rengøringsarbejde rundt om på egnens gårde.

Jeg mindes en hændelse fra den tid, hvor jeg var 5 år. Jeg kan angive tiden, fordi det skete lige efter, at min yngste søster var født.

Moder, der dengang arbejdede på en gård, der hørte under

Edelgave, havde måttet holde ferie en uges tid på grund af barselfærden. Da hun igen meldte sig på arbejdspladsen, var bestyreren gal i hovedet, og hun fik at vide, at når hun ikke kunne passe sit arbejde, når der var brug for hende, så havde de nu ingen brug for hende. Moder gav dog ikke op. Hun standsede godsejeren en dag, han kom ridende forbi vort hjem, og bad grædende om at få sit arbejde igen.

Jeg var dengang kun en lille purk på 5 år, men den oplevelse kan jeg aldrig glemme. Jeg syntes, at det var så synd for moder, at hun skulle græde og tigge for at få arbejde.

Der er en anden hændelse fra mit barndomshjem i årene før jeg kom i skole, der på samme måde satte sig uudslettelig fast i mit barnesind.

En vinteraften kom min morbroder, der var landarbejder, hjem til os og fortalte, at han var raget uklar med den gårdmand, som han i længere tid havde arbejdet hos. Jeg kan naturligvis ikke nu over 60 år efter huske, hvilke ord morbroder brugte, men den fremstilling, jeg her giver, fik jeg engang i mine unge år bekræftet af morbroder.

Gårdmanden havde, da han udbetalte morbroder hans ugeløn, ladet ham vide, at for fremtiden ville han kun give ham 1 kr. om dagen. Hidtil havde han fået 1 kr. 16 øre om dagen. Morbroder havde så spurgt ham, om han ikke mente, at han havde råd til at give de 16 øre med. Gårdmanden var kendt som en velhavende mand. Han var blevet vred og havde sagt, at det vedkom ingen, hvad han havde råd til. Så havde morbroder svaret, om han heller ikke syntes, at det vedkom ham, at han trods al sit slid og slæb ikke kunne tjene brødet til sin familie. Morbroder havde 7 børn. Gårdmanden svarede, at børnene havde han vel selv været ude om at skaffe sig. Det vedkom ikke ham. Det, som det kom an på, var, at han sagtens kunne få en arbejdsmand for én krone om dagen, og derfor ville han ikke give ham mere. Og nu ville han for øvrigt lade ham vide, at han hverken ville give ham 1 kr. eller 1 kr. 16 øre om dagen. Han havde ikke mere brug for ham.

Jeg husker, hvilket alvorligt indtryk denne hændelse gjorde på mine forældre.

Morbroder græd. Han vidste, at hvis det ikke lykkedes ham at få andet arbejde i løbet af få dage, så blev han nødt til at henvende sig til fattigvæsenet, ellers ville kone og børn lide sult og nød. Og fattigvæsenet stod for hæderlige arbejdere som noget meget afskrækkende. Så mistede man valget og blev regnet i samme klasse som dagdrivere og forbrydere.

Jeg ved det ikke, men jeg tror, at disse to hændelser fra mine barndomsår blev medbestemmende for, at jeg allerede i mine helt unge år var med til at oprette tyendeforeninger. Jeg havde helt fra drengsårene forstået, at skulle landarbejdere og andre småkårsfolk opnå bedre levevilkår, måtte de slutte sig sammen og hjælpe hinanden.

Lad mig i denne forbindelse tage endnu en hændelse med fra min barndomstid. Det var efter, at jeg var kommet i skole og havde fået lært at læse.

Socialdemokratiet havde fået opstillet som folketingskandidat en tobaksarbejder fra Roskilde, der hed Henrik Nielsen. Venstres kandidat var mejeriejer Rosleff, og højres kandidat var grev Scheel, Ryegård. Her var altså en greve, en mejeriejer og en arbejder at vælge imellem. Jeg syntes ikke, der kunne være nogen tvivl om, hvem fader skulle stemme på.

Jeg sagde til fader: „Du stemmer vel på Henrik Nielsen.“

„Nej,“ sagde fader, „jeg stemmer på Rosleff, for han er venstremand, og det er jeg også, men Henrik Nielsen er socialdemokrat.“

„Ja, fader, men der står her i avisen, at Henrik Nielsen siger, at alle småkårsfolk skal holde sammen for at få bedre kår, og vi hører da til småkårsfolk.“

Fader svarede: „Du er for grøn om næsen, min dreng, til at tænke på den slags.“

Jeg lod mig dog ikke slå af marken af det argument, men spillede min sidste store trumf ud.

„Far, hvis du vil stemme på Henrik Nielsen, så skal du få alle de penge, jeg har i min sparegris.“

Det er jo nok mit første forsøg på at skaffe stemmer til socialdemokratiet. Forsøget mislykkedes totalt. Fader ville ikke mod betaling stemme på tobaksarbejderen. Jeg har siden hørt en del om, at det ikke er pænt at købe stemmer, og det er jeg enig i, men her var der dog den formildende omstændighed, at det var mine egne surt erhvervede spare-skillinger, der blev sat ind.

Dengang var næsten alle arbejdere på landet venstremænd. Kun langsomt vandt socialdemokratiet frem i landdistrikterne. Men det gik fremad valg efter valg, og da jeg som ung mand, endnu mange år før jeg selv fik valgret, var med til at stifte en socialdemokratisk vælgerforening for min hjemegn, havde jeg den glædelige oplevelse, at min fader var min ivrigste og mest trofaste medhjælper.

★

Vi havde ikke megen selskabelighed i mit hjem, det var der ikke råd til, men en gang om året ved juletid, når vi havde fået grisen slagtet, kom min farmor og min morbror med kone og børn på besøg. Denne lille familiesammenkomst glædede vi børn os meget til.

Jeg kan huske, at morbror roste mors traktement med de ord: „Sylte og sejtkav (sigtebrød) er spilleme god mad.“ Morbror var, især når han blev tøet lidt op af „et par små sorte“ (sort kaffe med brændevin) ingen dårlig selskabsmand. Han underholdt os med at fortælle historier og med at synge nogle morsomme viser, hvoraf to, så vidt jeg kan huske, begyndte sådan:

*„Det var nu sidste sommer, vi gik og vendte hø
i engene dernede ved Sengeløse sø“.*

og den anden

*„Jeg har været med i lejren ved Hald,
der har jeg jo travet om, som jeg var gal,
travet om i skidt og møg, så om ørene det fløj,
for vi sku' frelse fædrelandet, det var ingen spøg“.*

For morbror, der havde haft en fattig og slidsom tilværelse, stod soldatertiden som en fornøjelig oplevelse, som han kunne fortælle mange morsomme og spændende historier om. Han havde ligget som rekrut på Kronborg, og han havde været til manøvre i lejren ved Hald i Jylland. Det var den eneste gang i sit liv, han havde været uden for Sjællands grænser, og det er derfor meget forståeligt, at denne „udenlandsrejse“, som han kaldte den, var blevet en af hans livs største oplevelser.

En anden og endnu større begivenhed end julesammenkomsten fandt sted, om ikke hvert år, så dog adskillige gange i min barndomstid. Det var en sommertur til Hillerød.

Mor fik imod at gøre nogle ugers arbejde på en gård lov til at låne et køretøj. Mor havde en søster, der boede i Hillerød, som vi besøgte.

Vi kørte hjemmefra tidligt om morgenen, og vi „bedede“, når vi var nået cirka halvvejen, i Lynges kro, hvor hestene fik et foder og vi andre en tår kaffe og en medbragt mellemmad, som mor i dagens anledning havde sørget for var lidt mere lækker, end vi var vant til. Når vi havde besøgt moster og onkel og fået en tår kaffe, aflagde vi altid besøg på Frederiksborg slot. Der var der noget at se på. Både den tre mil lange køretur, hvor vi kunne sidde mageligt og nyde udsigten over marker, søer og skove og alt det, der var at se på Frederiksborg slot: modeller af vikingebåde og grønlandsbåde, ridderrustninger, mange slags våben, malerier om krigeriske begivenheder osv., var en oplevelse, som vi børn glædede os meget til længe i forvejen og levede højt på længe efter.

Turen tog 3 timer hen og 3 timer hjem, hvilket vil sige nogenlunde den samme tid, som en rask mand kunne have

klaret til fods. Når det tog så lang tid, var det, fordi far var meget øm over hestene. Når de gik og arbejdede alle de søgne dage, skulle de ikke overanstreges, når de på en søndag skulle slæbe af sted med os. De fik selv lov til at bestemme farten, og et langsomt tempo passede dem åbenbart bedst.

Far pralede også altid med, at da han i sine unge dage besøgte mor, medens hun tjente i Hillerød, havde han til fods klaret turen Smørumnedre–Hillerød betydeligt hurtigere. Mor havde tjent hos en grevinde i Hillerød, og min farmor havde tjent hos digteren H. C. Andersen i København. Det pralede vi børn undertiden lidt af. Vi havde ikke ret meget andet at prale med.

Jeg kan huske, at farmor tit fortalte om den tid, hun tjente hos H. C. Andersen. Hun kunne ikke forstå, at han var en berømt mand, hun syntes, at han bare var en mærkelig gammel særling. Han havde f.eks. et langt reb liggende under sin seng. Det ville han i tilfælde af ildebrand bruge til at binde i vinduet, så han ad den vej kunne redde livet, hvis trappen brændte. Det må vel egentlig siges at være en meget praktisk sikkerhedsforanstaltning, men farmor påstod, at sådan var der ingen fornuftige mennesker, der bar sig ad.

Når hun gjorde hans værelse i stand, måtte ingenting flyttes, især var det galt, hvis hun rørte noget på hans skrivebord. „Men det var jeg da nødt til,“ forklarede farmor, „for der måtte da tørres støv af.“ Når han opdagede, at hun havde været ved skrivebordet, sagde han: „Kirsten, Kirsten, du mener det så godt, så godt, men du gør det så skidt, så skidt.“ Det var farmor meget fornærmet over, og hun havde jo ret i, at selv om irettesættelsen var blid i formen, var den i realiteten streng nok.

Juleaften i barndomshjemmet hører vist til de begivenheder, som man aldrig glemmer. Det er muligt, at den gode mad, der vankede den aften, bidrager til at fastholde den i hukommelsen. Mors forberedelser til juleaften var bl. a.

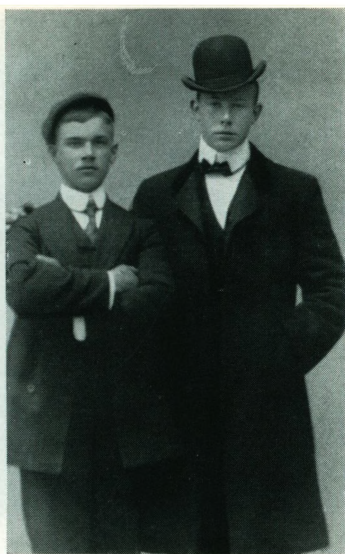
Mine forældre landpostbud Hans Sørensen og Bodil Kirstine ved 50-års alderen.

Barndomshjemmet i Smørumnedre.

Som 14-årig tjenestedreng sammen med min søster.

Som 18-årig landarbejder sammen med min kammerat Johs. Werther (t. h.).

Som 25-årig landarbejder sammen med min kone og vores søn.

spændende derved, at hun bagte æbleskiver. Det var, så vidt jeg erindrer, den eneste gang om året, vi fik æbleskiver. Men det er nu alligevel noget andet og mere værdifuldt end den gode mad, der får mig til at mindes juleaften i mit barndomshjem med glæde og taknemlighed.

Vi havde ganske vist intet juletræ, men vi børn havde hver et julelys, der blev anbragt på låget af fars tobaksdåse, og medens de brændte ned, sang vi de gode, gamle julesalmer. Mor kunne dem udenad og var altid forsanger. Vi fik ikke, som børnene i vore dage, kostbare julegaver, men de små ting, som vi fik, et par nye hoser eller et par nye vanter, vakte mindst lige så megen glæde og taknemlighed.

Julemorgen skulle vi, før vi fik noget at spise, gå udenfor, og når vi kom ind sige: „Godmorgen, glædelig jul, helsen og sundhed og alt, hvad som kært er.“ Jeg har siden læst hos Troels Lund, at det er en god, gammel skik, der går helt tilbage til middelalderen.

Der var over julen i mit barndomshjem en egen højtidelig stemning, som jeg aldrig kan glemme.

Til fastelavn havde vi skolebørn en morsom skik, der betød så uendeligt meget for os. Fastelavns søndag gik vi alle rundt fra dør til dør i flok og sang:

*Her ser I en del fyre med lidt skæg,
som gerne ville be' om et par æg;
men får vi et par skilling, så lad gå,
det kan vi også skrive under på.*

I spidsen gik altid den ældste af drengene i skolen med en dannebrogsfane. Efter ham fulgte den næstældste med en raslebøsse. Han var kasserer. Derefter kom den tredieældste. Han var bedemand og skulle hvert sted huske at sige: „Jeg skal bede jeres sønner og døtre til gilde i morgen aften kl. 4.“ Glemte han det, måtte han alene tilbage igen, for beskeden skulle afleveres.

Vi blev beværtede i alle gårdmandshjem. Et sted fik vi kaffe og kage, et andet sted æbleskiver og syltetøj, et tredie

sted sød snaps. Nu bagefter kan det undre mig, at vi kunne overkomme at spise det altsammen; men det hjalp jo noget, at der var langt at traske mellem udflyttergårdene.

Selve fastelavns-gildet begyndte mandag eftermiddag kl. 4. Hos en arbejdsmand i byen lejede vi hvert år lokale. Her blev også fane og raslebøsse opbevaret fra år til år sammen med planker og bukke til siddepladser og lysestager, nogle simple væglampetter af træ til stearinlys. For en ganske billig penge fik vi lov at benytte arbejdsmandens stue. Her blev så de fire ældste skolepiger værtinder. For de penge, vi havde raslet ind, havde vi købt sigtebrød og smør. Det skar og smurte pigerne og lagde de æg på, som vi havde samlet ind. Også et anker hvidtøl havde vi anskaffet.

Længe før gildet skulle begynde, sendte vi drenge stafetter op på bybakken for at se, om ikke spillemanden skulle være i anmarch. I hele min barndom var det samme gamle skrædder, der spillede for os. Endelig kl. 4 kom han, og så begyndte dansen, der varede lige til kl. 4 morgen, kun afbrudt to gange i nattens løb, når pigerne serverede mellemmader. Kl. 4 gik vi hjem for at sove, men næste eftermiddag kl. 4 begyndte vi igen og dansede lige til kl. 4 onsdag morgen.

Alle børnene var enige om, at fastelavnsfesten var årets største begivenhed, og det var, fordi vi selv administrerede det hele uden indblanding fra de voksnes side. Kun skolebørnene måtte være med. Denne fastelavnsskik holdt sig til lige efter den første verdenskrig, men den må have været meget gammel. Den var gældende i min barndom, den var gældende i min fars barndom, og den var gældende, da min bedstefar var barn. Men kun i Smørumnedre. I nabobyerne havde børnene ikke sådanne fester.

Når mor ikke var på arbejde, holdt vi „mørkningsstund“. Det bestod i, at vi undlod at tænde lys, medens vi i mørkningen sad og ventede på fars hjemkomst, men nøjedes med lyset fra de glødende tørv i kakkelovnen. Vi børn anbragte os på skamler omkring mors lænestol, og så fortalte hun historier eller sang for os. Det var ofte nogle sørgelige kær-

lighedsviser som „Hjalmar og Hulda“ o. lign. Nogle af dem var så sørgelige, at de fik os til at græde, men mor kunne også nogle gode gamle folkeviser. Mange af mors historier og morsomme remser kan jeg endnu huske. Det må være efter hende, jeg har arvet evnen til at lære digte udenad og bevare dem i hukommelsen, for hun havde også en god hukommelse. De folkeviser, hun sang for os, havde hun lært af sin mor, og kæresteviserne havde hun lært i sine unge år.

Mørkningsstunden omkring mors lænestol hører også til de gode, uforglemmelige minder fra min barndomstid.

I min barndomstid var det endnu sådan, at det blev for langt, at børnene skulle have lært at kende tal og bogstaver, ja, endog lært at læse, inden de kom i skole. Det var min søster, der var 11 år, der fik den opgave at lære mig at læse. Hun var en meget nidkær lærerinde, men jeg husker tydeligt, at det mange gange kneb lidt for hende at holde disciplin.

Når det passede mig at lege skole, var det helt sjovt at tegne tal og bogstaver. Der kunne godt fås en hel del fornøjelse ud af det. Et lille a, syntes jeg, havde megen lighed med en kaffekande, og med et lille b kunne der med lidt god vilje findes nogen lighed med en grisehale med krølle på osv., men når jeg nu havde noget andet og mere alvorligt for, så var det for mig helt uforståeligt, at den dumme tøs ville have mig til at opgive det for sådan noget pjat.

Når jeg f. eks. ude på Grønbakken havde travlt med at høste græs, der blev bundet i fine neg og stillet i hobe, lige så akkurat og i lige rækker som på gårdenes marker, så syntes jeg jo nok, at jeg havde fortjent lidt anerkendelse i stedet for at blive skældt ud og slæbt ind for at lege skole. Men da de første vanskeligheder med at lære alle de mange mærkelige kruseduller at kende var overstået, gik det let med at lære at stave.

Da jeg meldte mig i skolen, var jeg helt sikker på, at jeg nok skulle klare mig. Men man skal aldrig være overmodig.

Min første skoledag blev en fiasko.

Vi var 3 nabodrenge, der mødte i skolen samme dag, og

nu skulle bl. a. vor læsefærdighed prøves. Han, der kom til at læse først, havde svært ved at tale rent. Når han f. eks. skulle sige „smuk“, så blev det til „fruk“ osv. Læreren rettede ham gang på gang. Børnene grinede, og staklen opgav grædende at komme videre. Nu blev det min tur, og jeg var mærkelig nok ikke en smule benøvet over, at det var gået min kammerat så dårligt. Jeg gik frimodig løs på opgaven. Nu skulle de få oplæsning at høre. Jeg skulle læse det vers i H. C. Andersens digt „Hist hvor vejen slår en bugt“, der lyder således:

*„Katten står og krummer ryg,
men forstyrres af en myg,
barsk han den med „potten“ slår,
og igen som hofmand står –“*

så kom jeg ikke længere.

Alle ungerne hylede af grin.

Jeg erfarede for første gang, at det er en meget ubehagelig fornemmelse at blive til grin, særlig når man ikke forstår, hvorfor der grines.

Jeg fik bagefter på legepladsen at vide, at det ikke var „potten“, katten havde slået med, men poten. Men det ord kendte jeg ikke. Jeg havde aldrig hørt det. Vi havde nok en kat derhjemme, den havde 4 ben, men ingen poter.

Det var første gang, at jeg fik en dukkert af en forsamling. Siden hen i livet har jeg fået mange.

Jeg var ikke flittig i skolen. Jeg spildte ikke megen tid på at læse lektier. Når jeg alligevel klarede mig meget godt til eksaminerne, kan jeg takke min gode hukommelse for det. Jeg kan huske, at jeg engang fik megen ros af præsten for, at jeg på en udmærket måde havde gengivet en fortælling fra bibelhistorien. Jeg havde aldrig læst den, men læreren havde engang fortalt den for os, og jeg kunne huske den. Og sådan gik det med historie og geografi og meget andet, når bare læreren ville fortælle noget, så kunne jeg huske det,

og det var en nemmere måde at komme til kundskaber på end at sidde og læse i bøgerne. At lære salmer og sange udenad kunne jeg derimod godt lide. Det gik som fod i hose. Når jeg havde læst det igennem nogle gange, satte det sig fast i hjernen og kunne fremkaldes, hvor og når der var brug for det. Jeg kan endnu over 60 år efter gengive mange af de salmer og sange, som jeg lærte i barneskolen.

Skoletiden var en dejlig tid.

Vi fik ganske vist mange prygl. Jeg fik en omgang næsten hver dag, men det værner man sig til, og når man først bliver vant til det, kan man slet ikke undvære det. Legepladsen var naturligvis den bedste oplevelse. Der skete der noget. Vi legede tit en meget spændende leg, som vi havde fået ideen til fra Ingemanns roman „Kong Erik og de fredløse“. Jeg var Erik Menved, og den stærkeste dreng i klassen var Marsk Stig.

Der var heldigvis ikke – som i vore dage – opsyn på legepladsen. Vi fik lov til at lege uforstyrret. Det gik tit meget hårdt til. „Marsk Stig“ og jeg delte hæren imellem os. Det gik til på den måde, at jeg først udtog den dreng, der efter mit skøn var bedst til at slås. Derefter valgte „Marsk Stig“ sin mand, og sådan skiftevis indtil vi til sidst kom ned til de helt små pjevs, som vi ikke regnede meget med. Når så flokken var opstillet, gik vi løs på hverandre efter den regel, at der ikke måtte bides, sparkes eller slås i ansigtet. Det lyder jo meget humant, men i slagets vilde tummel skete det alligevel, at en og anden fik en blodig tud eller et blåt øje. Det blev ikke taget højtideligt, men henregnet til hændeligt uheld.

Ud at tjene

Så langt jeg kan huske tilbage, kom jeg ofte ind på nabo-gården. Jeg løb ærinder og hjalp med til at passe dyrene og var med ved andet arbejde, hvor en lille purk kunne gøre lidt nytte. Manden og konen på gården var gode imod mig. Penge for mit arbejde fik jeg ganske vist sjældent, men jeg fik megen god mad. Jeg synes aldrig, at jeg siden har fået nogen mad, der har smagt så godt. Når disse mellemmadder med rullepølse eller røget fårekød står så levende i min erindring, hænger det nok sammen med, at det var lidt småt med lækkerierne i mit hjem. Vi fik kun meget sjældent andet pålæg på maden end kartofler eller puddersukker.

Der var på gården en gammel daglejer, som jeg altid vil mindes med taknemlighed. Jeg har fået mange 2 ører og 5 ører af ham. Han var god ved børn, og det opdagede jeg snart og var altid villig til at tilbyde ham min hjælp. Jeg gik nok tit mere i vejen, end jeg gjorde nytte, men jeg opnåede næsten altid, at han sagde: „Kom her, min dreng, du skal „knagene“ have en skilling“. En 2 øre eller en 5 øre regnes ikke for ret meget i vore dage, men det må tages i betragtning, at han tjente kun 50 øre om dagen og kosten, og en 5 øre var jo således en tiendedel af hans kontante dagløn. „Knagene“ var et udtryk, han brugte meget. Han kunne ikke udtale m. Derfor blev han også kaldt „Knagende Jens“, hvad jeg syntes var lidt synd for ham.

Egentlig ud at tjene kom jeg først i 1901, da jeg var 10 år. Jeg har ikke mange erindringer om denne tjenesteplads. Manden var vist ikke egentlig ond ved mig, men når jeg ikke mindes ham med nogen særlig venlighed, hænger det sammen med en bestemt oplevelse.

Det var en søndag eftermiddag, hvor jeg var beskæftiget med at vogte køerne ude på marken. Lørdag aften havde

jeg fået at vide, at mine forældre om søndagen skulle besøge min farmor, der havde et lille husmandssted en halv mils vej fra mit hjem. Jeg tiggede om at få lov til at komme med. Moder forklarede mig, at det nok ikke kunne lade sig gøre, for køerne skulle jo have noget at æde, også om søndagen. Jeg pressede naturligvis på, og resultatet blev, at jeg fik lov til at spørge, om jeg måtte få fri søndag eftermiddag, og dersom det lykkedes, skulle jeg komme hjem og få mit pæne tøj på. Min henvendelse til manden var helt resultatløs. Han var aldeles uforstående over for den tanke, at en hyrdedreng skulle have en søndag eftermiddag fri, og afviste mig temmelig brutalt. Men så skete der noget mærkeligt. Jeg blev trodsig og tog mine forholdsregler. Da vi nåede lidt hen på eftermiddagen, bandt jeg alle køernes tøj sammen. Jeg ved ikke af hvilken grund, at køerne gik og slæbte med tøjerne, men det gjorde de. Jeg regnede dels med, at når de var bundet sammen, kunne de ikke lave større ulykker, og dels med, at manden snart ville opdage, at der var noget galt, når køerne blev ved at holde sig samlet i en flok.

Da jeg var færdig med denne udåd, løb jeg i mit gamle beskidte tøj og på mine bare ben ud over markerne den halve mil ned til farmor. Der gik det først rigtigt op for mig, hvor galt det var, det jeg havde lavet. Fader spurgte straks, om jeg havde fået lov til at gå. Jeg prøvede først nogle forvirrede forklaringer, men det varede ikke længe, før jeg måtte gå til bekendelse.

Så måtte fader følge mig tilbage. Jeg turde ikke komme alene, og jeg kan tydelig huske, at der ikke blev taget venligt imod os. Men jeg husker også med megen taknemlighed, at gårdmandskonen gik i forbøn for mig – hun var altid god imod mig – og det skyldes kun hende og fader, at jeg ikke fik en ordentlig dragt prygl. Det havde jeg vel også fortjent, for jeg havde mange gange af moder fået det indskærpet, at hvad der end hændte, måtte jeg aldrig lade det gå ud over dyrene.

Da jeg var 11 år, fik jeg en meget dårlig plads en halv

mils vej fra mit hjem. Manden i den gård var ikke gift og var af en temmelig brutal karakter. Han skiftede ofte folk. I det halve år, jeg tjente der, måtte jeg dele seng med de voksne karle. Det var nogle sølle, forhutlede mennesker, der var befængt både med lus og fnat. Når det halve år på denne gård står for mig som den ulykkeligste tid i mine barndomsår som tjenestedreng, hænger det sammen med mange forskellige omstændigheder.

Der var på gården en gammel aftægtskone. Hun ville vist egentlig gerne være god ved mig. Men hun kom uden at vide eller ville det til at gøre mig mere skade end den brutale husbond. Jeg havde megen tillid til hende, og jeg søgte derfor tit ind til hende om aftenen. Hun fortalte mig historier, men det var nogle mærkelige historier. De drejede sig næsten altid om spøgelse og troldtøj, og det var vel at mærke næsten altid noget, hun selv havde oplevet.

Hun fortalte mig blandt mange andre hårrejsende historier, at der engang for mange år siden var slået en bissekræmmer ihjel der på gården. For at forbrydelsen ikke skulle blive opdaget havde de gravet ham ned i haven. Hun vidste også, hvor stedet var. Men bissekræmmeren fandt ikke fred i graven. Han gik igen. Hvis jeg om natten hørte nogle mærkelige lyde og ikke kunne finde ud af, hvad det var, skulle jeg bare være ganske rolig. Det var bissekræmmeren, der gik igen. Hun havde set ham så tit, men han havde aldrig gjort hende nogen fortræd. Når jeg mødte ham, skulle jeg bare sige: „Gå i Guds navn.“ Denne og mange andre spøgelsehistorier fortalte denne pæne tilforladelige gamle kone mig med det resultat, at jeg, når jeg om natten var ene i karlekammeret, ikke fik søvn i øjnene.

Det hændte nemlig tit, at karlene var på kroen eller havde andre svinkeærinder om natten. Så snart en mus eller rotte lavede lidt støj på loftet, eller et par grene ude i haven af vinden kom til at gnide mod hinanden, satte jeg mig op i sengen i den største rædsel. Jeg var sikker på, at nu

kom den myrdede bissekræmmer. Og det var jo langt fra sikkert, at han ville være lige så fredelig over for en dreng som over for en gammel kone, og det kunne jo ske, at jeg af bar forskrækkelse glemte at sige: „Gå i Guds navn.“ Og hvis jeg glemte det? Hvad så?

Jeg var blevet mørkerød, så det var en gru. Jeg turde dårligt gå forbi kirkegården, for når de døde kunne gå igen, måtte det også kunne ske på kirkegården. Der var der jo mange af dem. Den gamle kone havde ganske vist forklaret mig, at det skete ikke med dem, der var begravet i indviet jord. Men jeg følte mig ikke helt sikker på, at den forklaring i alle tilfælde kunne holde. Der kunne vel være undtagelser, tænkte jeg.

Jeg blev ofte om aftenen sendt til købmanden for at hente brændevin til karlene, og uheldigvis skulle jeg lige forbi kirkegården. Aldrig i mit liv er jeg blevet så forskrækket, som en mørk aften jeg var på vej efter brændevin. Da jeg på udturen passerede kirkegården – ganske vist med megen angst i sindet – gik det meget godt. De døde forholdt sig stille og rolige. Men da jeg skulle hjem, gik det helt galt. Da jeg var kommet midt ud for kirkegården, lød der en meget uhyggelig langtrukken tudende lyd. Hvis der er noget om, at hårene kan rejse sig på hovedet, når man bliver rigtig bange, må de have gjort det på mig. Jeg blev så bange, at jeg ikke kunne røre et lem. Jeg stod som forstenet. Det varede dog ikke så længe, før det gik op for mig, at her kunne jeg ikke blive stående. Jeg måtte se at komme væk. Og så løb jeg, løb som fanden var i hælene på mig, løb, til jeg faldt om i vejgrøften med hjertet hamrende i livet. Siden den tid gik jeg som barn ikke ene forbi kirkegården, når det var mørkt, så hellere gå en lang omvej. At det var en ugle, der nær havde kyst livet af mig, blev jeg senere klar over.

Denne plads som tjenestedreng i mit ellefte år vil altid stå for mig som den ondeste tid, jeg oplevede i barndomsårene. Manden var ond og brutal, medtjenerne var nogle sølle,

forhulede mennesker, og den gamle kone, der gerne ville være god mod mig, kom mod sin vilje til at gøre mig aller- mest fortræd.

I mit tolvte år kom jeg til at tjene på en lille gård på 30 td. ld. Der havde jeg det godt. Der var dog en ting, som i al den tid, jeg var der, gjorde mig ængstelig og utryg. Manden var ikke gift, hans gamle moder på over 70 år holdt hus for ham.

I karlekammeret var der dårlig plads til mere end én seng, og den var naturligvis forbeholdt karlen, og han var ikke særlig renlig anlagt. Måske derfor syntes de vel, at det var synd for mig, at jeg skulle dele kammer med ham. De fandt så ud af at løse problemet på den praktiske måde, at jeg kom til at dele seng med den gamle kone, min husbonds moder. Det tog jeg naturligvis ingen skade af.

Der var god plads i den store ægteseng. Men når jeg var så utilfreds med dette arrangement, hang det sammen med, at jeg var bange for, at mine skolekammerater skulle få at vide, at jeg sov hos en gammel kone. Jeg ventede hver dag, at det skulle være sivet ud, og at jeg på legepladsen skulle møde et udråb om, at jeg om natten lå bag enden af en gammel kone. Det var godt, at det aldrig kom så vidt. For den afsløring, selv om den var rigtig, ville øjeblikkelig være resulteret i et drabeligt slagsmål. Jeg var nemlig en ilter lille slagsbroder. Vores nabo havde nok ret, da han engang, da han overværede et bråvallaslag mellem mig og nogle andre drenge, udbrød: „Postens dreng og møllerens hund er de skrappeste til at slås her i byen.“

Jeg var kun i den plads i sommerhalvåret. Det gælder for resten alle mine pladser før konfirmationen. Og grunden var den simple, at om sommeren gik vi kun i skole 2 dage om ugen, men i vinterhalvåret 4 dage om ugen. Når vi skulle i skole 4 dage om ugen, var der ingen, der ville have os som tjenest drenge, så kunne vi få lov til at være hjemme hos vore fattige forældre.

Da jeg var 13 år, kom jeg til at tjene på en gård på 100 td. ld. Det blev en god plads for mig, ikke mindst fordi for-

karlen var kæreste med min 5 år ældre søster. Jeg kom til at stå under hans beskyttelse. Og den hundsning med tjenstedrengen fra karlenes side, som dengang ellers var så almindelig, mærkede jeg derfor ikke noget til. Jeg tjente i den plads i sommeren 1904 og 1905, og det blev en god og lærerig tid for en 13–14 års „landarbejder“.

Forkarlen var meget akkurat med sit arbejde og havde et helt enestående håndelag. Han lærte mig, hvordan jeg skulle stille min plov, så den blev nem at styre og kunne lave ordentligt arbejde. Han lærte mig, hvordan jeg skulle bruge en le, og ikke alene lærte han mig at bruge den rigtigt, men også hvordan jeg skulle stryge den, så den kunne bevare skæret, og han lærte mig mange, mange andre nyttige ting.

Jeg havde således i min barndom og ungdom forskellige pladser på min hjemegn. Fælles for dem alle var, som det dengang var almindeligt overalt, at karlekamrene var af meget ringe beskaffenhed. De var i reglen placeret ved siden af ko- eller hestestalden, og der var ingen anden varme end den, der kunne trække ind fra staldene. Jeg ved ikke, om der nogen steder var et vindue, der kunne lukkes op. Jeg har i alt fald aldrig set, at det skete. Luften var derfor altid meget beklumret.

„Værelset“ var indrettet med et loft af utætte brædder, hvorfra støvet dryssede ned over bord og sengested. Gulvet var af ler og ofte oprodet af rotter. Med rotterne lå vi bestandig i krig. Vi stoppede deres gange med glasskår og stillede fælder op, men de var ikke til at udrydde. De var for kloge til at gå i fælderne, og når vi havde stoppet et hul, gravede de straks et nyt ved siden af. Det skete, at de blev så nærgående, at de lavede reder i sengehalmen og peb og skrabede, så vi ikke kunne sove i fred for dem om natten. Så måtte vi gå alvorligt til angreb, tage halmen af sengen og slå så mange ihjel, som vi kunne få fat på. Men det hjalp kun for en kort tid. Der var mange, hvor de kom fra. Når jeg sammenligner karlekamrene i min barndomstid med medhjælperværelserne i vore dage, er det glædeligt at se den gode

forandring, der er sket også på dette område. Nutidens mennesker har lidt svært ved at forstå, at landmændene for kun 30–40 år siden ville være bekendt at byde deres medhjælpere så ringe og uhumske opholdsrum, men jeg tror ikke, at det alene skyldes dårlig vilje, men lige så meget gammel slendrian og manglende forståelse. Og vi affandt os jo med det, vi var ikke bedre vant.

Der var på gårdene dengang meget større folkehold end i vore dage. På de almindelige bøndergårde på 60–70 tdr. ld. bestod folkeholdet som regel af en forkarl, en ung karl, en dreng og en fast daglejer, en storpige og en lillepige. Arbejdstiden – med undtagelse af vintertiden – var fra kl. 5 morgen til 7 aften, men med lidt flere spisepauser end i vor tid. Fra kl. 5–6 gjorde vi staldtjeneste, så fik vi kaffe med et par rundtenommer til. Fra kl. 8–8^{1/2} spistes frokost, hvor vi bl. a. altid fik spegesild, én sild til hver dog med den undtagelse, at drengen og lillepigens måtte dele en. Vi skulle dele på den måde, at vi skiftevis fik hoved- og halestykket, hvilket gav anledning til nogle skærsmysler, idet vi gensidig foregav, at modparten dagen i forvejen havde fået det stykke, som vi bedst kunne lide. Voksne fik altid et par snaps brændevin til maden. I smug vankede der også af og til en snaps til tjenestedrengen. Jeg husker, at min madmoder engang, da hun opdagede, at jeg havde fået en snaps, forarget udbrød: „Sådan en pist skal vel ikke ha' brændevin.“ Selv om traktementet var lidt ensformigt, var det altid kærkomment.

Kl. 12 spistes middagsmaden og derefter middagssøvn til kl. 1^{1/2}. Af retfærdighedshensyn må det dog siges, at pigerne blev snydt for middagssøvnen. De havde det strengt nok. Medens vi mandfolk som en selvfølgelighed sad ned omkring bordet, når vi spiste, var det lige så selvfølgeligt, at pigerne altid måtte stå op. De skulle være parat til at tage affære, hvis der manglede noget på bordet. Medens vi sov til middag, måtte de tage sig af opvasken og være parat til at gå med til arbejdet i marken, når vi tørnede ud.

Kl. 4–4^{1/2} spistes der „medaften“, dog kun i tiden mellem kyndelmisse (den 2. februar) og Mortensdag (den 11. november). Når vi arbejdede i marken, havde vi mad, øl og brændevin med til frokost og medaften. Kl. 7 var det fyraften med undtagelse af høsttiden, hvor vi ofte fortsatte med arbejdet, så længe vi kunne se. Men selv om arbejdsdagen var lang og undertiden også streng, gik det i reglen med godt humør, særlig i høsttiden, hvor vi arbejdede flere sammen og pigerne var med. Det satte kulør på tilværelsen.

Da jeg var 15 år, rejste jeg bort fra min hjemegn. Jeg ville ud og se andre egne. Jeg tog en plads efter avisen og kom til at tjene hos dyrlæge og gårdejer P. Vinding, Nykøbing S. Det blev en god plads.

Vinding var en klog mand. Jeg har så tit siden hen tænkt på, at det var en klog fremgangsmåde, han anvendte for at få os til frivilligt at bestille alt det, vi orkede. Han kom hver morgen ud i folkestuen og spurgte: „Hvad skal vi bestille i dag?“ Vi kom så frem med vore forslag. Det kunne være, at vi sagde, at vi skulle se at blive færdige med roerne, eller at vi mente, at det hø, vi havde liggende, trængte til at blive stakket.

Jeg tror nok, når jeg nu tænker tilbage på det, at han somme tider stillede et ændringsforslag, men han gjorde det på en så stilfærdig og behændig måde, at vi aldrig mærkede det. Men dette, at vi troede, at vi selv fik lov til at bestemme, i hvilken rækkefølge arbejdet skulle tages, virkede som en vældig opstrammer og fik os til at præstere alt det arbejde, vi evnede. Vi følte, at vi selv havde ansvaret for, at vi ikke kom bag efter naboerne med roelugning, høst eller andet arbejde.

Det halve år hos dyrlæge Vinding fik stor betydning for mig.

Han opdagede snart, at jeg havde lyst til at læse. Han skaffede mig en bunke bøger fra byens offentlige bibliotek. Jeg var meget forbavset over, at et bibliotek var en uudtømmelig kilde, som man kunne blive ved at øse af. Han

byttede selv bøgerne for mig og betalte kontingentet, hvis der da var noget at betale. Jeg betalte i alt fald ikke noget. Og det, at han byttede bøgerne for mig, havde stor betydning. For han forstod at vælge bøger, der skærpede læselysten hos en 15 års dreng. Jeg læste Carit Etlars bøger, hvor „Gøngehøvdingen“ kom ind som en flot nummer 1. Jeg læste Charles Dickens bøger, hvor „Oliver Twist“ kom til at stå for mit drengesind som én af de bedste. Men foruden disse forfattere stiftede jeg også bekendtskab med Jonas Lie, Maria Sophia Schwartz og mange andre.

Vinding var medlem af Nykøbing byråd, så vidt jeg ved indvalgt af højre, men han tog mig det ikke ilde op, at jeg holdt Socialdemokraten. Vi tog os undertiden en lille politisk diskussion, hvor han viste megen overbærenhed med en ivrig, men naturligvis meget ukyndig 15 års dreng.

Jeg husker en tildragelse fra min tid hos Vinding. Der skulle være folketingsvalg, og socialdemokratiet havde opstillet fisker Chr. Ludvigsen, Jyllinge, som deres kandidat. Vi havde på gården en gammel svinepasser, som aldrig havde afgivet sin stemme ved noget valg. Jeg tænkte, at dersom jeg nu kunne få Laurits til at møde frem og stemme på fiskeren, så var det lige så godt, som jeg selv havde stemmeret. Og Laurits gik ind på ideen. Han forlangte ganske vist, at jeg skulle give ham en flaske brændevin for ulejligheden. Nå, det var jo til at overkomme. En flaske brændevin kostede dengang 25 øre. Jeg købte den og overgav den ærligt og redeligt til Laurits på valgdagen, som vi havde aftalt. Men da Laurits havde fået flasken, fik han betænkeligheder. Han forklarede mig, at han umulig kunne få tid. Der var en 4–5 svinestier, der absolut skulle renses den dag. Jeg var klar over, at hvis jeg ville have Laurits af sted til valgbordet, måtte jeg påtage mig at muge under svinene i middagsstunden. Det gjorde jeg, og Laurits stemte på fiskeren.

Jeg må have været meget nidkær i min politiske overbevisning, når jeg ville påtage mig både udgift og ulejlighed

for bare at fremskaffe én eneste stemme. Og det værste var, at det hjalp ikke. Fiskeren blev ikke valgt i den omgang. Det lykkedes siden et andet sted, og vi kom til at sidde mange år sammen i folketinget.

Til søs

I foråret 1907 blev jeg medhjælper hos fisker Severin Hansen, Hølkerup, der senere blev landstingsmand og sine standsfællers tillidsmand på mange områder. Han var en god lærermester for en 16 års dreng. Jeg var jo en landkrabbe helt uden kendskab til arbejdet i en fiskerbåd, og de første dage har jeg nok fumlet noget med grejerne, men det varede ikke længe, før Severin fik bibragt mig de første elementære sømandskundskaber. Jeg fik lært at kende kompasset, lært at ro og at sejle en båd, splidsning af tovværk osv. Det gik helt fint. Jeg befandt mig udmærket under de uvante forhold.

Den første form for fiskeri, som jeg blev indviet i, var forårs-sildefiskeriet. Severin havde endnu ikke drevet det så vidt, at han var ejer af et bundgarn. Vi fiskede med næringer, dvs. sildegarn, der drev i vandet, holdt nede ved bunden af fastbundne sten eller blyklumper og holdt oprejst i vandet ved fastbundne korkstykker.

Fra dette fiskeri husker jeg, at vi engang havde sat vore garn ud for Stokkebjerg skov. Da vi om aftenen var i lag med at sætte garnene, så vi flere gange nogle sæler stikke hovedet op af vandet i nærheden af båden. Severin forklarede mig, at det var et godt tegn. Når der var sæler, var der sandsynligvis også en sildestime i nærheden. Nu var det bare om, at vi kunne være så heldige at få sat vore garn netop der, hvor stimen ville komme. Vi havde 12 sildegarn. Da vi havde sat de 9, blev Severin betænkelig, han mente ikke, at vi nåede langt nok ind imod land. Vi roede derfor lidt længere ind mod land og satte vore sidste 3 garn der.

Da vi om morgenen begyndte at tage garnene op udefra, var der ikke en sild i de yderste garn, men det sidste af de 9 garn, som vi havde sat i én samlet længde, var helt fyldt med sild. Vi var jo nu meget spændt på, om der var

noget i de tre sidste garn. Det var der. De var helt fyldt. Vi var klar over, at havde vi sat garnene samlet, havde vi fået dobbelt så stor fangst. Men det var godt, at vi ikke havde gjort det, for vi fik alligevel alt det, som båden kunne laste.

Vi skulle til Holbæk og sælge fangsten. Der var ikke ret megen vind, og sejlturen tog derfor lang tid. Da vi endelig nåede Holbæk, fik vi at vide, at den pris, vi kunne få for vore sild, var 25 øre pr. ol (4 snese). Vi havde regnet med at få 1 kr. pr. ol, så det var jo en slem skuffelse for os, men der var andre, der den dag havde fanget mange sild, og det benyttede fiskegrosserereren til at trykke prisen. Alligevel var det for mig lidt af et eventyr.

Jeg tjente her på én dag lige så meget, som jeg kunne tjene på en hel måned som tjenestedreng. Min løn var en trediedel af bruttoudbyttet. Det viste sig siden, at udbyttet regnet for hele sommeren ikke blev ret meget bedre end det, jeg havde kunnet opnå som tjenestedreng. Der var alt for mange dage, hvor vi næsten ingenting fiskede, men vi levede stadig i håbet om at få den helt store gevinst, og det var en meget spændende oplevelse hver morgen, når vi begyndte dagens gerning med at røgte garnene. Det var noget i retning af at spille i lotteriet.

I sommertiden fiskede vi ål med kroge eller skrubber med flyndergarn, og om efteråret arbejdede vi med drivvådsfiskeri. Når vi havde fundet en god fiskeplads, var det om at gå stille med dørene, så ingen andre fiskere opdagede det, for så fik vi hurtigt alt for mange konkurrenter. Jeg blev snart klar over, at her også var noget, som jeg skulle lære. Når vi kom ind med dammen fuld af fisk, havde jeg svært ved at skjule min glæde, og når vi blev spurgt, om vi havde fanget noget, busede jeg ud med, hvor heldige vi havde været, og jeg ville også gerne prale lidt af, hvor dygtig min skipper var til at finde de gode fiskepladser, men det fik jeg ingen anerkendelse for af Severin. Jeg syntes, at han var alt for beskeden, når han blev spurgt. Havde vi en fangst, som vi egentlig var så nogenlunde tilfreds med, svarede han:

„Nej, vi har ikke fået noget.“ Havde vi været så heldige, at vi havde dammen halv fuld af ål, nøjedes han med at sige: „Ja, vi har da fået et par piste.“

Jeg befandt mig udmærket ved fiskeriet, selv om arbejdsdagen undertiden kunne være både lang og streng. Når vi f. eks. om efteråret fiskede med drivvåd, traf det sig, at vi måtte tilbringe nogle dage uden at kunne arbejde på grund af vindstille. Så var Severin ved at gå ud af sit gode skind af utålmodighed. Når der så endelig kom vind igen, skulle der tages fat med fuld kraft, og så arbejdede vi undertiden et helt døgn ud i ét stræk, men det var jeg aldrig ked af. Det hjalp jo godt, at min løn var afhængig af, hvor meget vi fiskede. Severin var dengang kun en ung mand. Han var fattig i sammenligning med de andre fiskere i nabolaget, men han var fast besluttet på at arbejde sig frem, og det lykkedes jo også efterhånden helt godt for ham.

Han var en umådelig flittig mand. Jeg så ham næsten aldrig ledig. Kunne vi på grund af vindstille ikke fiske, arbejdede han altid med at reparere garn, tovværk eller sejl. Når vi skulle transportere noget fra eller til båden ved land, skete det altid i løb, og det skulle være meget dårligt vejr, for at han skulle opgive at komme på stranden.

Vi lå mange kolde og stormfulde efterårsnætter og fiskede, når andre havde opgivet det. Mine sejlture sammen med Severin i storm og høj sø har jeg ofte siden både tænkt på og drømt om. Men selv om båden en gang imellem krængede lidt voldsomt, og vi fik nogle slemme overhalinger, var jeg aldrig bange. Jeg havde helt ubegrænset tillid til Severins evner som bådfører.

Når vi havde det så godt sammen, er den væsentligste årsag nok den, at Severin og jeg var på bølgelængde. Vi havde det fælles, at vi ville se at komme i besiddelse af flere kundskaber og være med i et arbejde for at forbedre og højne fattigfolks levevilkår. Jeg var meget optaget af jordspørgsmålet. Jeg ville have alle herregårdene udstykket til husmandsbrug, og det var en mærkelig overraskelse for

mig at opdage, at fiskeren var mindst lige så interesseret som jeg i dette spørgsmål. Severin fulgte godt med i alle politiske spørgsmål. Vi sad der alene i båden aften efter aften og drøftede alle aktuelle politiske spørgsmål. Jeg måtte anstrenge mig alt det, jeg kunne, for at finde de rigtige ord til de argumenter, jeg fremførte.

Da jeg havde været hos ham en måneds tid, husker jeg, at vi blev uvenner. Han havde givet mig en irettesættelse for noget arbejde, som jeg havde lavet forkert. Men den var jeg ikke til sinds at tage imod. Jeg lod ham vide, at jeg var vant til at stå på egne ben og kunne arbejde for andre end ham. Hvis han var utilfreds med mig, kunne han bare sige til, jeg var parat til at gå med det samme. Jeg kan endnu – så mange år efter – tydeligt se Severins smil, da han sagde: „Vi kommer ikke i land de første 14 dage. I den tid går du da ikke fra mig, og lad os nu se, om din vrede kan holde sig så længe.“

Det kunne den ikke. Vi kom bedre og bedre ud af det, jo mere vi lærte hinanden at kende. Jeg har altid følt mig i stor taknemlighedsgæld til Severin, og jeg er glad for, at jeg en gang fik lejlighed til at betale et lille afdrag på gælden, men det er en anden historie, som jeg senere vil vende tilbage til.

Sommeren 1907 står stadig for mig som en af de bedste somre i min ungdomstid. Jeg var glad for arbejdet med de mange forskellige fiskeredskaber. Jeg kan endnu se for mig de skønne syn, vi oplevede, solopgangen og solnedgangen på havet.

Da jeg rejste fra Severin, tog jeg hyre som letmatros på dampskibet „Svend“ af København, tilhørende rederiet Alfred Christensen.

Vi sejlede mest på England. Som regel hentede vi kul fra forskellige havne i Skotland. Ved de fleste rejser havde vi også last med fra Danmark til England, men det hændte, at vi måtte sejle derhen uden last.

Vi var engang i London med maskingods til en fabrik. Der var ingen dok der, hvor vi lossede, og derfor måtte vi

forhale ud i floden, hver gang der var ebbe. Losningen tog på den måde lang tid, men det var jeg glad for. Det var en meget stor oplevelse at se skibe fra alverdens nationer sejle forbi os. Der er vist ikke mange steder i verden, hvor der er mere skibstrafik end på Themsens.

Min tid som sømand blev ikke af lang varighed. I vinteren 1909 blev S/S Svend påsejlet og kom i dok i København. Jeg mødte hver morgen på forhyringskontorerne, men der var alle vegne mange arbejdsløse søfolk, og jeg indså snart, at det var håbløst at tænke på at få hyre før til foråret.

Jeg gik derfor hen på et fæstekontor og fik mig en plads som tjenestekarl. Jeg regnede med, at jeg, når solen kom lidt højere op på himlen, igen kunne komme ud at sejle, og så skulle det være det helt store sus. Ikke noget med at sejle frem og tilbage på Nord- og Østersøen, nej, det skulle være langfart. Jeg ville ud og se, hvordan der så ud i Middelhavslandene og om muligt helt over til Kina og Japan. Men disse ønsker gik aldrig i opfyldelse. Når jeg nu tænker tilbage på de par år i min ungdomstid, hvor jeg oplevede fiskerens og sømandens kår, melder der sig mange gode minder.

Det var en stor oplevelse for en videbegærlig ung mand at se de mange forskellige byer i fremmede lande. Jeg husker endnu mange af mine kammerater og de oplevelser, jeg havde sammen med dem under arbejdet i storm og høj sø, når der var fare på færde eller i muntert vennelag, når vi kom i havn.

Tjenestekarl og landarbejderagitator

Jeg var nu som 18-årig blevet tjenestekarl igen, og jeg tog fat på at danne tyendeforeninger. Jeg kom i forbindelse med Carl Westergård, Odense. Han var den fødte agitator. Jeg tror, at af alle de unge kammerater, jeg i disse år lærte at kende, var han den, der var bedst udrustet både som taler og som skribent. I Tyendebladet skildrede han de dårlige karlekamre, påtog sig de forhulede og mishandlede tjenstedrenges sag, afslørede brutale overgreb fra arbejdsgivernes side, og ved talrige eksempler understregede han tyendelovens urimelighed og uretfærdighed.

Det var en vanskelig opgave at organisere landarbejderne. Vi levede endnu under den berygtede tyendelov af 1854. Tugtelsesretten, som var blevet ophævet for bonden i 1787 og for husmanden i 1848, var gældende endnu for landarbejderen. Han var underkastet „husordenen“, og det førte til, at han i reglen antog de tanker og meninger, som var god tone i huset. Hvis han ikke gjorde det, var det en let sag for husbonden at gøre ham livet surt eller få ham til at fortrække. Men trods alle vanskeligheder voksede organisationen år efter år, og lidt efter lidt lysnede det også for landarbejderne.

Grundloven af 1915 gav hustyende og kvinderne valgret. Landarbejderne blev endelig i politisk henseende stillet på lige fod med andre mennesker i landet, og ved medhjælperloven af 1921 blev de forhadte skudsmålsbøger – tjenestefolks slavemærke – afskaffet, og tugtelsesretten blev ophævet.

Tyve år gammel blev jeg indvalgt i landarbejderforbundets hovedbestyrelse. Jeg har holdt hundreder af møder for landarbejdere, cyklet milelange veje i dårligt vejr og føre, men jeg tænker alligevel med stor glæde tilbage på disse år, der, selv om de var strenge, indeholder en række gode minder. Og som livet siden kom til at forme sig for mig, var det nok også en god forskole.

På højskole

I vinteren 1910 var jeg elev på Kerteminde højskole hos Søren Alkærsig. Jeg var taget på højskole, først og fremmest for at få mine skolekundskaber udvidet, og jeg blev ikke skuffet.

Søren Alkærsig var selv en meget dygtig og grundig lærer, og han havde nogle gode medhjælpere. Særlig har jeg grund til at mindes en ung lærer, der hed Karl Rasmussen, som vist nok, når regnskabet gøres rigtigt op, kom til at betyde mere for mig end forstanderen.

De ugentlige diskussionsmøder gik jeg op i med liv og lyst. Det var lige noget for mig. Jeg fik lov til at indlede om mange forskellige emner. Jeg kan nu nok se, at mine foredrag ikke altid var lige godt underbygget, men jeg havde kærlighed til de emner, jeg talte om, og det hjælper godt til.

Jeg husker, at jeg en aften havde indledt om afholdssagen og med mange eksempler fra min hjemegn skildret, hvorledes drikkeriet var gået ud over kone og børn og havde lagt hjem øde. Jeg var naturligvis organiseret afholdsmand.

Forstanderen tog ordet, uddybede emnet og gav mig ret i de betragtninger, som jeg havde fremført. Men så kunne jeg ikke dy mig for at sige: „Når du giver mig ret, hvorfor går du så ikke med ind i afholdsbevægelsen.“ Jeg blev meget forarget over det svar, som jeg fik.

Han sagde ganske lige ud: „Det er fordi, at jeg en gang imellem kan lide at få en snaps eller et glas vin, og det skader ikke, når det ikke misbruges. Det kan være, at når du bliver lige så gammel som mig, mener du det samme.“ Han fik ret.

De historiske foredrag fulgte jeg med den største interesse; både Søren Alkærsig og Karl Rasmussen var ualmindelig gode foredragsholdere.

Også højskolesangen blev en stor oplevelse for mig. Jeg erfarede sandheden i Bjørnsons ord:

*„Sangen har lysning, og derfor den gyder
over dit arbejde forklarelsens skin.
Sangen har varme, og derfor den bryder
stivhed og frost, så det tør i dit sind.
Sangen har evighed, derfor den skyder
fortid og fremtid i hob for dit syn,
ånder uendelig attrå og flyder
bort i et lyshav af længsler og lyn“.*

Kærligheden til sangen har jeg bevaret livet igennem. Jeg synger, når jeg arbejder i min have, og sjældent har der været en festlig sammenkomst i vort hjem, uden at vi har sunget nogle indholdsrige og smukke sange, især af Åkjær, Johs. V. Jensen og Grundtvig.

Da jeg i foråret 1911 rejste fra Kerteminde højskole, var det med dyb taknemlighed til mine lærere og kammerater. Jeg var klar over, at jeg måtte på højskole igen til næste vinter. Jeg havde fået udvidet min viden så meget, at jeg forstod, jeg ikke vidste ret meget.

I vinteren 1912 var jeg elev på husmandsskolen ved Odense. Det havde slet ikke været så nemt at få det i orden. Til opholdet på Kerteminde højskole havde jeg fået amtsunderstøttelse, men det kunne man kun få én gang. Selv om jeg havde hele min sommerløn i behold første november, så slog den ikke til. Jeg fik en hjælpende hånd fra skolens forstander, Nielsen-Svinning. Jeg fik lidt moderation i betalingen imod til gengæld uden for skoletiden at passe skolens heste, sørge for brændsel til køkkenet m. m.

Jeg er ikke i stand til at gøre op, hvilket af de to højskoleophold der har betydet mest for mig. Kammeratskabet på husmandsskolen var vel nok rigere. Der var håndværkerskole, og de unge håndværkere, der alle sammen havde gået på tekniske aftenskoler, var lidt bedre udrustet med kund-

skaber end vi unge landmænd, og et plus var det for mig, som ville være husmand, at der ved siden af den almindelige højskoleundervisning også blev givet en udmærket landbrugsfaglig undervisning.

Jeg blev på skolen om sommeren, hvor jeg sammen med fire kammerater arbejdede ved havebruget under havebrugskandidat Munkegårds ledelse. Vi fik ingen løn, men skulle som lidt vederlag for vort arbejde have to timers teoretisk havebrugsundervisning daglig. Dette med den teoretiske undervisning gav anledning til nogen uoverensstemmelser. Det kneb nemlig lidt med at få overholdt bestemmelsen om de to timers daglige undervisning. Munkegård var en meget energisk mand, der gerne ville have orden i tingene, og der kom mange fremmede mennesker til skolen, bl. a. også for at se havebruget, og når der ventedes gæster, var der ikke tid til at sidde på skolebænk, så måtte vi sørge for at få haven i orden. Til gengæld fik vi løfte om en udflugt til Årslev havebrugsskole. Dagen for besøget var fastsat mange gange, men det blev stadig udsat.

Til sidst blev det os for meget, og naturen gik over op-tugtelsen. Vi meddelte havebrugskandidaten, at nu ville vi ikke holdes for nar længere. Nu tog vi af sted, så kunne han tage med eller blive hjemme, som han helst ville. Han ville ikke med. Han blev meget vred, og da vi kom hjem, var „oprøret“ indberettet til forstanderen, og vi blev beordret til at møde på forstanderens kontor, hvor vi uden at blive spurgt om sagens sammenhæng fik en ordentlig omgang. Da Nielsen-Svinning havde fået afløb for sin vrede, spurgte han dog, om vi havde noget at sige til vort forsvar. Mine kammerater havde bedt mig om at være ordfører, og jeg har endnu manuskriptet til min forsvarstale. Jeg skal ikke citere det hele, men lidt af den.

Jeg begyndte med at citere Paulus' brev til de Ephezer, 4. kap., vers 26: „Bliver I vrede, da synd ikke. Lad ikke solen gå ned over jeres fortørnelse.“

„Kære forstander. Vi har ærligt og redeligt ved vort arbejde i haven i de timer, hvor vi efter vor aftale skulle sidde på skolebænk, tjent til denne udflugt, men den er gang på gang blevet udsat. Det er ikke os, der har gjort noget forkert. Vi har bare tabt tålmodigheden og er skredet til fortvivlelsens selvhjælp. Det er os, der er gjort uret imod.

Vi vil være villige til en gang imellem, når det er nødvendigt, at stryge den teoretiske undervisning, men jeg beder om, at du vil huske på, at det er den eneste løn, som vi får for vort arbejde her på skolen, og ingen af os har råd til i et halvt år at arbejde helt gratis.“

Da forstanderen fik sagen forklaret, var det ikke os, men havebrugskandidaten, der fik sin sag for.

Jeg havde trygt regnet med Nielsen-Svinnings retfærdighedssans, og jeg regnede ikke forkert. Nielsen-Svinning fik stor betydning for mig. Jeg lærte ham at kende som en særpræget og selvstændig mand, men også som en frisindet og retsindig mand, der var parat til at indrømme andre den samme ret til at sige sin mening, som han krævede det for sig selv. Jeg vil altid mindes ham som et varmhjertet og hjælpsomt menneske, der havde en udmærket evne til at hjælpe unge mennesker til rette. Vi havde et enestående kammeratskab mellem eleverne og også mellem lærer og elev. De ugentlige diskussionsmøder, hvor både forstander og lærer deltog, var meget livlige og interessante.

Det havde lige fra min barndom været mit livsmål at få et lille husmandsbrug. Jeg ville hellere være kaptajn på min egen „skude“ end styrmand på andres, selv om „skuden“ kun kunne blive lille og beskeden. Den kærlighed til jorden, glæden og tilfredshedsfølelsen ved at arbejde med levende væsener, dyr og planter, som jeg altid havde følt, blev yderligere udviklet på husmandsskolen, og det allerbedste, som skolen gav mig, var min kone.

Det var der, jeg lærte hende at kende, og det er det største gode, som livet har bragt mig. Hun blev min tro-

faste kammerat for livet, min myreflittige hjælper, ikke alene i huset, men også i mark og have. Hun blev min tænksomme og forstandige rådgiver, uden hende var jeg aldrig blevet hverken folketingsmand eller minister.

Foden under eget bord

Vi blev gift i 1913, og vi ville helst med det samme have haft et husmandssted. Men vi var så fattige som et par kirkerotter. Vore sammensparede skillinger var næsten alle sammen gået med til højskoleophold. Der var ikke andet at gøre end at slide og spare. Vi lugede roer fra klokken fire om morgenen til klokken ti om aftenen. Fra høst og til jul arbejdede vi ved damptærskemaskinen, min kone som avnebærer, og jeg som sækkebærer.

I den første sommer, vi var gift, sammensparede vi fem hundrede kroner, som vi brugte til udbetaling på et hus, som vi købte i Smørumnedre. Vi satte det lidt i stand og tilplantede haven. Da vi havde haft det et par år, solgte vi det og købte et lille husmandssted på 3 td. ld. Vi dyrkede jorden med havesager, men alligevel var arealet for lille til, at vi kunne leve på det. Det blev kun en station på vejen.

I 1917 fik vi endelig „Rolighed“, det husmandssted, som hele tiden havde været vort mål. Her levede vi en meget lykkelig tilværelse i 14 år.

Jeg har tit tænkt på, at det var mærkeligt, at skæbnen lagde det så godt til rette for os, at det netop blev den ejendom, vi fik. „Rolighed“, der i min barndom ejedes af et par gamle mennesker, lå ved offentlig vej smukt placeret i en stor have med masser af blomster og frugttræer. Bygningerne var velholdte, og det hele så pænt og hyggeligt ud. Hver gang, når jeg som barn havde været et ærinde ude i „Rolighed“, tænkte jeg, når jeg gik derfra: „Bare jeg engang kunne få mit hjem der.“

Den lille ejendom på 3 td. ld. var vi ikke helt tilfreds med, og så en dag tog jeg mod til mig og gik ud til manden i „Rolighed“ og spurgte, om han kunne tænke sig at sælge ejendommen til mig. Det kunne han. Vi fik hurtigt handelen

overstået. Han var ked af at være der, hvad jeg havde en formodning om. Han var nemlig ikke gift og gik der alene og rodede med det. Han forlangte 6000 kr., og det syntes jeg var en rimelig pris. Han spurgte, hvor meget jeg kunne udbetale, og det var et lidt ømt punkt, for jeg kunne kun skaffe 1500 kr. „Det var vel lidt,“ sagde han, „men så sælger jeg høsten og besætningen, og så kan du overtage hele skidtet, så snart jeg får besætningen og avlen solgt.“

Det var jo ikke så godt at overtage en ejendom uden høst og besætning. Men det gik. Det gik på den måde, at jeg tjente til føden som landpostbud. Mor Anna passede ejendommen. Jeg hjalp hende naturligvis i min fritid, og det varede ikke så længe, før vi fik anskaffet både lidt besætning og redskaber.

Jeg blev formand for egnens husmandsforening og socialdemokratisk vælgerforening og kom ind i sognerådet, hvor jeg var medlem til 1931, da vi flyttede til vort nuværende hjem i Måløv. De 14 år, jeg var medlem af sognerådet, var en god læretid for mig. Jeg var meget interesseret i alle de spørgsmål, der kom til behandling, og fulgte nøje med i alt, hvad der kom frem i „Sognerådstidende“.

Sammensætningen i sognerådet var 2 socialdemokrater, 1 radikal, 1 konservativ og 5 venstremænd. Ved afstemning kunne vi to arbejderrepræsentanter ingen ting gennemføre, men jeg lærte hurtigt, at vi alligevel kunne få nogen indflydelse. Skatteligningen var noget af det, der forbavsede mig mest. Jeg syntes, det var helt urimeligt, at velhavende gårdmænd, der havde råd til at holde en seksværelses lejlighed velforsynet med møbler, gulvtæpper og malerier og kunne tillade sig en temmelig kostbar selskabelighed, kunne nøjes med at betale det samme i personlig skat som en arbejdsmand.

Det lykkedes at få forhøjet de selvangivne indtægter for landmænd og købmænd meget betydeligt. Derved faldt ligningsprocenten, og arbejdere og tjenestemænd kom til at betale mindre i skat. Når det kunne lade sig gøre for et

mindretal at få gennemført så afgørende ændringer i ligningen, skyldes det, at man har lov til at klage til de overordnede skattemyndigheder over andres ansættelser. De, som i forhold til deres private forbrug havde opgivet meget lave indtægter, ønskede ikke deres økonomiske forhold nærmere undersøgt og gik derfor med til at få de selvangivne beløb meget betydeligt forhøjet. Det skete i reglen ved en fredelig overenskomst, bare ved at snakke fornuftigt om tingene.

Dengang var det ikke almindeligt, hverken at arbejderne eller husmændene havde repræsentanter i sognerådet. Værdigheden som sognerådsmedlem havde hidtil været forbeholdt de med penge og hartkorn mere begunstigede medborgere. Der er vel derfor ikke noget at sige til, at vi ikke var særlig velkomne i kredsen, og at man nærede nogen mistillid til os. Gårdmandsflertallet passede nøje på, at vi ikke kom ind i udvalg og kommissioner af større betydning. Jeg husker fra et af mine første år i sognerådet, at der skulle vælges to medlemmer til vurderingsrådet.

Vurderingsrådet består af to medlemmer valgt af sognerådet og en vurderingsformand, der udnævnes af finansministeren. Vurderingsformanden har et amt eller, hvis der er mange indbyggere i amtet, et herred som arbejdsområde. Vurderingsrådet har en vigtig opgave, nemlig at fordele den del af den kommunale skat, der udskrives på fast ejendom, så ligeligt og så retfærdigt, som det er muligt, på alle ejendommene i kommunen. På det tidspunkt, da dette valg fandt sted, bestod vurderingsrådet i vor kommune af en proprietær og to gårdmænd.

Husmandsforeningen havde forud for mødet rettet en henvendelse til sognerådet om at få en repræsentant med i vurderingsrådet. Henvendelsen var motiveret med, at rådets opgave jo ikke alene var at vurdere gårdene, men alle ejendommene, og at det vel derfor måtte anses for lidet rimeligt, at alle tre medlemmer var gårdmænd. Min partifælle foreslog mig, men det blev meget unådigt optaget. Jeg fik at

vide, at jeg slet ikke var kvalificeret til at klare denne vigtige opgave.

Men formanden var en stor diplomat, og for at trøste mig foreslog han, at jeg kunne blive medlem af skorstenssynet. Skorstenssynet havde den opgave et par gange om året at vandre rundt til alle kommunens ejendomme og se efter, om der var revner i skorstenene eller huller i kakkelovnsrørene. Det var ikke nogen særlig estimeret bestilling. Jeg tror, at det var den, der sorterede allerlavest på den kommunale rangstige.

Jeg har altså begyndt min kommunale karriere helt nede i bunden, og det er vel heller ingen skade til at kende det hele. Men vurderingsmand til ejendomsskyld blev jeg ikke den gang.

Det varede dog ikke så mange år, før jeg fik oprejsning. I 1926 blev jeg af finansminister Bramsnæs udnævnt til vurderingsformand for Smørum herreds vurderingskreds og kom i over 25 år til at beskæftige mig med vurdering til ejendomsskyld. Den sidste halve snes år som formand for skyldrådet i Københavns amt. Hvervet som skyldrådsformand var en meget tidskrævende bestilling. Københavns amt er langt den største skyldkreds i landet, og der blev foretaget flere udstykninger her end i hele den øvrige del af landet. Der skete allerede den gang nogle voldsomme værdistigninger på jorden i Københavns amt. I løbet af 10 år steg grundværdierne i min skyldkreds efter de officielle vurderingstal med over 300 millioner kr. Jeg fik kendskab til mange slemme eksempler på spekulationer i jord. Mit arbejde i skyldrådet blev en omfattende praktisk anskuelsesundervisning i, hvad den uindskrænkede private ejendomsret til jorden fører til.

Der var meget at holde rede på, men arbejdet interesserede mig meget. Det, der var opgaven, var jo at få alle ejendomme ansat til deres handelsværdi. Det var en opgave, der krævede omhu og grundighed. Det var vurderingsformandens ansvar, at der var den rigtige lighed mellem vurderingerne i alle kommunerne i hans kreds, og det var skyldrådsformandens

ansvar, at der var ensartethed i vurderingerne i alle vurderingskredsene i amtet. Vi måtte følge nøje med i ejendomspriserne og i stort omfang drage sammenligninger mellem vurderingerne i alle egne af amtet.

Lad mig som afslutning på dette afsnit tage en lille morsom oplevelse med. Det skema, som ejendomsbesidderne skal udfylde til brug for vurderingsrådet indeholder mange spørgsmål, der skal besvares af ejerne. Der er spørgsmål om bygningernes størrelse, beskaffenhed og beliggenhed. Spørgsmål om lejeværddi, assurancesum og meget, meget mere.

En ejer havde klaret det hele på den nemme måde, at han hen over alle spørgsmålene havde skrevet:

*„Hul i væggen, hul i taget,
hul i hele underlaget.
Pungen tom og fy for katten,
alt går ned så nær som skatten“.*

Det var ganske vist en lidt usædvanlig besvarelse af spørgsmålene, men det må indrømmes, at den i al sin kort-hed var en rigtig og rammende beskrivelse af bygningernes tilstand, hans egen økonomi, af landbrugskonjunkturerne og af beskatningens tendens.

I de 25 år, jeg havde med dette arbejde at gøre, kom jeg til at arbejde sammen med mange mennesker. Mange af dem blev mine venner for livet.

Da jeg i 1917 blev medlem af sognerådet, var vi som nævnt 2 socialdemokrater. Da jeg i 1931 gik ud af det, var vi blevet 4. Vi havde nu ret til at blive repræsenteret i alle udvalg og kunne bedre gøre vor indflydelse gældende.

I langt de fleste tilfælde blev afgørelserne truffet uden afstemning. Der var dog en sag, hvor afstemning altid blev foretaget, og det var, når det skulle afgøres, hvor stor del af skatten, der skulle udskrives, henholdsvis på fast ejendom og på indkomsterne.

Folketingskandidat i Lejrekredsen

I 1924 fik jeg af husmand Emil Jensen, Tjæreby, der var formand for den socialdemokratiske kredsorganisation i Lejrekredsen, opfordring til at stille mig som partiets kandidat ved det forestående folketingsvalg.

Når han havde fået øje på mig, hang det sammen med, at jeg efter opfordring fra vort partis formand i Roskildekredsen, redaktør V. Nørregård, havde holdt et foredrag i Roskilde for vore kommunale repræsentanter i Roskilde- og Lejrekredsen om vort partis opgaver i sognerådet i landkommunerne.

Jeg havde talt om mange forskellige kommunale spørgsmål: skatter, skolevæsen, vejevæsen og meget andet, og da jeg havde klaret opgaven næsten uden manuskript, havde han vel fået den tro, at jeg var kvalificeret til at tale partiets sag, også på vælgermøderne. Men jeg vidste bedre, hvor stort et arbejde det havde kostet mig at udarbejde det foredrag. Hvert ord havde jeg i forvejen nedskrevet. Jeg havde arbejdet med det i både dage og nætter, og når jeg kunne klare mig uden manuskript, hang det sammen med, at Vorherre har givet mig en god hukommelse. Når jeg først havde skrevet et foredrag og med eftertanke læst det igennem nogle gange, så kunne jeg huske det omtrent ordret. Men jeg tænkte med rædsel på, hvordan jeg skulle klare mig, når jeg aften efter aften under en valgkamp skulle tale om mange forskellige emner.

Jeg meddelte derfor omgående Emil Jensen, at det turde jeg aldeles ikke påtage mig. Han lod sig imidlertid ikke slå af marken, men fik hjælp fra mange sider inden for vort parti, og enden på det blev jo, at jeg, omend med frygt og bæven, lod mig opstille.

Valgkampene i Lejrekredsen blev en god skole for mig,

„Rolighed“.

Hjemmet i „Rolighed“.

Ledøje-Smørum sogneråd 1917. Maleri af Carl Meyer. Gdr. J. Gudmand-Høyer, hmd. Jens Smørum, gdr. Hans Frandsen, gdr. A. C. Petersen, kommunesekretær frk. Karen Petersen, gdr. Søren Andersen, gdr. Lars Brødegård, gdr. Søren Cortsen, gdr. H. Chr. Hansen, gårdbestyrer C. Strømblad.

Ballerup-Måløv sogneråd 1936. Tømrerm. Johan Nielsen, skoleinsp. M. Furbo, gdr. Rs. Rasmussen, kontorchef Vald. Jensen, kommuneskr. A. Thomsen, Jens Smørum, forretningsfører Åge Nielsen, vejfmd. Fr. Lundberg, kommuncingeniør P. M. Hvenegård, borefmd. M. Rasmussen.

men også en streng skole. Mine modkandidater var den konservative baron Otto Reedtz-Thott til Gavnø, venstremanden, redaktør I. A. Hansen, Roskilde, og formanden for statens jordlovsudvalg, den radikale husmand Niels Frederiksen, Lille Karleby. De var alle tre erfarne og dygtige politikere, der hver for sig indtog en fremtrædende stilling i deres partier. Det var endda ikke det værste, at de var erfarne og kyndige politikere, men for en nybegynder var det værre, at de også alle tre var vittige, slagfærdige og behændige debatorer.

Der skulle for en ung, ukyndig husmand mod til at give sig i diskussion med dem. Det siges jo, at folketingskandidater holder de samme taler aften efter aften hele valgkampen igennem. Det havde beroliget mig noget, for så var det da begrænset, hvad man skulle skaffe sig oplysninger om. Men sådan kom det ikke til at gå i Lejrekredsen.

Ved det første møde indledte Niels Frederiksen, og han talte meget om jordspørgsmålet. Det havde jeg også regnet med, og jeg havde slidt i det for at møde så godt forberedt som muligt. Det lykkedes mig at få afleveret en lille tale, hvor jeg fremsatte en del kritiske bemærkninger til Niels Frederiksens standpunkter i jordspørgsmålet. Det tog Niels Frederiksen meget unådigt op, og han lod mig vide, at radikale og socialdemokrater plejede at komme godt ud af det med hinanden i Lejrekredsen. Det håbede han også måtte blive tilfældet i fremtiden, men hvis jeg var ude efter øretæver, måtte jeg være indstillet på at tage dem i den rækkefølge, de kom.

Jeg var lidt betuttet efter den salut, men så skete der noget mærkeligt. Da jeg skulle have ordet i anden omgang, kom Niels Frederiksen mod sin vilje til at give mig en højst tiltrængt håndsrækning.

Da jeg rejste mig og skulle bestige talerstolen, sagde I. A. Hansen til mig: „Lad nu være med at tale ret længe. Mødet har varet længe nok.“

Jeg så, at Niels Frederiksen med et ironisk smil på læben

hviskede noget til I. A. Hansen, og han hviskede heldigvis så højt, at jeg hørte, hvad han sagde. Han sagde: „Det behøver du ikke at bede ham om, for han kan ikke tale længe.“

Den sinkadus havde jeg godt af. Den virkede sådan, at jeg helt glemte, at jeg var nervøs og nybegynder. Jeg lod ham vide, at vel var han husmændenes general, og jeg kun en ganske jævn og almindelig ung husmand, men de menige husmænd havde også lov til at have en mening om spørgsmål, der vedrørte deres hjem og hele eksistens.

„I de spørgsmål, som jeg har talt om her i aften, er der mange husmænd, der er enige med mig. Du er husmændenes anerkendte general, og det tror jeg også, at du har gjort dig fortjent til, men med de ting, jeg har fremdraget her i aften, har jeg villet advare dig mod at løbe af sporet, for så kunne det være, at du en skønne dag bliver en general uden hær. Der er nogen, der påstår, at det er sådan fat med dit standpunkt til jordspørgsmålet, at når man gnider lidt på det, så kommer Madsen-Mygdals frem.“

Det var naturligvis en helt urimelig karakteristik af Niels Frederiksens arbejde i husmandssagens tjeneste, og jeg var klar over, at det bifald, jeg fik, lige så meget kom fra venstremændene som fra mine egne. Men jeg mente vel, at jeg var nødt til at prøve på at hævde mig.

Af gode grunde står en nybegynder sig ellers ved at gå stille med dørene, og det har jeg for resten også altid holdt mig til, ikke alene i de unge dage, men også som gammel politiker, fordi jeg tror, at man i en politisk debat står sig ved at holde sig til en rolig og stilfærdig fremstilling af tingene.

Niels Frederiksen blev selvfølgelig splintrende gal, og hele I. A. Hansens store runde ansigt skinnede af tilfredshed. I Lejrekredsen stod kampen mellem ham og Niels Frederiksen. De skiftedes den gang til at blive valgt, og i samme omfang, som det kunne lykkes for mig at hugge husmandsstemmer fra Niels Frederiksen, voksede I. A. Hansens chancer for at blive valgt.

Jeg ventede mig naturligvis en ordentlig omgang af Niels Frederiksen ved vort næste møde. Men det kom til at gå helt anderledes. Næste aften havde vi møde i Tune forsamlingshus, og I. A. Hansen var første taler. Han indledte med at sige, at her i Lejrekredsen er vi vant til, at den socialdemokratiske og den radikale kandidat kommer så godt ud af det med hinanden, at man næsten kunne tro, de var forlovet med hinanden, men nu har piben pludselig fået en hel anden lyd. Vi fik på mødet i aftes at vide, at den unge husmand, som socialdemokratiet har opstillet her i kredsen, på en række afgørende punkter er uenig med Niels Frederiksen. Situationen fik ham til at tænke på et par verslinier, han havde lært i sin barndom:

*„To drosler sad på bøgekvist,
så gode venner var de vist“.*

Ja, sådan har det været, men nu er det forbi med kæresteriet. Den ene er fløjet mod vest og den anden mod øst.

Da han var kommet så vidt, lød der en stemme fra salen:
„Fortsæt.“

„Hva' beha'r,“ svarede I. A. Hansen.

„Jeg siger: fortsæt.“

Men det kunne han ikke, for han kunne i øjeblikket ikke huske mere af digtet.

Men så fortsatte afbryderen: „Jo, der står:

*„Ad åre de foruden mén
hinanden fandt på samme gren“.*

(Da vi efter at socialdemokratiet og det radikale venstre var gået sammen i regeringen et par år efter igen kom til møde i Tune, indledte I. A. Hansen med at sige: „Den vælger, der for to år siden citerede de ord: „Ad åre de foruden mén hinanden fandt på samme gren.“ Han havde sandelig profetiske evner.“)

Mødet kom for øvrigt til at forme sig på den måde, at der slet ikke blev sagt et ord om jordspørgsmålet. I. A. Hansen var venstres forsvarspolitiske ordfører. Han kunne fortælle den undrende forsamling nøjagtigt, hvor mange soldater, geværer, kanoner, flyvemaskiner og marinefartøjer vi havde, og ikke alene hvor mange vi havde, men også hvor mange vi manglede, for at vort lands forsvarsberedskab kunne bringes i forsvarlig stand.

Her var et område, hvor jeg og Niels Frederiksen var enige og kunne anvende al vor taletid til at imødegå I. A. Hansen. Jeg begyndte min tale med at sige: „Det lille venskabelige opgør på mødet i aftes mellem Niels Frederiksen og mig synes jeg ikke, at I. A. Hansen skulle spille tid på at omtale, for der er ingen, der er i tvivl om, hvad der er hans ædle bevæggrunde til at interessere sig for det.“ Men så måtte jeg i gang med at diskutere forsvarspolitik. Og det var det, der gjorde det så svært for en nybegynder, at der næsten hver aften kom en ny sag til behandling. Når jeg havde anvendt mange timer på at skaffe mig indsigt i jordspørgsmål, forsvarsspørgsmål, eller hvad der ellers var talt om, så kom debatten næste aften til at dreje sig om toldspørgsmål, skole-spørgsmål eller noget helt andet.

Den aften kneb det lidt for mig at bruge hele min taletid til at snakke forsvarspolitik, og så brugte jeg lidt tid til at tale om skattespørgsmål. Jeg bad bl. a. I. A. Hansen om at forklare mig og andre husmænd, hvorfor venstre, da de i 1901 havde fået regeringsmagten, havde anvendt deres magt bl. a. til at gennemføre en skattereform, der gav lettelse for godsejerne, men forøgede skattebyrden for husmændene.

Så kom jeg foreløbig ikke længere, for I. A. Hansen afbrød mig med de ord: „Socialdemokraterne stemte for den skattereform, Jens Sørensen.“

Den afbrydelse slog mig helt ud. Jeg havde ikke undersøgt det, fordi jeg ikke havde haft fantasi nok til at forestille mig, at mit parti havde stemt for de pågældende skattelove. Jeg måtte erkende, at jeg ikke vidste det, og nøjes med at

fastslå, at virkningerne var blevet, som jeg havde sagt det.

Så snart jeg kom hjem, ringede jeg til den folketingsmand, der havde været vort partis ordfører i den sag, og ville have at vide, hvorfor vi havde stemt for Ole Hansens og Albertis skattelove i 1903. Jeg blev meget forbavset, da han sagde: „Det gjorde vi heller ikke. Hvem har bildt dig det ind?“

Så snart jeg næste aften mødte I. A. Hansen i forsamlingshuset, sagde jeg til ham: „Du afbrød mig i aftes og påstod, at mit parti havde stemt for venstres skattelove i 1903, men det er ikke rigtigt.“

Han så på mig med et stort smil og sagde: „Det vidste jeg godt. Jeg ville bare høre, om du vidste det.“

Den slags tricks anvendes ikke så sjældent mellem jævnbyrdige politiske modstandere, men jeg synes, at det var lige hårdt nok at anvende den slags over for en nybegynder. Men denne episode lærte mig, at jeg skulle tage mig i agt en anden gang, og det varede ikke længe, før jeg fik brug for agtpågivenhed.

I. A. Hansen havde ved et møde som sædvanligt talt meget indgående om forsvarsspørgsmålet. Da jeg fik ordet, sagde jeg noget om, at jeg ikke syntes, vi skulle anvende alt for mange penge til forsvarsvæsenet, for blev vi angrebet af en stormagt, kunne vi alligevel ikke forsvare os.

For at sandsynliggøre hvor håbløst vi var stillet, sagde jeg, at vi havde kun 300 flyvemaskiner, medens f. eks. Frankrig havde 30.000. Jeg husker ikke mere, om det var disse tal, men det kan også være lige meget. For så kom I. A. Hansen med den afbrydelse: „Det var et nul for meget, Jens Sørensen.“

Nu var gode råd dyre. Jeg havde ikke selv talt, hvor mange flyvemaskiner Frankrig havde. Jeg havde tallet fra de oplysninger, mit parti havde givet mig. Men den lap papir, som jeg havde at holde mig til, var en afskrift og jeg kunne jo have afskrevet tallet forkert. Der er i sådan en situation ikke mange sekunder at betænke sig i. Nogle i forsamlingen grinede, andre så ud, som de havde medlidenhed med mig.

Men så tog jeg mig sammen og tænkte, nu må det enten briste eller bære. Jeg råbte af mine lungers fulde kraft ud over forsamlingen:

„Dette er den største overraskelse, som jeg har oplevet i valgkampen. Er venstres forsvarspolitiske ordfører virkelig så dårligt underrettet, at han ikke ved, om Frankrig har 3.000 eller 30.000 flyvemaskiner. Tallet er rigtigt, I. A. Hansen. At du kan tage fejl, når vi diskuterer skattespørgsmål, som du aldrig har haft med at gøre i praksis, det kan jo være, hvad det er, men på dette område burde du vide bedre besked.“

Til alt held var det tal, jeg havde opgivet, rigtigt, og afbrydelsen var bare en gentagelse af det trick, som han før med held havde anvendt over for mig.

Jeg husker fra denne min første valgkamp et andet møde, der fik et pudsigt forløb. Telefonarbejderne havde erklæret strejke, og dette benyttede I. A. Hansen til at rette et angreb på fagforeningerne.

„Telefonarbejderne,“ sagde han, „tjener 10 kr. om dagen, men det er de altså ikke tilfreds med. Det er de socialdemokratiske ledere af fagforeningerne, der får arbejderne til at stille urimelige krav. Fagforeningslederne misbruger deres magt på en sådan måde, så det kan få meget alvorlige følger for hele vort samfund.“

Jeg måtte jo svare lidt på dette voldsomme udfald mod fagforeningerne og sagde bl. a.:

„Jeg synes ikke, at 10 kr. er nogen stor dagløn, særlig når man tager i betragtning, at det ofte er et ret ubehageligt arbejde, der udføres. Når jeg om vinteren i dårligt vejr ser dem kravle op i telefonpælene, misunder jeg dem ikke en god dagløn. Og jeg tror, at hvis du, I. A. Hansen, og jeg var telefonarbejdere, og vi vidste, at direktøren blev aflønnet med 150.000 kr. om året, så ville vi heller ikke være tilfreds med at tjene 10 kr. om dagen.“

I. A. Hansen svarede, at min sammenligning mellem direktørens og arbejdnernes løn var helt hen i vejret, for

direktør er der kun én, der kan være, men telefonarbejdere kan vi alle sammen være.

Så kom der en afbrydelse fra en husmandskone, der havde fået plads på første bæk lige over for talerstolen:

„Du kunne da ikke være det.“

Afbrydelsen vakte megen munterhed, vel særlig fordi I. A. Hansen var en noget korpulent mand, der ville få svært ved at kravle op i en telefonpæl.

I. A. Hansen erkendte, at han var gået for vidt og svarede:

„De har ret, min gode kone. Telefonarbejder dur jeg ikke til. Jeg mente også bare, at det er få, der er egnet til at være direktører. Der er mange flere, der kan være arbejdere.“

Og endnu en lille pudsige episode. Ved et møde, hvor Niels Frederiksen var forhindret, talte en ung radikal gårdmand, der hed Jørgen Jørgensen, i stedet for ham.

Da vi sad oppe ved ordførerbordet og så ud over forsamlingen, fik I. A. Hansen øje på Jørgen Jørgensens far, der var venstremand og én af I. A. Hansens trofaste støtter. I. A. Hansen skyndte sig ned i forsamlingen for at hilse på ham og få sagt nogle venlige ord om, at det glædede ham meget, at han var kommet til mødet. Men han blev bragt lidt i forlegenhed, da den gamle Jørgensen svarede:

„Jeg er kommet her hen for selv at høre, om det er rigtigt, at Jørgen er så tosset, som du skildrer ham i Roskilde dagblad.“

Den unge mand, som jeg her første gang mødte, var den senere indenrigs- og undervisningsminister.

Ved flere af vælgermøderne optrådte, foruden de officielle talere, grev Holstein-Ledreborg. Han morede sig åbenbart med at køre mig fast ved at stille mig spørgsmål om forskellige læresætninger i Karl Marx's store videnskabelige værk „Kapitalen“.

„Mange af de ting, som Karl Marx havde fremført,“ sagde han, „havde han vanskeligt ved at forstå og ville derfor gerne benytte lejligheden til at få det forklaret af en socialdemokratisk folketingskandidat.“

Jeg forsøgte nogle gange, så godt som jeg nu kunne, at svare på de spørgsmål, han stillede mig, men mine svar tilfredsstillede ham ikke, og det skal indrømmes, at særlig gode har de nok heller ikke været, for jeg havde ikke megen teoretisk viden om nationaløkonomi. Men da han blev ved at spørge, måtte jeg jo se at få fred for ham på en eller anden måde, og jeg prøvede på at klare mig med et citat. Det har jeg så tit måttet ty til, når jeg ikke har kunnet finde på noget bedre selv.

Jeg sagde, at jeg ikke var blevet socialdemokrat ved at studere „Kapitalen“, men ved at følge mit partis praktiske politiske arbejde i rigsdagen og ved at lære af livet. Jeg kunne vist bedst forklare det ved at citere et par linjer af Jeppe Åkjær:

*„Programmet, der er vort,
det er jævnt og hjemmegjort,
hentet ej fra lærestole,
men fra livets hårde skole.
Vi har set det i dit blik,
far, når du kom hjem fra mosen
lændekrum med hul på hosen
brudt af tusind spadestik.
Vi har set det i dit øje
stakkels fattigklædte mor,
når du ved dit grove bord
lappede vor barnetrøje.“*

Disse jævne stilfærdige ord var naturligvis en nem måde at slippe uden om spørgsmålene på, men det hjalp mig til at komme i kontakt med forsamlingen, og grevens mange spidsfindige spørgsmål var der ingen, der interesserede sig for mere.

Jeg havde to valgkampe i Lejrekredsen og havde den glæde, at der var god fremgang for vort parti, men jeg opnåede ikke at blive valgt. Men der er måske noget om, hvad

der senere er blevet sagt, at når man var så heldig at blive opstillet i Lejrekredsen, havde man gode chancer i fremtiden. Statsminister H. C. Hansen og fiskeriminister Chr. Christiansen begyndte også i Lejrekredsen.

Medlem af Folketinget

Efter folketingsvalget i 1929 blev jeg en dag ringet op af landstingsmand Henrik Nielsen, Roskilde. Han fortalte mig, at han var blevet valgt til folketingsmand for Gentoftekredsen, men da han hellere ville blive i landstinget, ville han bede mig om som hans suppleant at overtage folketingsmandatet.

Jeg blev altså på en nem og helt overraskende måde pludselig medlem af folketinget.

Ved næste valg blev jeg opstillet i Gentoftekredsen og måtte tage afsked med mine mange gode venner og kammerater i Lejrekredsen. Den kreds, hvor jeg gennem mange drøje, men også mange muntre og lærerige debatter havde fået min første politiske træning af så gode lærere som Niels Frederiksen, I. A. Hansen og Reedtz-Thott.

Ved folketingets behandling af forslaget til lov om oprettelse af mindre landbrug m. m. den 29. november 1929 benyttede jeg lejligheden til at holde min „jomfrutale“.

Det havde været en meget langtrukken debat med en masse talere. Jeg fik ordet klokken elleve om aftenen. Da formanden gav mig ordet, sad jeg og talte med Kr. Bording. Og jeg kan tydeligt høre Kr. Bording sige:

„Det er dig, der har ordet. Hvor har du dine papirer?“

Da jeg svarede: „Jeg har ingen,“ så han meget betænkelig ud. Han tænkte selvfølgelig: „Hvordan skal den stakkel dog klare det?“

For mig selv har det været morsomt – nu så mange år efter – at gennemlæse min første tale i folketinget, og i håb om, at der er andre, der gider læse den, gengiver jeg den her efter folketingets tidende:

„Mange af de talere, som har haft ordet under denne sags behandling, har sagt, at man ud over landet følger den drøftelse, som her finder sted, med megen opmærksomhed. Man kan vel tilføje, at for mange gælder det, at man også følger denne behandling af de to foreliggende jordlovsforslag med store forventninger. Det gælder i alt fald den landboudom, som står over for at skulle stifte hjem, men som ingen mulighed ser for at komme i gang i en selvstændig landbrugsbedrift under de nuværende forhold. Det gælder også de mange tusind husmænd, som sidder i de små husmandsbrug, og som gerne ville købe nogle få tønder land til, således at deres brug kunne blive store nok til, at de kunne skaffe udkomme til deres familie på deres egen lille selvstændige bedrift.

Jeg tror, at jeg kender så meget til de tanker, der rører sig hos landboudommen, at jeg tør sige, at det for manges vedkommende er sådan, at man ser det som sit fremtidsideal at komme i besiddelse af en lille selvstændig husmandsbedrift. Men for det store flertals vedkommende er det jo sådan, at der ingen muligheder er for at få virkeliggjort dette ideal under de nuværende forhold.

Det ærede medlem hr. Madsen-Mygdal fremsatte den påstand, at det vel skulle være overkommeligt for et par unge mennesker på landet, en tjenestekarl og en tjenestepige, at samle det beløb, som der nu behøves for at komme i besiddelse af et husmandsbrug. Den påstand er ganske urigtig, den har ikke noget med de virkelige forhold at gøre, for

med de lønninger, som det hidtil har været muligt at opnå i landbruget, er det selv ved den største flid og sparsommelighed umuligt at samle de 4000–5000 kr., som er nødvendige, for at man kan komme i besiddelse af et husmandsbrug under de nuværende forhold.

Den besiddelsesløse ungdom ude på landet venter på, at der her i rigsdagen bliver gennemført sådanne lovbestemmelser, at man på lempelige vilkår kan komme i besiddelse af hjem og jord.

Det gælder vist ikke blot den ungdom, som har sin oprindelse i landarbejdernes og husmændenes hjem, men det gælder også i stor udstrækning den ungdom, som er født i gårdmandshjem, det har jeg fået bekræftet så mange gange.

Men når forholdet er således, skulle man synes, at der måtte være muligheder for at nå til et resultat af disse forhandlinger. Jeg synes ellers, når jeg har fulgt rigsdagens forhandlinger, at venstre har været meget lydhør, når der har været krav fra gårdmandsstanden til lovgivningsmagten. Jeg tror, at mange gårdmænd vil være interesseret i, at disse jordlovsforslag bliver gennemført, fordi det jo ikke er alle gårdmænd, der er så velhavende, at de kan give hvert af deres børn de 4–5000 kr., som der nu behøves for at hjælpe dem i gang i en husmandsbedrift.

Jeg skal ikke give mig til at omtale lovforslagenes enkelte paragrafer, efter at disse lovforslag er udførligt motiveret af den højtærede landbrugsminister og af mit partis

ærede ordfører, og de enkelte bestemmelser nu er gennemdrøftet gennem så mange timer. Det er jo således, at de fleste af de indvendinger, der er anført af oppositionspartierne mod disse lovforslag, samler sig om tre punkter. Det er for det første selve besiddelsesformen, dernæst ekspropriationsbestemmelsen og endelig erstatningsspørgsmålet.

Om det første af disse spørgsmål, besiddelsesformen, skal jeg ikke sige meget. Det, der synes at være afgørende for, om man skulle gå til en ændring af det princip, som blev gennemført ved jordlovene af 4. oktober 1919, måtte først og fremmest være, om der blandt de mennesker, som er gået ind under disse vilkår, og som har levet og virket under dem i de 10 år, der er gået, siden loven blev vedtaget, er ønske om at få dette princip ændret.

Jeg har, når jeg har færdedes mellem husmænd, aldrig hørt, at der har været et sådant ønske, og jeg tror heller ikke, at der blandt den ungdom, der nu står parat til at rykke ind i de nyoprettede husmandshjem, er noget ønske derom. Når det ikke er tilfældet, når det modsatte tværtimod er tilfældet, at husmændene alle vegne, hvor de samles ud over landet, ganske uanset til hvilket parti de hører, kræver, at dette princip fastholdes, så synes jeg, det er et urimeligt krav, oppositionspartierne stiller til det nuværende flertal i folketinget, at man skulle ændre dette princip, fordi nogle store ejendomsbesiddere stiller krav derom.

Det andet spørgsmål, ekspropria-

tionsbestemmelsen, har givet anledning til mange og lange taler fra oppositionspartierne. Jeg synes ikke, der er nogen grund til at male følgerne af det, der her foreslås, med så mørke farver. Jeg synes, at den ekspropriationsbestemmelse, som lovforslaget indeholder, er meget forsigtig, og jeg kan godt sige efter min mening for forsigtigt affattet, for når man ser på, hvad den vil betyde ud over landet, vil man se, at det ikke er så forfærdelig mange af de små husmænd, som sidder med 3-4 tønder lands husmandsbrug, der kan hjælpes efter denne lov

F. eks. i den landsby, hvor det ærede medlem hr. Madsen-Mygdal og jeg bor, er det sådan, at dér er der kun tre gårde, som har en grundskyld på over 50.000 kr., men der er en 14-15 gårdbrug, hvor der på hver gård ved udskiftningen er udlagt et husmandsbrug på 3 tdr. ld. Jeg tror ikke, at det vil medføre så store gener, som man fra anden side skildrer, hvis man eksproprierer nogle tønder land fra en gård på 70-80 tdr. ld. Jeg har fået dette bekræftet mange gange af landmænd, som frivilligt har frasolgt sådanne stykker jord til et husmandsbrug. Man har ikke følt sig i synderlig grad generet af det. Tværtimod, måske har byggerne passet bedre til det tilbageværende areal, man har fået en kærkommen lejlighed til at få sin driftskapital suppleret, således at man kunne holde større besætning osv., og overskuddet af ejendommen er ofte blevet større, når man har afstået nogle få tønder land til et husmandsbrug.

Jeg tror ikke på de ulemper, som særlig det ærede medlem hr. Madsen-Mygdal skildrede med så mørke farver, vil indtræde, hvis denne ekspropriationsbestemmelse bliver vedtaget, og jeg forstår ikke den medfølelse, der giver sig udtryk i oppositionens taler om de stakkels retsløse og ufri husmænd. Jeg har aldrig hørt nogen husmænd klage over ufrihed. Særlig er man bekymret for den indflydelse, jordlovsudvalget har. Jeg tror, det ærede medlem hr. Madsen-Mygdal talte om jordlovsudvalgets formands almægtige indflydelse.

„Når statshusmænd svarede enhver sit og fuldt ud opfyldte de forpligtelser, de var indgået på over for staten, skulle de være fri for utidig og vilkårlig indblanding fra jordlovsudvalgets side,“ sagde det ærede medlem hr. Madsen-Mygdal. Ja, det ønsker man vel fra alle sider, men vi mener heller ikke, at der, således som lovforslagene er formet, er nogen mulighed for utidig og vilkårlig indblanding fra jordlovsudvalgets side. Denne bekymring for jordlovsudvalgets formands indflydelse overraskede mig for øvrigt. Det er ikke så længe siden, det ærede medlem hr. Madsen-Mygdal var nede i Lejrekredsen og dér udtalte sig i høj grad rosende om jordlovsudvalgets formands praktiske dygtighed, og han udtalte sin store glæde over det gode samarbejde, der havde været mellem hr. Madsen-Mygdal som landbrugsminister og hr. Niels Frederiksen som formand for statens jordlovsudvalg. Jeg tror ikke, man kan anføre eksempler på vilkårlige og urimelige

afgørelser af jordlovsudvalget i de år, dette udvalg har bestået, og når der ikke har været noget af den slags, hvorfor skulle man så regne med, at det skulle komme i fremtiden, men hvis det skulle være nødvendigt at indføre sikkerhedsforanstaltninger i den retning, tror jeg ikke, socialdemokratiet og det radikale venstre vil forhindre det; naturligvis ønsker vi, at statshusmændene må have så stor frihed som muligt til at disponere i deres hjem og bedrift.

Med hensyn til erstatningsspørgsmålet hævder det ærede medlem hr. Madsen-Mygdal og mange andre, at lovforslagets § 9 ikke giver fuld erstatning. Når man får erstatning efter den værdiansættelse, der har fundet sted til skatteefterretning, og derudover får erstatning for den værdi, jordejeren ved sin personlige indsats har tilført jorden, synes jeg ikke, man kan hævde, at der ikke ydes fuld erstatning. En stor trøst må det også være, at det med hensyn til erstatningsspørgsmålet ikke er jordlovsudvalget, som har afgørelsen, nej, det er en helt anden myndighed, det er vurderingsrådet.

Da det ærede medlem hr. Madsen-Mygdal omtalte jordlovsudvalget, kom han også ind på dette udvalgs sammensætning, og han fandt vistnok ud af, at flertallet i dette udvalg tilhørte det radikale venstre og socialdemokratiet, og det var en stærkt medvirkende årsag til, at venstre ikke havde så stor tillid til jordlovsudvalgets afgørelser. Men med hensyn til det vigtigste erstatningsspørgsmål indrømmer jeg naturligvis, at det ikke er lige meget, hvem der

træffer afgørelsen her. Det er en afgørelse, som hviler på et skøn. Man skal skønne over, hvilke værdier, der er tilført jorden ud over det, den er ansat til til skatteefterretning. I vurderingsrådene er det imidlertid venstre, som har den afgørende indflydelse.

Vurderingsrådene er jo valgt af sognerådene, og jeg kender en lille smule til disse forhold, idet jeg arbejder sammen med vurderingsmændene fra 8 forskellige kommuner, altså 16 vurderingsmænd, men jeg har hidtil ikke kunnet finde ud af, at jeg i disse 16 vurderingsmænd fra 8 forskellige råd har mere end én eneste partifælle. De andre er gode vaskeægte venstremænd. Og vurderingsformændene, som udnævnes af finansministeren, hvordan står det til med deres politiske trosbekendelse? Jeg tror ikke, der er ret mange socialdemokrater imellem dem. Jeg tror, at en kamel lettere kan komme igennem et nåleøje, end en socialdemokrat kan blive vurderingsformand, når en venstreminister træffer afgørelsen. Men når det er sådan, at vurderingsrådene hovedsagelig består af venstremænd, går jeg ud fra, at man må have tillid til dem. For størstepartens vedkommende er det gårdmænd, som sidder i vurderingsrådene. Det er altså ikke blot ens egne partifæller, men oven i købet ens egne standsfæller. Man har ikke tillid til andre politiske partier, men sine egne partifæller må man vel dog formodentlig have tillid til, ellers har man overhovedet ikke tillid til noget, og det ville dog være så meget trist. Men hvis man ikke er

tilfreds med den afgørelse, vurderingsrådet træffer, kan man jo klage til overskyldrådet, og jeg tror ikke, nogen vil finde på at beskyldte dette høje råd for, at det i sine afgørelser ikke skulle være særlig indstillet på at varetage jordejernes interesser.

I øvrigt skal jeg ikke komme nærmere ind på de to lovforslag. Jeg må slutte med at udtale håbet om, at det må lykkes at gennemføre dem i den skikkelse, hvori de er fremsat. At det lykkes her i folketinget, nærer jeg ingen tvivl om. Hvordan det vil gå i landstinget, er noget mere tvivlsomt. Der kan de to partier, venstre og det konservative folkeparti, jo bruge deres lille flertal til at stemme lovforslagene ned, men det betyder ikke, at denne sag dermed er ude af verden. Det betyder naturligvis en udsættelse, men det betyder tillige kun dette, at sagen vil komme igen og vil blive rejst med endnu større styrke, for bag ved disse lovforslag står et stort flertal af landets befolkning. Det eneste, som venstre ved en sådan politik vil kunne opnå, er dette, at man med endnu større tydelighed, end det hidtil er sket i den politik, venstre har ført, over for de mange tusinder af småkårsfolk ude over landet, som hidtil har givet venstre deres stemme og den styrke, partiet har herinde i rigsdagen, vil afsløre, at man jo slet ikke er indstillet på at varetage disse småkårsfolks interesser, men kun er indstillet på at varetage de store ejendomsbesidderes og kapitalmagtens interesser. Jeg er derfor vis på, at når vi igen får valg, vil venstres magt blive stækket så eftertrykkeligt,

at det ingen sinde mere får lejlighed og magt til at modsætte sig lovforslag som dem, der her kræves gennemført af et stort flertal af landets befolkning og af husmandstanden, uanset til hvilket politisk parti man hører. For det er jo forholdet.“

Når man får ordet i en debat, efter at mange kendte mænd har talt, og særlig, når det sker klokken elleve om aftenen, kan man ikke regne med megen opmærksomhed fra pressens side. Jeg blev derfor glædelig overrasket ved dagen efter at finde følgende lille notits i Berlingske Tidende:

„Klokken elleve holdt socialdemokraten Jens Sørensen, Smørumovre, sin jomfrutale, og sjældent er en debuttale holdt med en sådan sikkerhed, som den unge husmand var i besiddelse af. Med begge hænder i bukselommerne og uden at støtte sig til manuskript eller optegnelser af nogen art talte han i en halv time i den mest korrekte form og uden antydning af nervøsitet. I eftermiddag tog ordførerne fat for anden gang.“

Jeg har ikke taget denne bladomtale af min første tale i folketinget med her i mine erindringer for at prale med den. Jeg ved ikke, hvilken journalist der har skrevet den, og har derfor aldrig fået sagt tak for den. Men hvis vedkommende lever endnu og tilfældigt skulle læse dette, bringer jeg ham takken her. Det var en god opmuntring for en ung rekrut.

I et gruppemøde i vort parti lige før jul skulle der vælges en ordfører til et lovforslag om „Landkommunernes styrelse“. Det var en sag, som interesserede mig meget, og jeg gik og håbede på, at der kunne blive en plads til mig som medlem af det udvalg, der ville blive nedsat til lovforslagets videre behandling. Det var mig en meget stor overraskelse, da vor gruppeformand H. P. Hansen, Slagelse, rejste sig og sagde:

„Vi har nu fået en ung mand her ind i gruppen, der i adskillige år har været medlem af sognerådet i en landkommune. Jeg vil foreslå, at vi vælger ham til ordfører. Så kan vi få lejlighed til at se, hvad han dur til.“

Jeg fik mit første ordførerskab. Efter mødet kom H. P. Hansen hen til mig og sagde:

„Jeg vil give dig det råd. Gå op i arkivet og bed arkivaren om at hjælpe dig med at lede alt det frem, der findes vedrørende landkommunalloven og brug så juleferien til at læse det grundigt igennem.

Så har du sammen med din egen praktiske virksomhed i sognerådet et godt grundlag at udarbejde en ordførertale på.“

Jeg fulgte det gode råd. Det blev en stor oplevelse for mig at læse alt det, der i folketinget var sagt om denne sag lige siden 1867, da den første lov om landkommunernes styrelse blev vedtaget.

I et så stort parti som socialdemokratiet kan der for de nye medlemmer ofte gå nogle år, før de når at komme rigtigt med i arbejdet. Når der er en række af erfarne politikere, der har en grundig saglig indsigt i de ting, der kommer til behandling, er det jo naturligt, at arbejdet som regel overlades til dem. Det var derfor et stort held for mig, at jeg allerede i den første rigsdagssamling fik et betydeligt ordførselskab.

Jeg kom i de kommende år ikke til at kede mig. Jeg fik lov til at være med ved behandlingen af mange lovforslag vedrørende kommunale forhold, landbrugs- og skattespørgsmål m. m., og jeg blev medlem af landbokommissionen under Niels Fiskers udmærkede ledelse.

I 1931 måtte jeg opgive min virksomhed som husmand. Mit arbejde i folketinget, sognerådet og vurderingsrådet medførte, at jeg aldrig var hjemme. Vi solgte „Rolighed“ og flyttede til Måløv, hvor vi købte et hus med en stor have til.

Jeg måtte hermed sige farvel til en hel del af det arbejde, som jeg i de unge år havde været optaget af. Jeg havde i mange år været formand for vort sogns husmandsforening og for socialdemokratisk vælgerforening og medlem af sognerådet. Jeg måtte sige farvel til samarbejdet med en kreds af venner og kammerater, som i mine ungdoms- og første manddomsår havde betydet så meget for mig. De er næsten alle sammen døde nu. Livet går sin gang, og vi bliver optaget af

nye opgaver og glemmer de gamle tider og glemmer de mennesker, der banede vejen for det nye.

Når jeg nu sidder her og skriver om mine erindringer fra min tid som formand for min fødebys socialdemokratiske vælgerforening, skylder jeg at tage en lille tale med, som en gammel, forslidt landarbejder holdt i sit fattige hjem, den aften foreningen blev stiftet. Han sagde:

„Jeg har bedt jer om at komme, for at vi kan tale sammen om at stifte en socialdemokratisk forening. Jeg er gammel og opslidt og har ikke andet at vente af fremtiden end en grav, og det mål når jeg jo nok uden en socialdemokratisk forening, men når jeg gerne vil være med til at stifte en forening her i vor by, er det, fordi jeg tror, at vi arbejdere ved at samles om vort eget parti kan skaffe vore børn en bedre tilværelse end den, vi selv har kendt.“

Livet har lært mig, at det ikke alene er det, der bliver sagt, men også måden, som det bliver sagt på, der har betydning. Jeg har siden hørt mange taler, men aldrig nogen tale, der har gjort dybere indtryk på mig end disse jævne, alvorlige ord.

Medlem af statens jordlovsudvalg

I 1933 blev jeg medlem af statens jordlovsudvalg og fik i 17 år lov til at være med i en gerning, der gav mig megen arbejdsglæde. Der blev i den tid oprettet mange tusinde nye små landbrugshjem. Jordlovsudvalget købte i landbrugskrisens tid – i trediverne – mange herregårde. De blev købt billigt, ofte til en pris, der lå under ejendomsskylden.

Det havde været en klog og samfundsgavnlig politik, om der dengang havde været større bevillinger til rådighed, så vi kunne have købt nogle flere af de store gårde, der var til salg til lave priser.

Når jeg rejser gennem vort land og ser de mange velpas-sede små landbrugshjem, som jeg var med til at oprette på de store herregårdsmarker, hvor vore forfædre gennem år-hundreder har trællet for herremændene, glæder jeg mig over den udvikling, der er sket, og over det beskedne bidrag til udviklingen, som jeg fik lov til at yde.

Jordlovsudvalget havde mange opgaver, bl. a. også den at administrere „Loven om oprettelse af boliger for arbej-derne på landet“. Om denne lovs tilblivelse må jeg give en lille redegørelse.

Jeg var blevet medlem af et udvalg, der var nedsat med den opgave at udarbejde et udkast til en lov om statsstøtte til oprettelse af arbejderboliger på landet. Vi havde holdt nogle møder, men jeg var ikke tilfreds med det, der var kommet ud af det, og en aften, da jeg kom hjem, satte jeg mig derfor til at arbejde med sagen.

Det lykkedes mig efter mange dages og nætters arbejde at få mixet et udkast sammen. Jeg gik til Bording og viste ham det. Jeg havde den glæde, at han erklærede, at det så nogenlunde indeholdt det, som han havde tænkt sig, at det skulle indeholde, men da der var tale om at anvende nogle

af jordfondens midler til formålet, og det var meningen, at jordlovsudvalget skulle bistå landbrugsministeriet med lovens administration, tilrådede han mig at gennemgå udkastet med Niels Frederiksen. Det gjorde jeg, og jeg glemmer aldrig, at Niels Frederiksen straks erklærede, at det ville glæde ham meget, om nogle af jordfondens midler kunne anvendes til at skaffe landarbejderne gode boliger.

Så blev udkastet gennemarbejdet i landbrugsministeriet, og den 8. februar 1938 forelagde Bording lovforslaget i folketinget. Jeg var vort partis ordfører, og jeg vil gerne her anføre et uddrag af det, som jeg ved den lejlighed sagde om dette spørgsmål, som var og er en hjertesag for mig:

„Den højtærede landbrugsminister fremhævede i sin fremsættelsestale den anskuelse, at den stigende strøm af arbejdere fra landet ind til byerne, som vi i så mange år har været tilskuere til, og som vi alle sammen har været enige om at beklage, havde en af sine årsager i, at boligforholdene for arbejderne på landet ikke er så gode som i byerne.

Jeg slutter mig ganske og aldeles til denne anskuelse, ja, jeg synes, at det endda var en overmåde behersket måde at sige det på. Vel ved jeg, at byerne har deres mindre gode kvarterer, deres gamle og dårlige huse, men det er dog forhold, der hører fortiden til, både i den forstand, at de føles forældede, at de stammer fra en svunden tid, og i den forstand, at forbedringer er foretaget og stadig foretages, at man ikke længere tåler opførelse af den slags boliger, og at man efterhånden erstatter dem, man har, med nye og bedre huse.

Men ude på landet er på en gan-

ske anden måde disse dårlige boligforhold endnu dominerende. Der finder man stadig disse gamle, dårligt opførte, dårligt indrettede og dårligt vedligeholdte boliger, som man byder landets arbejdere, bød dem, da jeg var barn, og byder dem endnu i dag, af den simple og afgørende årsag, at landarbejdernes indtægter, lønnen for det arbejde, de udfører, ikke er sådan, at der er nogen forretning i at lave ordentlige huse til dem. Det er såmænd ikke, fordi disse huse, som landets arbejdere er henvist til, er billige – aldeles ikke. De er ikke billige i forhold til deres kvalitet eller i forhold til den værdi, anskaffelsesværdi og vedligeholdelsesudgift, de repræsenterer.

Jeg har i min virksomhed set disse huse, fået at vide, hvilken leje der forlanges og faktisk også betales for dem. Jeg har det nøjeste kendskab til disse forhold, og jeg kan – og dette gælder ikke blot nogle få undtagelser, men langt det overvejende

antal – sige, at reglen, den næsten ufravigelige regel på landet, når det gælder lejehuse til arbejdere, er, det tarveligst mulige – og grænsen herfor ligger langt under det, man skulle tro kunne tillades – det tarveligst mulige for den størst mulige pris, og for dennes vedkommende ligger grænsen langt over, hvad man skulle tro, den knappe løn og arbejderens leveomkostninger i øvrigt kunne tillade.

Det er for mig ganske naturligt, at landarbejderen den dag, han gifter sig, skal til at stifte familie, søger at finde udvej for at skabe sit fremtidige hjem under bedre forhold, end disse boliger byder, søger at skaffe sin kone og sine børn noget bedre end det, han selv har kendt fra barn og stadig ser sig henvist til. Mig undrer det ikke, at han alene af den grund vender sine øjne mod byerne, det gør gårdmændenes børn også – de af dem, der ikke kan blive selvstændige landmænd. Men når vi er enige om at beklage den strøm af arbejdere, der stadig går fra land til by – og det er vi jo, både for arbejderens egen skyld, og fordi det nationaløkonomisk betyder en svækkelse – så er der for mig ingen tvivl om, at vi også vil være enige om at medvirke til at fjerne den betydningsfulde kilde hertil, som de dårlige boligforhold er.

Jeg indskrænker mig til – hvad lovforslaget nødvendiggør – kun at tale om denne årsag, de dårlige boligforhold, men når jeg skal pege på et middel til at skabe en bedring på dette område, til at vende strømmen, må jeg også fremhæve, at vil man

tilstræbe, at landarbejderen opmuntres til at blive ude i sit erhverv, så må den simple og naturlige forudsætning være, at hans erhverv også har vilje til at beholde ham. Lad mig som indskudt bemærkning sige til landbrugets arbejdsgivere, at jeg meget vel forstår, at det først og fremmest beror på dem, om denne lov skal få nogen betydning. Vil de fortsat drive den beskæftigelsespolitik, som nu er særegen for dem, men som for resten har været praktiseret til forskellig tid i mange andre erhverv, at de skyder de modne arbejdere fra sig og kun vil have med de unge at gøre, må denne politik føre de skæbnesvangre følger med sig, at der bliver mangel både på modne arbejdere i landbruget og også på unge, og så vil de modne arbejdere fortsat søge til byerne for at stifte hjem, og de unge, der vokser op i disse hjem, vil være fremmede, tabt for landbrugserhvervet.

Jeg skal ikke føre denne indskudte bemærkning videre. Jeg ser altså i lovforslagets afsnit om støtte til opførelse af boliger for landarbejdere, opførelse af gode, tidssvarende boliger, et virksomt middel til at fastholde landarbejderen ved det erhverv, han er vokset op i, har lært, og som også har brug for ham. Jeg ser heri et virksomt middel til at gøre hans levevilkår bedre, et stort skridt hen imod det, som er nødvendigt, at han får bedre betingelser for at skabe og betrygge sin fremtid i det erhverv på den egn, han kender, end i andre erhverv i byerne, som han ikke kender, og som han kun søger til, enten fordi ingen anden

udvej står ham åben, eller fordi det hjemlige og kendte er sådan, at han ikke kan forestille sig noget ringere og derfor foretrækker det fremmede, som han ikke kender.

Lovforslaget tilstræber en løsning af dette boligproblem på en måde, som ikke kan være rigtigere og bedre, og som, i særdeleshed fordi det drejer sig om forholdene på landet, er en ideal måde. Lovforslaget vil give landarbejderne – de af dem, som der under dette første forsøg kan blive tale om – bedre boliger. Lovforslaget vil gøre det på en måde, som man næppe kan overvurdere betydningen af. Det vil give dem egne hjem, forstået i den bogstavelige betydning, at de bliver ejere af de boliger, staten i henhold til lovforslaget vil yde støtte til.

Jeg skal ikke komme videre ind på enkelthederne med hensyn til formen for de i lovforslaget tilsligtede foranstaltninger. Den højtærede landbrugsminister har jo udførligt gjort rede for betingelserne for at få den omhandlede støtte osv. Alt i alt synes enkelthederne vel overvejede, men man vil naturligvis ud fra dette første forsøg, hvor forholdsvis begrænsede midler stilles til rådighed, gøre sine erfaringer og lære, hvad der måske bør rettes, når loven, som det er forudsat i lovforslaget, kommer til revision i samlingen 1940–41. Jeg er ikke sikker på, at boligudgifterne med de i lovforslaget forudsatte afdrags- og rentevilkår kommer så langt ned, som de under hensyn til disse arbejders indtjeningsvilkår gerne skulle, men herom venter jeg, at den højtærede

landbrugsminister vil være villig til at forhandle i det udvalg, som formentlig vil blive nedsat til behandling af lovforslaget. Jeg kunne tillige ønske en sådan forhandling med hensyn til den sikkerhed, som er tilstræbt, men som måske kunne gøres mere effektiv, imod, at de omhandlede ejendomme ved salg eller ved dødsfald bliver handelsvarer, og kommer ind i den almindelige spekulation med ejendomme.

Med glæde ser jeg lovforslagets bestemmelse om, at statens jordlovsudvalg kan lade udarbejde mønsterplaner for disse huse, således at de pågældende arbejdere får ret til at bruge disse planer i stedet for selv at skulle fremskaffe arkitekttegninger. Det kan synes en ringe ting, men når man ved, hvor besværligt og bekosteligt det kan være for folk at få disse arbejder udført, og når man desuden betænker, at de skal være udført, før ansøgeren har sikkerhed for, at den ansøgte støtte tildeles ham, og der altså bliver noget ud af det, så tillægger jeg alligevel denne bestemmelse værdi og håber, den må blive benyttet. Jeg gør det tillige, fordi der, når denne fremgangsmåde benyttes, bliver den største sandsynlighed for, at vi efter de udvalgte standardtyper får de bedst mulige huse, og det vil naturligvis i nogen grad være bestemmende for, hvad der kommer ud af de forhandlinger, lovforslaget tilsigter, og som jeg ønsker og tror, man vil føre ud i livet på den måde, som er bedst for samfundet og for de mennesker, som det her drejer sig om.

Ud fra de betragtninger, som jeg | tis støtte til det foreliggende lov-
her har anført, tilsiger jeg mit par- | forslags gennemførelse.“

Lovforslaget blev vel modtaget af de andre partier, men det kom til en lille morsom ordveksling mellem Hans Conrad Kofoed, der var venstres ordfører, og mig, som jeg synes må med her.

Hans Conrad Kofoed havde udtalt:

„Vi fra vor side vil ikke benægte, at der findes arbejderboliger, som er af ringe beskaffenhed, men jeg tror dog – og dette ønsker jeg at sige til den ærede socialdemokratiske ordfører – at man i agitationens tjeneste har overdrevet dette forhold i meget høj grad. Man må ikke glemme, at bindingsværkshuse med stråtag meget godt kan afgive en både hyggelig og sund bolig, en bolig, som jo i dette tilfælde altid har den frie natur og den friske luft om sig. Og digteren har vel ret, når han siger:

*„Lykken oftest klarest brænder
bag en væg med sprukne glar“.*

Jeg svarede:

„Til venstres ærede ordfører, der rettede nogle bemærkninger til mig, vil jeg gerne sige, at der hos mig på ingen måde har været tale om agitationsmæssig overdrivelse af den tilstand, som er den almindelige for arbejderboliger på landet.

Jeg talte her om kendsgerninger, der ikke omstødes ved sådanne selvfølgeligheder, som dem det ærede medlem fremførte, f. eks. den, at bindingsværkshuse med stråtag kan afgive sunde og hyggelige boliger. Det er jo rigtigt, men det er tilstanden, indretningen, vedligeholdelsen, som det kommer an på. Man havde en fornemmelse af, at det ærede medlem følte, at det var her, det kneb.

Det ærede medlem søgte omsorgsfuldt at skærme manglerne med poesiens blomsterflor.

Han citerede digteren med følgende følelsesfulde strofer –

Lyrisk Rigsdag

Folketingsmændene Koefoed og Smørum talte på vers i tinget, og Koefoed bød sin kollega velkommen som digterfælle.

Kom, Smørum, du min kære digterbroder,
med glæde trykker jeg dig til mit bryst.
Vi slår os ned på poesians kyst,
lyrikkens muse er vor fælles moder.
Jeg digter selv, min kære Jens fra Målev,
om hyacinter, måneskin og ålev.

Vi hører til forskellige partier,
for jeg er venstre, du er socialist.
Men fællesskabet sejrer dog tilsidst,
for lige meget, hvad min Brorsen siger,
og lige meget, hvad din Stauning mener,
den danske digtekunst os to forener.

Forbi er al den hidsighed og råben,
der hersker i det danske folketing.
Det hele får et smukt og lyrisk sving,
når snart de nu erstatter alle våben,
der er så hårde, voldsomme og skarpe,
med Koefoeds lyre og Jens Smørums harpe.

Lad os da bruge denne skønne gave
og sprede skønhedsindtryk rundt omkring
i dette tørre prosa-folketing.
Og mens de andre traver i det lave,
vi to i herlig tankeflugt os svinger
i bunden stil på poesians vinger.

Fra mine læber kan lyrikkens vælde,
med dig, Jens Smørum, er det ligeså.
Og store resultater vil vi nå
ved fælles hjælp, min kære digterfælle.
Og førend næste samling vel er omme,
på vers vil Buhls finanslovsforslag komme.

Ærbødigt.

(„Berlingske Tidende“ 17.2.38)

og her må jeg bede om den højtærede formands tilladelse til at gentage citatet:

*„Lykken oftest klarest brænder
bag en væg med sprukne glar“.*

Jeg er desværre ikke så velbevandret i litteraturen, at jeg kender fortsættelsen, men jeg kunne tænke mig den jævnt og sandfærdig sådan:

*„Men når kulden viser tænder,
så er sprækken ikke rar“.*

Dette ordspil vakte tingets munterhed, og „Ærbødigst“ refererede det dagen efter i Berlingske Tidende.

Det var sjældent, at „Ærbødigst“ i sine morsomme „referater“ fra folketinget beskæftigede sig med de menige medlemmer. Han holdt mere af at gå på jagt efter „storvildt“, men det kan altså her konstateres, at han for en gangs skyld gik uden for regelen. Nå, men dette var kun en lille munter episode, som ikke har anden betydning end at bidrage til at sætte lidt kulør på tilværelsen.

Det, der har betydning, er, at loven blev vedtaget og nu har virket i 20 år, og at 12.000 arbejdere på landet har fået deres egen sunde, velbyggede og praktisk indrettede bolig på vilkår, som de økonomisk kan overkomme.

Kolonihavesagen

Allerede i jordlovene af 1919 fandtes en bestemmelse om, „at statens jordlovsudvalg for at fyldestgøre efterspørgslen efter jord til fremskaffelse af havelodder fortrinsvis i København, købstæderne og de bymæssige bebyggelser med over 1500 indbyggere skal have sin opmærksomhed henvendt på, hvorvidt der kan erhverves egnede jorder til dette formål til rimelige priser“.

Det var en klog og fremsynet bestemmelse, som det viste sig, der var god brug for. Men desværre var der endnu ikke foretaget noget jordopkøb til kolonihaver, da jeg i 1933 blev medlem af jordlovsudvalget.

Når bestemmelsen ingen praktisk betydning havde fået, var det ikke, fordi der ikke havde været brug for den. Mange tusinde københavnske arbejdere havde allerede den gang deres lille havelod med sommerhus i omegnen af byen. Men det var på *lejet* jord, og ofte var lejemålet på meget kort åremål.

Havefolkene levede på myndighedernes nåde og barmhjertighed, og med barmhjertigheden var det ofte så som så. Jeg kendte mange eksempler på, at manglende fremsyn ved byplanlægning og en hårdhændet grundspekulation havde medført, at gamle velpassede havekolonier var blevet sløjfet med meget kort varsel.

Når man havde set, hvad det havde kostet disse havefolk af arbejde og spareskillinger at få haverne opdyrket, beplantet, få opført et lille sommerhus, få indlagt vand, foretaget hegns- og læplantning, anlagt midlertidige veje osv., kunne man forstå, at det var med bitre følelser, at de så det hele lagt øde og få ordre til at flytte uden erstatning for det arbejde, der var udført, eller for de spareskillinger, der var sat i det.

Jeg rejste sagen i et møde i jordlovsudvalget, og det var

mig en glædelig overraskelse, at ikke blot formanden, Niels Frederiksen, men også folketingsmand Lars Larsen Bjerre og flere andre medlemmer straks gav tilslutning. Folketingsmand Lars Larsen Bjerre tog fat på at opkøbe jord til formålet på sin hjemegn ved Horsens, og der blev i de følgende år gjort god brug af lovbestemmelsen, særlig i Københavns amt.

Der er af statens jordlovsudvalg indkøbt 423 ha til kolonihaver, mest her i Københavns nærhed, men også ved adskillige af de større provinsbyer. Købesummen andrager over 4.7 mill. kroner. Jorden er videresolgt til haveforeningerne til den pris, hvortil den er købt af staten alene med tillæg af udstykningsomkostningerne. Statslånet ydes mod solidarisk forpligtelse af alle haveforeningens medlemmer og mod kaution af kolonihaveforbundet.

Når kolonihavesagen har vundet langt større udbredelse her i vort land end i noget andet land i verden, skyldes det tre ting.

For det første at der ydes støtte af staten. For det andet, at havefolkene har forstået at organisere sig og derved udnytte samarbejdets fordele. Og for det tredje, at de mennesker, der har deres hjem og arbejdsplads inde i byerne, for de flestes vedkommende har deres oprindelse ude på landet og derfor har trangen til at arbejde med jord og planter i blodet.

Jeg har i de 17 år, jeg var medlem af statens jordlovsudvalg, set mange nøgne marker blive forvandlet til smukke, velpassede havekolonier, hvor tusinder af mennesker har fundet sig et fritidshjem, hvor de borte fra storbyens støv og larm kan slappe af og samle nye kræfter.

Hvad kolonihaven betyder for de mennesker, der har deres hjem og arbejdsplads inde i byen, kan ikke skildres bedre, end digteren Frede Åbenhuus har gjort det i sit lille digt:

*„Inde i det lille lysthus pusler der en mor,
dagens mad skal laves, og den sætter hun på bord,*

*alle kaldes ind, vi skuer ud på denne plet,
som hver sommer fryder sindet og gør dagen let.
Denne plet har jeg skabt, det er verden for mig,
det er lykkens og glædens symbol,
jeg er glad for min have, og her gik min vej
under gråvejre og skinnende sol.
Jeg vil ønske, at alle den tanke ret forstår,
jeg har ret til at prise mit held,
når jeg ejer en have, som år efter år
er min glæde – og ét med mig selv.“*

Digteren peger her med rette på, at i kolonihaven gror der andet end det, man sådan umiddelbart kan tage og føle på: urter og blomster. Der gror også arbejdsglæde og tilfredshedsfølelse.

Jeg havde i alle disse år et nært samarbejde med kolonihaveforbundets formand, Godtfred Andersen, og næstformanden, Chr. Green, et samarbejde og et venskab, som jeg altid vil mindes med taknemlighed. Det er mit håb, at kolonihavebevægelsen stadig må gå fremad, og at den også i fremtiden må have både statens og kommunernes bevågenhed.

De 17 år i statens jordlovsudvalgs tjeneste blev en interessant og indholdsrig oplevelse ikke mindst derved, at jeg havde et ualmindeligt godt og tillidsfuldt samarbejde med udvalgets formand, Niels Frederiksen, et samarbejde, der blev til trofast venskab, så længe han levede.

Ved hans bære i Kirke Hyllinge kirke den 23. december 1951 sagde jeg ham farvel og tak med følgende ord:

„Da vi i torsdags gennem radioen modtog budskabet om Niels Frederiksens død, blev der stilhed og vemod i de mange tusinde hjem i Danmark, hvor han i kraft af sin omfattende livsgerning var kendt og afholdt. Det gælder vist altid, at vi står uforstående over for døden, men det gælder særlig, når den kommer brat og uventet som her.

Sidste søndag var jeg sammen med min gamle ven på jagt

ved Sejrøbugten. Det var et herligt vejr, og Niels Frederiksen glædede sig meget over turen, og han var meget meddelssom. Han stillede mig mange spørgsmål om jordlovsudvalget, som han stadig fulgte med den mest levende interesse. Fire dage efter fik jeg meddelelse om hans død.

Jeg har haft den store og rige oplevelse at samarbejde med Niels Frederiksen gennem mange år, og jeg er vist enig med alle hans arbejdsfæller, når jeg siger, at han var en retsindig, pligtopfyldende og hjælpsom mand. Han var flittig, da han byggede sit hjem op. Mange sætter i ungdommen kræfterne ind på at skabe sig et hjem, men få mennesker har haft en gerning så omfattende, når det drejer sig om at skabe hjem for andre.

Niels Frederiksen var virksom og trofast som formand for statens jordlovsudvalg gennem 28 år. Denne gerning gik han op i med liv og lyst, det var hans livsopgave at medvirke til bedre og tryggere kår for de små i samfundet.

Virksom og trofast var han også som formand for standsfællerne på Sjælland. Ingen her i landet har øvet en større gerning for at skabe en oplyst og rankrygget husmandsstand.

Han vil blive savnet af mange, men mest af sin hustru og sine børn. Hvor optaget han end var, havde han aldrig mere travlt, end at han ofrede sin hustru og sine børn den mest rørende omhu og kærlighed.

Vi vil takke ham for hans indsats i det danske samfund, og vi vil bevare hans minde i venlig og taknemlig erindring.^a

Da min gamle skipper blev landstingsmand

Forud for landstingsvalget i 1936 blev der i Roskilde afholdt et såkaldt prøvevalg, hvor vort partis kandidater skulle udpeges. H. P. Hansen, Slagelse, var mødets dirigent. Mange gode, veltjente partifæller blev bragt i forslag, og der blev holdt mange anbefalingstaler for dem. Da talerlisten var ved at være udtømt, benyttede jeg lejligheden til at slå et slag for min gamle skipper.

Der var mellem de foreslåede kandidater mange redaktører og skolelærere, og de var alle sammen vel kvalificerede, så det var ikke så ligetil at få en ukendt mand placeret sammen med dem, men jeg bad forsamlingen betænke, at vi i vor rigsdagsgruppe havde mange af dem i forvejen, men ikke én eneste repræsentant for den store befolkningsgruppe fiskerne.

„Nu er det så heldigt, at der er foreslået en fisker, som jeg kender som en dygtig og energisk partifælle, der i mange år har udført et godt arbejde for vort parti på sin hjemegn.

Han er vort partis repræsentant i sognerådet, han er formand for Isefjordens fiskeriforening og sine standsfællers tillidsmand på mange andre områder og vil i enhver henseende være velkvalificeret til at overtage et rigsdagsmandat.

Jeg vil derfor anbefale, at vi benytter denne lejlighed til at få en repræsentant for fiskerbefolkningen ind i vor rigsdagsgruppe.“

Hvor meget denne lille tale virkede, kan jeg ikke vide noget om, men Severin var den eneste af de foreslåede kandidater, der opnåede kvalificeret majoritet ved første afstemning. Jeg gik straks hen og ønskede ham til lykke med landstingsmandsværdigheden.

Severin svarede: „Det er lovlig tidligt, jeg er ikke valgt endnu.“

Jeg sagde: „Det, der er tilbage, er kun en formalitet. Gå du bare hen og ring hjem til Signe og sig hende det.“

„Nej,“ svarede Severin, „det vil jeg ikke, for jeg får hende ikke til at tro, at det er sandt.“

Severin fik sæde i landstinget indtil 1952, da han faldt for aldersgrænsen. I de 16 år, han var medlem af rigsdagen, udførte han et omfattende sagligt arbejde for vort parti. Han blev – med sit grundige, praktiske kendskab til alt, hvad der havde med fiskeri at gøre – en god støtte for de skiftende fiskeriministre, både når lovforslag vedrørende fiskeriet skulle behandles i udvalgene, og når han som vort partis ordfører i landstingssalen varetog fiskerierhvervets interesser.

Da vi i vore unge dage sad i hans fiskerbåd nede på Isefjorden og drøftede samfundsproblemerne, tænkte ingen af os på, at vi senere i livet skulle blive kolleger i rigsdagen gennem en lang årrække.

Den Sjællandske Bondestands Sparekasse

I 1937 gennemførte handelsminister Johs. Kjærboel efter forhandling med repræsentanter for sparekasserne en revision af sparekasseloven. Blandt de foreslåede ændringer var der én, der gik ud på, at handelsministeren skulle udnævne ét af tilsynsrådets medlemmer.

Denne bestemmelse vakte, som man måtte forvente, stærk modstand fra sparekassernes side. Det blev anført, at et ministervalgt medlem af tilsynsrådet ikke alene var overflødig, men var et groft indgreb i sparekassernes frie selvstyre. Direktøren for Den Sjællandske Bondestands Sparekasse, Krog-Meyer, gik i en artikel i Sparekassetidende stærkt imod den nye bestemmelse. Der var dog også inden for sparekassernes ledende mænd nogle, der gik ind for handelsministerens forslag, bl. a. formanden for fællesrepræsentationen for sparekasserne, overretssagfører Axel Bang, der hævdede, at det var en misforståelse blandt sparekasselovstyrets folk, at man ville holde offentligheden borte. Han mente, at sparekasserne var vel tjent med, at det offentlige repræsentanter fik lejlighed til at sætte sig ind i sparekassernes store betydning for samfundets økonomi, både som spare- og som lånekasser.

Ministerens forslag blev gennemført, og den 13. oktober 1937 indtrådte jeg i Den Sjællandske Bondestands Sparekasses tilsynsråd som handelsministeriets repræsentant. Bekendt med den modstand, der i sparekassekredse havde været mod den nye ordning, var det med nogen betænkelighed, jeg første gang gav møde i sparekassens bestyrelse. Jeg kunne have sparet min ængstelse. Der er et gammelt ord, der siger, at man aldrig skal tage forskud på bekymringer, og sandheden i dette gode gamle ord blev i dette tilfælde fuldt

ud bekræftet. Jeg blev budt hjerteligt velkommen både af sparekassens formand, gdr. Hans Chr. Pedersen, og af begge direktørerne.

Da jeg takkede for velkomsten, lod jeg en bemærkning falde om, at jeg ikke havde ventet, at en socialdemokrat var blevet så venligt modtaget i en bestyrelse, hvor jeg var tvangsindlagt, og hvor jeg, så vidt jeg vidste, ikke havde en eneste partifælle.

Hans Chr. Pedersen svarede: „Jo, du er hjertelig velkommen. Vi er venstrebønder nok her. Det er helt godt til en forandring at få en socialdemokrat iblandt os.“

Med undtagelse af min ministertid har jeg siden 1937 haft sæde i sparekassens tilsynsråd. Der har i det tidsrum, jeg har været medlem, været en meget stærk fremgang. Sparernes tilgodehavende, der i 1937 var 135 mill. kr., var i 1959 vokset til over 500 mill. kr. Jeg har tjent under 4 formænd: gdr. Hans Chr. Pedersen, Store Heddinge, gdr. Hans Nielsen, Dageløkke, gdr. Herman Christensen, Mørkøv, og gdr. Ejnar Nielsen, Præstø.

Når jeg lader tankerne gå tilbage over de mange år i sparekassens tjeneste, mindes jeg med glæde og taknemlighed det gode og tillidsfulde samarbejde, som jeg hele tiden har haft både med direktørerne og med mine kolleger i tilsynsrådet. Da jeg som tjenestedreng indsatte mine første fattige spareskillinger i Den Sjællandske Bondestands Sparekasse, tænkte jeg ikke på, at jeg senere i livet skulle blive medlem af bestyrelsen.

Ballerup – Måløv sogneråd

Da vi i 1931 flyttede fra Ledøje-Smørum kommune, hvor jeg i 17 år havde været medlem af sognerådet, var det min mening for fremtiden at holde mig helt borte fra alt kommunalt arbejde. Mit arbejde i folketinget og skyldrådet gav mig nok at bestille. Det varede dog ikke ret længe, før formanden for vor partiforening i Ballerup, skatterådsmedlem Jens Jensen, meget stærkt opfordrede mig til at lade mig opstille som kandidat ved sognerådvalget i Ballerup-Måløv kommune.

Sognerådet bestod dengang af 9 medlemmer, 5 konservative og 4 socialdemokrater. Der var kamp om flertallet. Partiforeningens formand forklarede mig, at med en erfaren kommunalmand som tillige var folketingsmand på kandidatlisten ville chancen for, at vort parti kunne vinde flertal, vokse betydeligt. Han forsøgte at overbevise mig om, at det var min pligt at hjælpe til med at vinde flertallet for vort parti i kommunens styrelse i den kommune, hvor jeg nu havde mit hjem. Jeg lod mig overbevise. Jeg kom med på kandidatlisten, og vort parti vandt flertallet og har beholdt det siden.

Det er nu 27 år siden, og jeg er glad for at kunne skrive, at det er lykkedes vort parti at bruge magten på en sådan måde, at tilliden hos flertallet af kommunens beboere stadig er til stede. Jeg kom til at være med i sognerådsarbejdet i Ballerup-Måløv kommune i 10 år. De 8 år som formand. Det blev en både interessant og lærerig tid. Her havde vort parti nu flertallets magt og kunne træffe de afgørelser på alle kommunale områder, som vi anså for rigtige. Men med magten følger også ansvaret. Vi var enige om, at vi efter bedste evne ville søge at bruge magten på en sådan måde, at flertallet kunne bevares.

Når jeg tænker tilbage på de 10 år i Ballerup-Måløv sogneråd og på de mennesker, som jeg her arbejdede sammen med, skylder jeg at sige tak til mange sider. Der er dog én mand, som jeg kom i særlig taknemlighedsgæld til, kommunesekretær Aleth Thomsen. Han var en meget kyndig kommunalmand og tillige en pligtopfyldende, loyal og hjælpsom embedsmand.

Det er på en måde mere tilfredsstillende at være kommunalpolitiker end at være folketingsmand. Her i det lille kommunale samfund er det lettere at have overblik over alt, hvad der foregår.

I de 28 år, hvor jeg havde med kommunalt arbejde at gøre, som sognerådsmedlem og indenrigsminister, skete der en meget betydelig økonomisk og teknisk udvikling i vort samfund, en udvikling, der medførte, at kommunerne i stadig stigende omfang måtte tage store og nye opgaver op. Nye skoler blev opført, nye veje anlagt, hele vor sociale lovgivning blev udbygget og mange andre opgaver – særligt inden for sundhedsvæsenet, bygningsvæsenet og på det kulturelle område – blev taget op af kommunerne.

Da jeg selv har været sognerådsmedlem, kan jeg vel ikke forlange at blive regnet for at være en uvildig dommer, men da jeg også har været kommunernes minister, kan det vel tilgives mig, at jeg jævnt og stiltfærdigt siger, at jeg synes, kommunerne har klaret deres opgaver godt. Ikke mindst i besættelsestiden bestod det kommunale selvstyre sin prøve. Mange nye opgaver blev i den tid lagt ud til kommunerne. Det var et meget krævende hverv under de da rådende forhold at være borgmester eller sognerådsformand. Samfundet skylder tak til dem, der påtog sig det.

Befolkningens deltagelse i det sognekommunale styre var begyndelsen til folkestyret og er stadig et meget væsentligt led heri. Deltagelsen i den kommunale forvaltning hjælper ofte til at skabe videre interesse for samfundsproblemerne. Der er mange politikere, der har gået i skole i sognerådsarbejdet, og efter min egen erfaring er det en god skole.

Man kan bl. a. her lære den vigtige ting at tage hensyn til andres meninger og at forhandle sig til rette om sagerne.

Menneskekundskab er en meget nyttig form for kundskab. Det kan være særdeles lærerigt at sidde og høre på de forskellige indlæg i en debat, hvor hver mere eller mindre ensidigt kæmper for sine interesser, og så prøve på at finde ud af, hvad der tjener kommunen som helhed bedst. Jeg må indrømme, at jeg mange gange har oplevet, at det standpunkt, som jeg på forhånd havde indtaget til en sag, er blevet ændret ved at høre andres meninger. Det dummeste, en forhandlingsleder efter min mening kan gøre, er stædigt at fastholde et standpunkt, hvis han bliver i tvivl om, at det er rigtigt. Så må man hellere åbent indrømme, at det, der foreslås fra anden side, er lige så godt eller måske lidt bedre. Derved vinder man tillid og forståelse hos modparten, og det står man sig altid bedre ved end at vække uvilje og mistænksomhed.

Kommunens beboere er altid bedst tjent med, at de borgere, de vælger til at bestyre deres fælles anliggender, viser hinanden loyalitet og samarbejdsvilje. Jo bedre de forstår samarbejdets vanskelige kunst, desto bedre går det for alle parter. Som medlem af kommunestyret får man kendskab til mange menneskelige problemer, problemer, som ofte kan synes små, men som alligevel betyder meget for det enkelte menneske. Man bliver opøvet i at vise tålmodighed, til at høre på de besværinger og ønsker, der fremsættes, og man lærer, at man ved at vise forståelse og hjælpsomhed kan vinde sine medmenneskers agtelse og tillid.

Der skete meget i vor kommune i de 10 år.

Vi byggede nyt rådhus, ny kommuneskole, købte et par gårde, hvor arealerne blev gjort byggemodne og udstykket til byggegrunde. Vi anlagde folkepark og idrætspladser, nye veje, kloakker osv. Jeg havde den gang ingen anelse om, at jeg skulle nå at blive indenrigsminister, men jeg kan nu bagefter se, at det var af værdi for mig, at jeg fik kendskab også til en større kommunes administrationsapparat.

Tyskernes beslaglæggelser af danske ejendomme

Besættelsesårenes trange tid blev for mange mennesker yderligere forværret derved, at de ved tyskernes beslaglæggelse af deres ejendom blev jaget væk fra hus og hjem ofte med meget kort varsel. Man søgte fra dansk side at begrænse beslaglæggelserne så meget som muligt og at få kontrol med de erstatningsbeløb, som tyskerne trak på Nationalbanken. Kontrollen med den leje, der skulle ydes, førtes af „Udvalget for ekstraordinære industriarbejder“. Dette udvalgs afgørelser kunne appelleres til et særligt vurderingsnævn. Det lokale mellemlid mellem ejendomsbesidderne og udvalget var på landet amtmændene og i byerne borgmestrene.

Beslaglæggelserne tog efterhånden et meget stort omfang. Ved de store flyvepladser ved Ålborg, Beldringe, Skrydstrup, Karup og Vandel blev hele landsbyer inddraget. For de ejendomme, der beslaglagdes til flyvepladser, blev der oprettet købekontrakter. For de bygninger, der blev brugt til indkvartering, betaltes lejeafgifter, og det samme gjaldt for de arealer, der blev beslaglagt til forskellige militære formål.

Det var nødvendigt for amtmændene og borgmestrene at have vurderingskyndig bistand ved fastsættelse af erstatningerne for de beslaglagte ejendomme. Jeg fik den opgave at bistå amtmændene på øerne og i en periode også i en del af Sønderjylland. Det blev et meget omfattende og ofte ubehageligt arbejde, jeg her fik med at gøre.

I hvert amt blev der nedsat et lille udvalg bestående af én af indenrigsministeren udnævnt formand og et bygningskyndigt medlem, samt et af amtsrådet udpeget vurderings-

kyndigt medlem. En embedsmand fra amtet fungerede som udvalgets sekretær.

Den danske kontrol med erstatningerne blev vanskeliggjort bl. a. derved, at tyskerne ikke havde noget imod, at erstatningerne blev sat meget højt på Nationalbankens bekostning.

Det var udvalgets opgave at finde ud af, hvad de beslaglagte ejendommers handelsværdi var og derudover at yde en rimelig erstatning til flytteomkostninger m. m. Erstatningen måtte sættes i overkanten af værdien, fordi der var tale om tvangsafståelse. Det drejede sig om vurdering af mange tusinde ejendomme.

De forhandlinger, som vi førte med ejerne om erstatningernes størrelse, var som nævnt ofte besværlige ikke mindst, fordi ejerne var meget forbitrede over at skulle afstå deres ejendomme til tyskerne. Det var heldigvis den almindelige indstilling, men jeg oplevede også den skuffelse, at der var landmænd, der var så glade for tyskerne, at de nægtede at have med de danske myndigheder at gøre og forsøgte på at få tyskerne til at give urimeligt store erstatninger. De fik ikke megen fornøjelse af det. Da krigen var forbi, blev nogle af dem straffet, medens andre slap med at tilbagebetale det, de havde fået for meget.

Det lykkedes i langt de fleste tilfælde at finde en ordning, som ejerne erklærede sig tilfreds med. Det var kun en meget lille del, der blev indklaget for vurderingsnævnet.

Det var et vanskeligt arbejde, men det var nødvendigt, at danske myndigheder medvirkede, dels for at få beslaglæggelserne indskrænket mest muligt, og dels for at få erstatningerne fastsat så ensartet og så retfærdigt som muligt.

Jeg blev ved dette arbejde kendt med alle amtmændene inden for det nævnte område, og de viste mig alle sammen megen venlighed og hjælpsomhed, og med de embedsmænd, der fungerede som udvalgets sekretærer havde jeg et udmærket samarbejde. De blev mine venner, og vi har holdt forbindelse vedlige i alle de år, der er gået efter krigen.

I Holbækkredsen

Fra 1929 til 1939 var jeg valgt på et tillægsmandat i Gentoftekredsen. I 1939 tabte vort parti dette mandat, og jeg var ude af rigsdagen til den 26. januar 1941, da jeg rykkede ind igen som suppleant for folketingsmanden for Holbækkredsen, sekretær i Arbejdernes Oplysningsforbund, Otto Jensen, der var afgået ved døden. Jeg fik nu fra partiledelsen i Holbækkredsen opfordring til at lade mig opstille i denne kreds.

Jeg var af mange grunde ikke glad for at flytte fra Gentoftekredsen. Denne kreds lå bekvemt for min bopæl, hvad der betød meget for mig, fordi jeg havde fået meget andet arbejde at passe end det i rigsdagen, men min vigtigste grund var den, at jeg i de 10 år havde haft et godt og tillidsfuldt samarbejde med partifællerne i denne kreds, hvoraf mange blev mine trofaste venner for hele livet. Mine partifæller i Gentoftekredsen tilrådte mig at modtage opfordringen med den motivering, at de hellere ville være sikker på, at jeg blev valgt et andet sted end løbe den risiko, at jeg gled ud af rigsdagen ved at blive i Gentoftekredsen.

Resultatet blev, at jeg flyttede til Holbækkredsen og blev valgt der ved valget den 23. marts 1943 og repræsenterede kredsen til valget den 30. oktober 1945, hvor vort parti på grund af kommunisternes store fremgang ved dette valg for en kort tid mistede dette mandat.

Den af mine modkandidater, jeg bedst husker fra vælgermøderne i Holbækkredsen, er Karl Skytte. Han var en livlig og slagfærdig debator, som det var en fornøjelse at diskutere med. Vi fik siden lejlighed til at arbejde sammen i mange år i statens jordlovsudvalg, og det blev et godt og forstående samarbejde, hvor vi havde fælles interesser, selv om vi tilhørte hver sit politiske parti.

Da Karl Skytte efterfulgte mig som landbrugsminister, og jeg

sammen med landbrugsministeriets embedsmænd på mit kontor bød ham velkommen som landbrugsminister, kunne jeg i spøg sige, at han altid havde „forfulgt“ mig. Han blev min efterfølger som folketingsmand for Holbækkredsen og min efterfølger som næstformand i statens jordlovsudvalg. Det var derfor kun naturligt, at han også blev min efterfølger som landbrugsminister.

I Gentoftekredsen havde partierne ikke holdt fælles vælgermøder. Hvert partis kandidat holdt sine egne møder. Det var lidt tamt i forhold til det, jeg var vant til i Lejrekredsen. Jeg fik dog ved de valg, der fandt sted i de år, jeg var i Gentofte, alligevel lejlighed til at deltage i nogle fællesvælgermøder. Det skete på den måde, at mit partis hovedledelse sendte mig ud til møder forskellige steder i landet.

Disse møder bød tit på interessante oplevelser, bl. a. derved, at man ikke i forvejen vidste, hvilke politiske modstandere man skulle diskutere med. Da jeg nu kom til at deltage i fællesmøderne i Holbækkredsen, oplevede jeg noget af det samme, som havde præget møderne i Lejrekredsen.

Der var godt humør og munter stemning over dem. Jeg kan anføre et par eksempler.

En aften havde jeg talt om afskaffelse af de indirekte skatter og brugt den ikke ukendte vending, at „de vender den tunge ende nedad“. Det havde jeg sagt ved flere andre møder og var sluppet godt fra det, men den aften gik det galt. Der var mødt en ung stedfortræder for det konservative folkepartis kandidat, og han tog mig under behandling på følgende måde:

„Jeg forstod på Smørum, at han vil have de indirekte skatter afskaffet. Særlig fordi disse skatter „vender den tunge ende nedad“. Lad os nu se lidt på, hvordan det i virkeligheden forholder sig med Smørums standpunkt til dette spørgsmål. Vi kan nøjes med at se på, hvad der på dette område er sket i den sidste rigsdagssamling.

Thorkil Kristensen har fremsat et lovforslag om forhøjelse af chokoladeskatten. Den vender den tunge ende nedad,

men du rejste dig, Smørum, og stemte for den. Senere fremsattes et forslag om forhøjelse af ølskatten. Det er vel også én af de skatter, som du mener, der vender den tunge ende nedad, men du rejste dig og stemte for den. Så kom der et lovforslag om forhøjelse af afgiften på biografbilletter, og her må jeg indrømme, at Smørum ved afstemningen blev siddende med den tunge ende nedad.“

Dette morsomme ordspil vakte naturligvis stor munterhed. Jeg prøvede at forklare, at de ting, der her var nævnt, kom ind under begrebet luksus, og det, jeg havde talt om, var afgifter på mere nødvendige varer. Men slaget var tabt.

Ved et andet møde gik det mig lige så galt. Jeg havde talt om det store valutaunderskud, som regeringen Knud Kristensen havde efterladt sig. Jeg havde nævnt de store beløb, der var anvendt til import af varer, der ikke kunne siges at være strengt nødvendige. Og som eksempler nævnt nogle fine, dyre fiskestænger, barberkoste, rulleskøjter m. m. Da jeg havde en fornemmelse af, at jeg havde god tilslutning i den store forsamling, gjorde jeg ikke så lidt ud af det. Jeg forklarede, at fordi der er nogle rige mennesker, der har råd til at købe fiskestænger, der koster 150 kr. stykket, og der er importører, der kan tjene penge på at indføre dem, behøver handelsministeren ikke at give valutabevillinger til den slags på en tid, hvor underskuddet på handelsbalancen vokser fra dag til dag. Skal folk endelig ud at fiske, så kan det godt lade sig gøre at bruge en bambusstang til 1 kr. 50 øre. Det har jeg altid gjort, for jeg har ikke haft råd til at give mere for den, og det er også gået udmærket.

Da vælgerne fik ordet, kom en stiltfærdig bondemand op på talerstolen og holdt følgende lille gode tale:

„Smørum talte om den letsindige handelspolitik, som venstregeringen har ført. Jeg er enig med ham. Jeg er ikke socialdemokrat, men det er nu ikke så godt med det valutaunderskud, som venstregeringen har lavet. Og det har de rigtig godt af at få at vide.

Du sagde, Smørum, at du ikke havde råd til at købe en

fiskestang til 150 kr. Jeg er ked af, at jeg ikke har råd til at forære dig en, for det havde du ærlig fortjent for alle de gode historier, du fortæller os. Ja, nu skal du ikke misforstå mig, jeg ved ikke, om du mangler en fiskestang. Jeg synes, du „fisker“ meget godt uden.

: Men her skal du se, her har jeg en lille æske. Den vil jeg forære dig. Den kan bruges til at have orm i, når du igen skal ud at fiske.“

Og så overrakte han mig under forsamlingens jubel en lille „Delfa-æske“.

Nu kan man naturligvis sige, at vælgermøderne ikke skal være løjer og langkål, og det er rigtigt. Vælgermøderne skal bruges til at give vælgerne en grundig saglig orientering om alle de aktuelle politiske spørgsmål, men man må huske på, at vælgerne ofte sidder ved disse fællesvælgermøder og hører på politiske foredrag 4–5 timer.

Jeg tror ikke, at det skader, at der kommer en lille munter episode ind imellem. Det kvikker op og hjælper til, at man bedre kan holde sig vågen.

Indenrigsminister

Jeg blev indenrigsminister i 1947 i det første ministerium Hedtoft. At det blev mig, skete på en noget ekstraordinær måde. Ministeriet var dannet og udnævnt af kongen med Alsing Andersen som indenrigsminister. Men så skete der det, at oppositionspartierne ikke ville have Alsing Andersen med i ministeriet og truede med at stille et mistillidsvotum, hvis statsministeren ikke ville lade indenrigsministeren falde. Det var en mindretalsregering, og Alsing Andersen ønskede ikke, at hans person skulle volde regeringen vanskeligheder i starten, og han meddelte derfor statsministeren, at han ville trække sig tilbage. Derefter sendte Hedtoft bud efter mig. Det skete på følgende dramatiske måde.

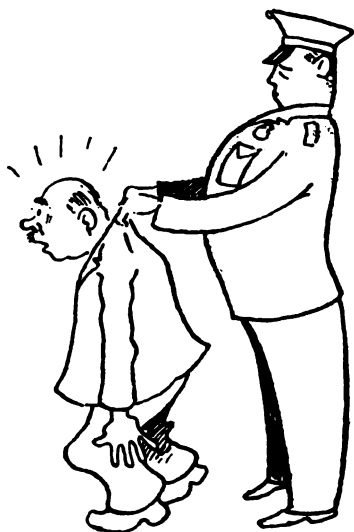
Hedtoft ringede til mit hjem og fik af min kone at vide, at jeg var med en kommission på Amager, vistnok i Store Magleby kommune.

„Det er godt,“ svarede Hedtoft, „så skal jeg nok få fat i ham.“

Han bad justitsministeren om at sende en politimand ud for at opsøge mig og bringe mig til ham.

Medens jeg stod sammen med mine kolleger i kommissionen og var ved at vurdere en landejendom, kom en politimand hen til mig og bad mig om at følge med. Mine kolleger spurgte, hvad jeg havde lavet, siden jeg skulle arresteres. Jeg svarede: „Det spekulerer jeg ikke på. Jeg har lavet så meget. Nej, jeg spekulerer på, hvad de har opdaget!“

Naturligvis tog jeg ikke „anholdelsen“ højtidelig. Politimanden var så hensynsfuld at oplyse mig om, at han skulle bringe mig til Christiansborg. Og jeg vidste jo da, at det ikke var der, at forbrydere blev bragt hen. Jeg havde en bange anelse om, hvad årsagen kunne være, og jeg har nok set lidt betænkelig ud, men lige så ynkelig, som tegneren har

fremstillet mig på hosstående billede, har jeg vel næppe set ud. Min anelse var rigtig. Hedtoft bad mig om at overtage indenrigsministerposten. Jeg prøvede at overbevise ham om, at jeg aldeles ikke var kvalificeret til at bestride en ministerpost.

Hedtoft svarede meget håndfast: „Dersom jeg har vurderet dig forkert, så er det mit ansvar. Du går i gang med det og gør det så godt, som du kan, mere forlanger jeg ikke af dig.“ Jeg bad om betænkningstid, men Hedtoft svarede: „Det kan jeg desværre ikke indrømme dig. Gætteriet i bladene må høre op nu. Vi er enige?“

Sådan gik det til, at jeg blev indenrigsminister.

Dagen efter var jeg sammen med Hedtoft på Fredensborg for at få kongens udnævnelse. Da jeg kom hjem med kongens underskrift i lommen, gjorde jeg et forsøg på at imponere mor Anna lidt. Det kan jo være fristende, når man ellers ikke til daglig har så let ved at hævde sig.

Jeg sagde: „Se så, lille mor, nu er jeg minister, og jeg har

ligesom den høvedsmand, der fortælles om i Biblen, tjenere under mig. Når jeg siger til én, gå, så går han, og til en anden, kom, så kommer han, og til en tredje, gør det, så gør han det.“

Min kone så på mig med et medfølelse smil og svarede: „Ja, det er godt, men derfor kan du vel nok hente mig en kurv tørv.“ Jeg blev klar over, at til at imponere med ministerværdigheden egnede jeg mig ikke.

I den første tid som minister befandt jeg mig ikke ret godt. Jeg følte mig trykket af ansvaret. Som sognerådsformand var jeg vant til at kunne overse betydningen og rækkevidden af de afgørelser, der blev truffet. Jeg blev hurtigt klar over, at det ville kræve et meget stort arbejde at få et tilsvarende overblik over alle de sager, der vedrørte mit arbejdsområde som minister.

I indenrigsministeriet møder man et meget omfattende og mærkværdigt blandet sagområde. Det skyldes for en stor del, at indenrigsministeriet varetog hele den civile indenrigske administration, da ministerialsystemet blev indført i 1848. Efterhånden som administrationen voksede, har man fundet det praktisk at skille flere og flere specialområder ud til administration i selvstændige ministerier. Således er landbrugs-, trafik-, handels- og socialministeriet i tidens løb udskilt fra indenrigsministeriet, og i forbindelse med dannelsen af Hedtofts regering i 1947 blev alle bygge- og boligspørgsmål udskilt fra indenrigsministeriet i et særligt boligministerium under ledelse af Johs. Kjærboel. Det er klart, at de områder, der er tilbage i indenrigsministeriet, herefter må være af noget blandet karakter.

En væsentlig del af ministeriets arbejdsområde er de kommunale sager, som det naturligvis er af særlig interesse for en gammel kommunalmand at beskæftige sig med. Alle lovgivningsspørgsmål og andre principielle spørgsmål vedrørende kommunerne behandles i indenrigsministeriet. Ministeriet har samtidig det direkte tilsyn med købstadkommu-

nerne og amtskommunerne, medens det er amtsrådene, der varetager tilsynet med sognekommunerne.

Endvidere hører alle spørgsmål vedrørende valg, både folketingsvalg (dengang rigsdagsvalg) og kommunale valg under indenrigsministeriet.

Et andet af indenrigsministeriets væsentlige områder er sundhedsvæsenet. Under indenrigsministeriet administreres både statens sindssygehospitaler (dvs. alle sindssygehospitaler undtagen det københavnske Sct. Hans hospital) og de få andre statshospitaler, nemlig statshospitalet i Sønderborg og fødselsanstalten i Jylland, men derimod ikke rigshospitalet, der som universitetshospital hører under undervisningsministeriet. Hertil kommer alle spørgsmål vedrørende læger, sygeplejersker, jordemødre, apotekere osv. samt de mange forskellige særlige forebyggende sundhedsforanstaltninger som sundhedsplejersker, spædbørnsundersøgelser, tuberkuloseundersøgelser, vaccinationsordninger osv., som normalt – ligesom hele det almindelige sygehusvæsen – administreres af kommunerne, men som får meget betydelige statstilskud, og hvor de generelle retningslinier fastsættes af indenrigsministeriet i overensstemmelse med de af rigsdagen vedtagne love.

Et ret nyt område er civilforsvaret, hvis lovgrundlag er to love, som blev gennemført i årene 1949–50. Endvidere bør nævnes spørgsmål, der vedrører indfødsretten. Som følge af forholdene under og efter krigen og de skærpede krav, der dengang måtte stilles til udlændinges ophold i og tilknytning til Danmark, var der netop i årene 1947–50 mange vigtige spørgsmål, der skulle klares både af mere almindelig karakter og ikke mindst en mængde spørgsmål om enkeltpersoners forhold.

Endelig må i forbindelse med forholdene efter krigen også nævnes, at indenrigsministeriet havde administrationen af alle de spørgsmål, der var om beregning af erstatning til de folk, der under krigen havde måttet afgive deres ejendom til

brug for de tyske besættelsestropper til flyvepladser og mange andre formål.

Der blev i min ministertid gennemført adskillige love, der havde min særlige interesse, hvorfor jeg vil omtale enkelte af dem.

Gennem flere år havde det været diskuteret, om ikke det var rimeligt at indføre en pensionsordning for sognerådsformænd på linie med den, der allerede var gældende for borgmestre i købstæderne og for medlemmer af folketinget. Naturligvis var der en del argumenter, der blev anført imod en sådan ordning, navnlig det, at hvervet som befolkningens første tillidsmand burde være uden sådanne økonomiske fordele, at folk stræbte mod denne tillidsstilling af økonomiske grunde. På den anden side var det klart, at udviklingen havde bevirket, at sognerådsformændenes arbejde nu var af en helt anden og langt mere omfattende karakter end tidligere. De områder, som en sognerådsformand skulle tage sig af og helst beherske, var blevet langt mere omfattende og langt mere komplicerede end før. Arbejdet som sognerådsformand kunne ikke varetages uden tilsidesættelse, ofte endda i meget høj grad, af den pågældendes private interesser. Jeg anså det derfor for rimeligt, at den, der igennem en længere årrække således havde ofret sig for sine medborgere, også fik en vis sikkerhed på sine gamle dage. Disse synspunkter gjaldt ikke mindst for de mange mindre kommuner, som ikke havde råd til at holde kærner eller anden lønnet medhjælp, og hvor der derfor hvilede et meget stort arbejde, ikke blot af ledende karakter, men også af rent praktisk art på sognerådsformanden. Spørgsmålet havde været genstand for ivrig debat i de kommunale organisationer, der var enige om at foreslå en pensionsordning gennemført. Jeg fremsatte derfor et lovforslag gående ud på, at sognerådsformænd, der havde virket i mindst 12 år, kunne – efter vedtagelse af det enkelte sogneråd – opnå en beskeden pension efter det fyldte 65. år. Forslaget blev velvilligt modtaget på rigsdagen og gennemførtes i enighed.

Under debatten rejstes der endvidere spørgsmål om, hvorvidt der ikke burde ydes et vist vederlag til kommunalbestyrelsesmedlemmer, der mistede arbejdsfortjeneste som følge af deres deltagelse i det kommunale arbejde. Også dette spørgsmål havde været meget drøftet i kommunale kredse og blev altså nu også taget op på rigsdagen. Jeg meddelte, at jeg allerede havde spørgsmålet under overvejelse og lovede at fremsætte lovforslag herom.

Den 31. januar 1950 forelagde jeg i folketinget forslag til lov om ændringer i købstads- og landkommunal loven, hvorefter der tilvejebragtes hjemmel for ydelse af diæter for varetagelse af kommunale hverv.

De kommunale hverv havde hidtil været betragtet som ulønnede tillidshverv, og denne ordning har vel i tidligere tider virket nogenlunde tilfredsstillende, da den kommunale administration ikke var nær så omfattende som i vore dage, men nu syntes jeg, at tiden var løbet fra den.

Da det kommunale selvstyre blev indført, var der mange former for arbejdsydelser, som det var pålagt kommunens beboere at udføre gratis.

Vejenes vedligeholdelse blev udført som pligtarbejde, det samme gjaldt kørsel til skoler og fattigvæsen m. m., men hele denne form for naturaløkonomi var efterhånden blevet afskaffet, og dermed bortfaldt også begrundelsen for, at medlemmerne af de kommunale råd skulle arbejde gratis for kommunen. Hertil kom, at det arbejde, der påhvilede medlemmerne af de kommunale råd, voksede år efter år.

Jeg syntes, at det nødigt skulle gå sådan, at man, når man udpegede folk til de kommunale tillidsposter, måtte skele til, om de nu også havde råd til at modtage dem. Jeg havde fra min egen tid, da jeg som arbejdsmand var sognerådsmedlem, erfaring for, at det kunne dreje sig om et indtægtstab på 3-400 kr. om året, og jeg kendte adskillige eksempler på, at småkårsfolk ikke havde haft råd til at bære et sådant indtægtstab ved at påtage sig kommunale hverv.

Før jeg forelagde lovforslaget i tinget, havde jeg forhand-

let med de kommunale organisationer og fået deres tilslutning. Det forbavtede mig derfor noget, at både venstre og det konservative folkeparti gik imod forslaget. Jeg henviste til, at det jo tidligere havde været således, at der heller ikke havde været hjemmel til at yde sognerådsformanden noget vederlag, men det havde man dog efterhånden erkendt var urimeligt og derfor ændret loven på dette punkt. Det var mig ikke bekendt, at denne lovbestemmelse var misbrugt af noget sogneråd.

Det, jeg foreslog, var ikke, at der skulle ydes vederlag, men at der skabtes lovhjemmel for, at de kommunale råd kunne gøre det, hvis de skønnede, at det var rimeligt. Jeg anførte et citat af den senere statsminister I. C. Christensen, da han i samlingen 1891–92 i folketinget forelagde et privat lovforslag, som gik ud på at give adgang til at yde sognerådsformænd vederlag.

I. C. Christensen udtalte ved denne lejlighed:

„Vi nærer aldeles ingen frygt for, at kommunerne skulle give deres formænd for stort et vederlag, tværtimod. Efter vor erfaring er det så omkring i kommunerne, at befolkningen nok skal passe på, at der ikke øses penge ud til unytte, og det er en meget god ting, det er en meget god egenskab, at den nok skal passe på det.

Men vi har, som jeg før bemærkede, fuld tillid til kommunerne i den henseende.“

Jeg spurgte, om venstre nu mente, at den tillidserklæring, som I. C. Christensen i 1891 på venstres vegne havde givet de kommunale råd, var gjort til skamme. Efter min mening havde de kommunale råd udført deres arbejde under ansvar over for det fælles samfund på en sådan måde, at de fortjente at blive vist tillid i stedet for den surhed og mistillid, der var kommet til orde både fra venstre og Det konservative Folkeparti.

En hovedbetingelse for et virkeligt folkevalgt kommunalt selvstyre er, at alle uanset deres økonomiske forhold kan påtage sig de opgaver, det her drejer sig om. Men alle mine

VI KOMMER VIST TIL AT TA'
EN OMGANG TIL —

JA— OG ET PAR
STYKKER REJEMAD!

Indenrigsminister Smørum har fremsat forslag om, at by- og sognerådsmedlemmer skal have 10 kr. pr. møde, dog 20 kr., hvis mødet varer over fire timer.

Et by- og sognerådsmedlem
i sandhed beklages må,
et brydsomt hverv de beklæder,
det burde man tænke på.
Nu prøver minister Smørum
at lindre på deres nød,
hidtil de uden betaling
har taget de hårde stød.

Heri var der ingen mening,
det siger da sund forstand,
og Smørum skal blive mindet,
han var en behjertet mand.
For by- og sognerådsamøder
fremtidig ydes salær,
medlemmerne kan beregne
pr. møde en tier hver.

Det pynter lidt på budgettet
og giver dem mod og lyst,
hvad kan det nytte med æren,
som kun er en ringe trøst.
Ved længere møder stiger
betalingen heldigvis,
så nu er det om at tale
og opnå den gode pris.

Ved fælles hjælp kan det ordnes,
det gælder den gode sag,
mon ikke nok diskussionen
kan vare den halve dag.
En spisepause må holdes,
så vidt man loven forstår,
og mon det kan gøre noget,
ifald man en l'hombre får.

—ib.

argumenter var forgæves, ved 3. behandling stemte både venstre og Det konservative Folkeparti imod.

Lovforslaget blev vedtaget med 71 stemmer mod 50.

Jeg blev, som det fremgår af hosstående tegning, gjort til grin i modstanderpresen, men det gør ikke så ondt, når

man bare er sikker på, at det, man har fået gennemført, er rigtigt og retfærdigt, og det har jeg aldrig hverken før eller siden været i tvivl om.

Ved lov af 8. marts 1949 indførtes en ændring i beregning af erhvervsskat. Man ønskede at afskaffe erhvervsskatten for de små skatteydere. Princippet fandtes allerede i den gældende lovgivning, men den måtte nu reguleres, fordi flere og flere med de stigende indtægter kom over den grænse, hvoraf der skulle svares erhvervsskat. Efter den ny lov blev grænsen lagt således, at den kom til at svare til den til enhver tid gældende sygekassegrænse. Herved blev der altså gennemført en automatisk regulering.

På sundhedsvæsenets område gennemførtes i 1949 en ændring af sygehusloven, hvorved udligningslovens tilskud til de kommunale sygehuse blev forhøjet fra 53 til 61.5 mill. kr. Dette var kun en à jourføring af de gældende takster under hensyn til prisstigningerne, og loven blev gennemført i enighed og medførte ikke særlige vanskeligheder. Det giver anledning til lidt eftertanke, at dette tilskud, som for kun 11 år siden lå på 61 mill. kr., i dag er nået op på omkring 240 mill. kr. på grund af den hastige prisudvikling.

Loven af 28. april 1950 om levnedsmidler havde en meget lang forhistorie. Vor gamle levnedsmiddellovgivning var helt forældet og gav ikke mange muligheder for at sikre befolkningen sunde levnedsmidler. Ikke mindst udviklingen på det kemiske område med tilsætning af nye stoffer til levnedsmidlerne for at sikre holdbarhed, udseende osv. gjorde det påkrævet, at hele området blev taget op af lovgivningsmagten. Det første forslag til en ny levnedsmiddellov blev fremsat i 1941–42 og igen i 1942–43, men nåede ikke at blive færdigbehandlet i folketinget, idet der naturligvis på et så vigtigt område var mange modstridende interesser, der måtte tages hensyn til. Den 27. januar 1949 fremsatte jeg på ny forslaget i folketinget, som drøftede det under hele den resterende del af samlingen, men det nåede ikke at blive gennemført. Det blev derfor genfremsat i efteråret 1949.

Der var almindelig enighed i rigsdagen om nødvendigheden af en ny lov, og efter en meget indgående debat og udvalgsbehandling lykkedes det at opnå enighed, således at alle partier kunne tiltræde loven, der derefter kunne gå igennem landstinget uden udvalgsbehandling. Det var en sejr, som jeg følte mig lidt stolt over. Da jeg første gang forelagde lovforslaget i et ministermøde, sagde H. C. Hansen spydigt: „Du tror vel ikke, at du får det vedtaget?“ Jeg måtte indrømme, at så naiv var jeg, og det lykkedes da også.

Loven om statens husholdningsråd af 9. juni 1948 skyldtes først og fremmest ønsket om at sikre husholdningsrådet bedre laboratorieforhold. Husholdningsrådet udøvede sin virksomhed fra meget beskedne lokaler, hvor der ikke var plads til de køkkener og det forsøgsapparat, som var en nødvendig forudsætning for rådets store oplysningsarbejde. Der blev udarbejdet et lovforslag, som foruden at rumme de organisatoriske regler for husholdningsrådet tillige havde en udtrykkelig bestemmelse om, at der, efterhånden som forholdene gjorde det muligt, skulle søges tilvejebragt nye selvstændige laboratorielokaler til brug for husholdningsrådets arbejde. Forslaget blev modtaget med tilslutning fra alle sider. Tænker man på den modvind, som husholdningsrådet og dets nye bygning på Amager, et resultat af loven af 1948, senere har været ude for, kan det måske være af interesse at anføre, hvad venstres ordfører Øllgaard sagde under debatten om loven: „Der er ingen tvivl om, at det vil støtte husholdningsorganisationerne ganske overordentlig meget, hvis vi kunne nå frem til at få den store forsøgsanstalt, som jeg har forstået, det også er ministerens hensigt skal komme, og som vi alle sammen er enige om, vi skal have. Jeg vil håbe, den må komme. Jeg havde nær sagt jo før jo bedre.“ Loven blev gennemført i fuld enighed.

Forslaget til civilforsvarsloven af 1. april 1949 var udarbejdet på basis af en betænkning fra en kommission, der blev nedsat efter krigen. På grundlag af erfaringerne fra krigen foresloges oprettet et civilforsvarskorps, der skulle

rekrutteres af værnepligtige på tilsvarende måde som de militære værn, medens det hidtidige korps havde været betjent af folk, der havde trukket frinumre, eller som var frivillige.

Herudover indeholdt forslaget faste rammer for fordelingen af opgaverne og udgifterne mellem stat og kommune, således at staten påtog sig den væsentligste del af udgifterne, medens kommunerne beholdt en del af de opgaver, der tidligere havde påhvilet politiet, men som siden politiets fjernelse under besættelsen i 1944 var overgået til kommunerne. Forslaget gav anledning til megen debat i folketinget, hvor de radikale bl. a. foreslog at anvende militærnægtere til civilforsvarskorpset, der jo ikke skulle bære våben. Jeg var imod en sådan ordning, idet jeg mente, at det ville kunne medføre betydelige disciplinære vanskeligheder, idet mange militærnægtere jo ikke blot er imod at bære våben, men også er imod enhver form for indordning i et korps. Med forskellige, ikke særlig betydningsfulde ændringer blev loven gennemført af socialdemokrater, venstre og konservative, medens de radikale undlod at stemme, og kommunisterne gik imod.

I forbindelse med denne lovgivning gennemførtes senere loven om bygningsmæssige civilforsvarsforanstaltninger af 27. maj 1950, der stort set kun var en gentagelse af de under krigen fastsatte regler om opførelse af brandsikre etageadskillelser, beskyttelsesrum og andre foranstaltninger ved nybyggeri.

På indfødsrettens område var der i årene 1947–50 et stort arbejde at gøre. Betingelserne for at få dansk indfødsret var fra gammel tid strenge, dels havde man vidtgående opholdskrav, normalt 15 års ophold her i landet, dels bevirkede selv de mindste straffe eller modtagelse af offentlig hjælp, at udlændinge ikke kunne opnå dansk indfødsret. Under krigen havde man naturligvis måttet vise yderligere påpasselighed med bevilling af dansk indfødsret. Efterhån-

den som krigen kom lidt på afstand, lykkedes det mig at få mildnet praksis i betydelig grad ved forhandlinger med landstingets indfødsretsudvalg, der havde den reelle afgørelse, idet bevilling af indfødsret her i landet sker ved lov. Samtidig arbejdedes der i et skandinavisk udvalg med en helt ny indfødsretslovgivning på fælles-skandinavisk basis. Det lykkedes dette udvalg at blive enig om et udkast, der blev forelagt samtidig for de 3 landes rigsdage. En af de vigtigste bestemmelser i forslaget var om de gifte kvinders statsborgerlige forhold. Her ligestilledes kvinder og mænd, således at erhvervelse af dansk statsborgerret ikke skete automatisk ved en fremmed kvindes ægteskab med en dansker, men efter hendes egen fri vilje. Også på andre punkter toges konsekvensen af denne ligestilling mellem mænd og kvinder. Forslaget ophævede også den hidtidige automatiske erhvervelse af indfødsret for dem, der var født her i landet, og som havde boet her til deres 19. år. Indfødsrettens meddelelse skulle også på dette område først ske ved en erklæring om, at man ønskede at erhverve indfødsret. Endvidere indførtes der regler om, at danske, der havde erhvervet udenlandsk statsborgerret, men som vendte tilbage hertil efter en tids forløb, ved afgivelse af erklæring kunne genvinde deres danske indfødsret. Endelig skal fremhæves visse regler, der gik ud på i videst mulig udstrækning at ligestille statsborgere i et nordisk land med statsborgere i andre nordiske lande. Forslaget blev gennemført i enighed som lov nr. 252 af 27. maj 1950 og i forbindelse med lovforslagets gennemførelse aftaltes der med landstingets indfødsretsudvalg lempeligere betingelser for folk, der søgte dansk indfødsret.

I marts 1949 fremsatte jeg forslag om, at valgretsalderen ved kommunale valg blev nedsat til 21 år. Ved 1. behandling i folketinget blev forslaget modtaget med meget stærk opposition fra venstre og konservative, der mente, at man burde afvente resultatet af forhandlingerne om forfatningskom-

missionens forslag om valgretsaldere til folketinget og ikke foregribe dette ved et forslag om en nedsættelse af den kommunale valgretsaldere.

Efter at forslaget var gået i udvalg, blev spørgsmålet taget op til drøftelse i forfatningskommissionen, hvor det den 16. marts 1949 lykkedes at opnå enighed om i grundlovsforslaget at foreslå valgretsaldere til folketinget sat til 23 år og enighed om straks at gennemføre dette som gældende for de kommunale valg. Herefter kunne forslaget ændret fra 21 til 23 år gennemføres i enighed i loven af 12. april 1949.

I forbindelse med lovforslaget drøftede man spørgsmålet, om man burde opretholde det som en betingelse for kommunal valgret, at vælgerne var ansat i skat. Drøftelsen bevirkede, at jeg i sommeren 1949 sendte en forespørgsel ud til amterne om, hvorledes man i kommunerne rent praktisk behandlede dette spørgsmål. Det viste sig, at de fleste kommuner automatisk ansatte personer uden skattepligtig indtægt til et minimumsskattebeløb af nogle få kroner, således at de havde valgret, medens dette andre steder kun skete efter begæring og enkelte steder slet ikke. Spørgsmålet om et lovforslag, hvorefter skatteansættelsesbetingelsen ved kommunale valg skulle slettes, blev herefter overvejet i ministeriet, men forslag blev ikke fremsat. Lov om, at skatteansættelse ikke er betingelse for kommunal valgret, blev først gennemført i 1953.

Det lovforslag, der gav mig flest bryderier i folketinget, var dog rigsdagsvalgloven. Efter den gældende valglov, der var fra 1920, havde folketinget 148 medlemmer, hvortil kom 2 fra Færøerne. Af de 148 mandater var de 117 kredsmandater og 31 tillægsmandater. Tillægsmandaterne fordeltes mellem de partier, der ikke gennem kredsmandater havde opnået den forholdsmæssige repræsentation i folketinget, som deres stemmetal berettigede dem til.

Imidlertid medførte det store antal kredsmandater en vis favorisering af partiet venstre, idet dette parti ofte fik flere

kredsmandater, end en samlet forholdsmæssig opgørelse af stemmetal berettigede det til. Ved valget i 1945 fik venstre således 3 mandater mere, end en strengt forholdsmæssig beregning ville have givet det. Denne overrepræsentation af venstre havde man fra de andre partiers side affundet sig med som en lille skønhedsfejl ved en valglov, som man ellers i det store og hele skønnede hensigtsmæssig.

Men inden for venstre var de lidt misfornøjede med ordningen. Ikke fordi de fik for mange mandater – det anså de kun for en naturlig følge af grundlovens bestemmelse om, at der ved valglovens kredsinddeling skulle tages hensyn ikke blot til folketal, men også til vælgertal og befolkningstæthed – men fordi den bevirkede, at de stemmer, der faldt på venstre i hovedstadsområdet, gik til spilde. De var ikke tilstrækkelige til at give partiet et kredsmandat her, og om tillægsmandater kunne der jo ikke være tale.

Inden for venstre blev der derfor i efteråret 1947 opkastet den tanke, at man kunne sikre en repræsentation for stemmerne i hovedstaden ved at lade partiets medlemmer der anmelde sig i folketinget som et særligt parti. Herved kunne de stemmer, som faldt i København, tillægges et sådant „hovedstadens venstre“, der så som selvstændigt parti kunne komme i betragtning ved tildeling af tillægsmandater, uanset at det oprindelige venstreparti var overrepræsenteret i det øvrige land.

Ud fra en naturlig tilbageholdenhed over for at anvende denne fremgangsmåde valgte venstre regeringen dog en anden udvej, idet indenrigsminister Arnth Jensen den 1. oktober 1947 i folketinget forelagde et forslag til ændring af valgloven, hvorved de 3 storkredse i hovedstadsområdet skulle ophæves, og hele området betragtes som én kreds. Der skabtes herved en større sandsynlighed for, at venstre også i København ville kunne opnå kredsmandater.

Under 1. behandling af dette lovforslag – der i øvrigt behandlede samme dag, som regeringen faldt, og som derfor ikke nåede længere end til 1. behandling – fandt der en

indgående drøftelse sted om lovligheden af den førstnævnte mulighed: at en del af venstres folketingsgruppe dannede et særligt københavnsk parti. Resultatet blev, at folketinget enstemmigt – idet dog venstre undlod at stemme – vedtog følgende dagsorden:

„Idet folketinget udtaler, at anmeldelse af nye partier, der alene har til formål at ophæve virkningerne af bestemmelserne i valglovens § 44, pkt. 2 om, at partier, som ved valget i kreds- og amtsmandater har opnået det antal mandater, som deres stemmetal berettiger dem til, ikke kan opnå andel i tillægsmandaterne, strider mod valglovens mening og hensigt, går tinget over til lovforslagets videre behandling.“

Ved det derefter afholdte valg foretoges der da heller ikke nogen anmeldelse fra medlemmer af venstres folketingsgruppe af et nyt parti i folketinget, men i stedet indsamlede venstre i hovedstaden de 10.000 underskrifter, der var nødvendige til dannelse af et nyt parti, og anmeldte dette parti til indenrigsministeriet under navnet hovedstadens venstre, som derefter deltog i valget.

Ved valget fik hovedstadens venstre 3 mandater, og da venstre som sædvanlig var overrepræsenteret med kredsmandater, blev udfaldet af valget, at venstre plus hovedstadens venstre i det nye folketing havde 7 mandater mere, end de skulle have haft, dersom de havde haft en rent forholdsmæssig repræsentation.

Efter valget dannedes regeringen Hedtoft, og allerede i statsministerens første redegørelse til folketinget den 25. november 1947 udtaltes det, at ministeriet snarest muligt ville fremsætte forslag om ændring af rigsdagsvalgloven.

Ved debatten om folketingets godkendelse af de stedfundne valg den følgende dag drøftede man på ny spørgsmålet om, hvorvidt kandidaterne fra hovedstadens venstre var lovligt valgt. Fra socialdemokratisk og kommunistisk side holdt man på, at der forelå en omgåelse af valgloven, og at man derfor ikke burde godkende valget af repræsentanter for hovedstadens venstre. De øvrige partier, bortset

fra venstre, var enige om, at valgloven burde ændres således, at gentagelser blev undgået, men anså det dog for betænkeligt at slå fast, at en partidannelse var ulovlig, når den var sket i overensstemmelse med lovens regler om indsamlingen af 10.000 underskrifter. Resultatet blev derfor, at valget blev godkendt med 70 stemmer mod 64, idet 7 medlemmer (retsforbundet) undlod at stemme, idet de vel ikke mente, at det skete var i formel strid med loven, men dog heller ikke ønskede at stemme for noget, som de betegnede som et overgreb.

I indenrigsministeriet gik vi herefter i gang med at udarbejde en ny valglov, der blev fremsat den 5. februar 1948. Den vigtigste ændring i forhold til den tidligere valglov var naturligvis de bestemmelser, der tog sigte på at undgå venstres overrepræsentation i folketinget. Dette opnåedes ved, at antallet af kredsmandater blev foreslået nedsat fra 117 til 105. Herved skulle det efter al sandsynlighed være udelukket, at noget parti blev overrepræsenteret gennem tildeling af kredsmandater. Dette bevirkede ganske vist, at antallet af kredsmandater ikke længere kom til at svare til antallet af opstillingskredse, men da opstillingskredsene i forvejen ikke altid kunne påregne at få en kandidat valgt, da fordelingen foregik inden for amtskredsene, betød det ikke nogen principiel ændring i den hidtil gældende tilstand.

Endvidere blev det foreslået som en betingelse for opnåelse af et tillægsmandat, at det pågældende parti ved valget havde opnået enten et kredsmandat eller 60.000 stemmer i hele landet. Tidligere var det tilstrækkeligt, at et parti i ét af de 3 områder havde et stemmetal svarende til stemmegennemsnittet for et mandat, eller ca. 14.000 stemmer.

Endvidere foresloges det, at anmeldelse af nye partier, der hidtil havde kunnet ske enten ved, at et eller flere folketingsmedlemmer anmeldte sig som parti i folketinget eller ved anmeldelse af 10.000 vælgere, fremtidig kunne ske enten ved anmeldelse fra 4 folketingsmedlemmer eller ved underskrifter af 60.000 vælgere.

Da der siden den gamle valglov var sket en betydelig forøgelse af folketallet og en forskydning af befolkningens fordeling, foresloges der endvidere en vis ændring af mandaternes fordeling på de forskellige områder samtidig med, at det samlede antal mandater forhøjedes med 1.

Endelig benyttede man lejligheden til forskellige tekniske ændringer, hvoraf det skal fremhæves, at overflytning af vælgere fra en kommunes valgliste til en anden, der tidligere skete efter vælgerens udtrykkelige begæring, fremtidig skete automatisk, og at svagsynede vælgere fik de samme lempelser ved stemmeafgivningen, som blinde havde.

Forslaget blev naturligvis genstand for en overordentlig lidenskabelig debat i folketinget. Venstres ordfører, Harald Petersen, betegnede det som en straffeekspedition mod de vælgere, der havde været så formastelige at stemme på venstre; men bortset fra partiet venstre og hovedstadens venstre var der enighed om den del af forslaget, som tilsigtede at give partierne en ligelig repræsentation i folketinget.

Derimod var der ikke den samme grad af enighed om de øvrige bestemmelser, navnlig ikke om de skærpede krav til nye partidannelser. De konservative gik dog ikke helt imod princippet, men ønskede kravene noget reducerede, medens andre partier var mere tilbøjelige til at beholde de gældende bestemmelser, navnlig da lovforslaget efter al sandsynlighed kun ville få virkning for et enkelt valg. Forhandlingerne om en ny forfatning ville jo også automatisk resultere i en helt ny valglov, hvor man så nærmere kunne drøfte disse forhold.

De konservative var i øvrigt også imod forslaget om den ændrede fordeling af mandaterne på de forskellige områder og mente, at man burde lade dette spørgsmål hvile til en kommende valglov. Skulle der ændres nu, burde skridtet tages fuldt ud og fastsættes helt andre regler, der fremsattes af Amby.

Forslaget gik herefter i udvalg, og blev i de kommende måneder genstand for en meget indgående behandling, hvorunder ministeriet på ny nøje gennemgik de foreliggende

problemer og navnlig også de ambyske tanker om ændrede regler for mandaternes fordeling på områderne.

Yderligere drøftede udvalget en lang række almindelige, valgtekniske spørgsmål om syges mulighed for at afgive stemme (rejst af kommunisterne), subsidiær stemmeafgivning (rejst af retsforbundet) og andre spørgsmål.

Resultatet af udvalgsforhandlingen blev, at forslagets hovedbestemmelser om nedsættelse af kredsmandaternes antal og den ændrede fordeling på områderne blev tiltrådt af et flertal, ligesom man tiltrådte de tekniske regler, bl. a. om flytninger, samt foreslog en ny regel om, at der skulle udbetales valgstyrene, tilforordnede vælgere og valgmænd et vederlag på 25 kr. Derimod udskød man spørgsmålet om ændringerne i kravene til nye partidannelser og de foreslåede skærpede regler om opnåelse af tillægsmandater til forhandlingerne i forbindelse med forfatningsændringen.

Ved den endelige behandling i folketinget blev forslaget herefter vedtaget med 72 stemmer imod 40 (venstre), medens 16 (konservative) afholdt sig fra at stemme. De konservative kunne vel tiltræde forslagets idé med den ligelige repræsentation, men fandt, at man burde indføre andre regler med hensyn til mandaternes fordeling på områder, ligesom de mente, at man ikke burde udskyde spørgsmålet om en skærpelse af reglerne for dannelse af nye partier til forfatningsforhandlingerne.

Efter vedtagelse i folketinget ved 3. behandling den 28. maj 1948 blev forslaget efter en forholdsvis kort debat vedtaget af landstinget og derefter stadfæstet den 9. juni 1948.

På Færøerne

Efter gennemførelsen af loven af 23. marts 1948 om Færøernes hjemmestyre fandt man det ønskeligt, at folketingets finansudvalg ved besøg på Færøerne fik lejlighed til at orientere sig om de forhold, der nu kunne ventes bevillingssager om. Det blev overdraget mig på regeringens vegne at lede rejsen.

Vi sejlede fra København den 19. august 1949 med dampskibet Dronning Alexandrine, 12 finansudvalgsmedlemmer, 23 journalister og 4 embedsmænd.

Efter 12 timers sejlads passerede vi Skagen, hvor en Københavnerjournalist citerede digtet „Farvel du hus, hvor min fader bor“. Nogle timer sejlede vi langs den norske fjeldkyst om til Kap Lindesnæs, og så satte vi kursen vestover mod Færøerne. Ruten til Island og Færøerne over Nordatlanten befærdedes ikke af mange skibe. Vi mødte kun et eneste skib på vor tur. Det var Tjaldur, der kom fra Færøerne på vej til København.

Efter ca. et døgn sejlads fik vi øje på Shetlandsøerne og efter endnu et døgn dukkede Færøerne op. Det var fint vejr med solskin og spejlblankt hav. Vi fik den bedste lejlighed til at se og beundre de mægtige færøske fjeldformationer. Vi var meget heldige, for langt den meste tid af året er de indhyllet i tåge. Øerne ligger midt i Golfstrømmen, og fordampningen fra havet samler sig som tåge om dem. Golfstrømmen har en meget stor indflydelse på klimaet deroppe. Havet fryser aldrig til, og frost og sne kender de kun meget lidt til.

Samtidig med at vi fik øerne i sigte, mødte vi de første færøske fiskerbåde. For mig, der har haft lidt med fiskeri at gøre i mine unge dage, var det interessant at se disse smukke, små fartøjer. De var bygget efter samme princip som de gamle vikingskibe med høj forstavn. Jeg fik senere lejlighed

til at se, at de var meget sødygtige og klarede sig forbavsende godt selv i høj sø, og jeg fik også lejlighed til at se, at de færøske fiskere forstod at manøvrere med dem.

Da vi havde passeret Nolsø, fik vi øje på Thorshavn, Færøernes hovedstad, der den gang havde ca. 4000 indbyggere.

De fleste huse er bygget af træ på et fundament af kampesten og med tag af birkebark eller græstørv. Mange af dem er rødmalede med hvidmalede vinduesrammer og falder godt sammen med landskabet. Desværre var der i de senere år opført mange huse af beton med tag af bølgeblik. De var grimme. Jeg tænkte, at det på Færøerne går som hjemme i Danmark, hvor de hyggelige stråttækte bindingsværkshuse ude i landsbyerne forsvinder og erstattes med de mere solide, men ikke nær så kønne grundmurede huse tækket med tegl eller pap.

Thorshavn ligger i en gryde mellem høje fjelde. Ved mange af husene var der små kønne haver med små træer og blomster. Det var noget, der var værd at lægge mærke til, for på Færøerne findes ikke ret mange træer eller blomster, men til gengæld findes der heller ikke ret mange helt nøgne fjelde. De er næsten overalt dækket af et lag frodigt grønt græs. Når vi nede fra havet kiggede op på fjeldene, så det ud, som der var bredt et grønt fløjlstæppe ud over dem.

På kajen blev vi modtaget af lagmand Samuelson, rigsombudsmand Vagn Hansen og landsstyrets medlemmer. Der var samlet mange mennesker for at byde os velkommen, og vi lagde mærke til, at mange af de ældre mænd var iført nationaldragten: blå trøje og rød vest med sølvknapper, sorte knæbenklæder, mørkebrune hoser og sorte sko med sølvspænder.

Vi fik en hjertelig modtagelse og begav os så til vore kvarterer. Der var kun få hoteller i Thorshavn, og i dem, der findes, er der kun lidt plads. Vi blev derfor alle sammen privat indkvarteret. Jeg boede hos rigsombudsmanden, hvor jeg nød en enestående gæstfrihed. Rigsombudsmandsgården ligger et stykke oppe i fjeldene, og jeg havde fra mit værelse en

herlig udsigt ned over byen og havnen. Her i dette hus er vor verdensberømte landsmand Niels Finsen født. I en klippe i haven har han som dreng indhugget sit navn N. R. F.

Det første officielle møde mellem delegationen og det færøske folk fandt sted på selve det gamle historiske „Tingnæs“, hvor vi blev budt velkommen af Færøernes store, gamle mand lagmand Andreas Samuelsen.

Samuelsen var i 45 år den førende mand i det politiske liv på Færøerne. I 1906 var han medstifter af sambandspartiet, og fra 1932 havde han været partiets formand. Han har udført et meget stort arbejde for at bevare og befæste sammenholdet og samhørigheden mellem det færøske og det danske folk.

I 24 år var han Færøernes repræsentant i rigsdagen. Jeg har haft den glæde at lære Samuelsen at kende gennem et omfattende udvalgsarbejde, som vi sammen deltog i vedrørende en del færøske landbolove. Han havde en meget omfattende og dybtgående indsigt i de forhold, lovforslagene vedrørte, og han var en redelig, retsindig og loyal mand, som man trygt kunne stole på. Da han efter 24 års virksomhed i folketinget i 1939 trak sig tilbage, holdt han en lille afskedstale, hvoraf jeg gerne vil gengive et par ord:

„Forinden dette høje ting nu skal stemme om en række færøske lovforslag, hvoraf mange er af meget stor betydning for Færøerne og tager sigte på at støtte de allerdårligst stillede i det lille færøske samfund, benytter jeg lejligheden til at takke statsministeren for forslagernes fremkomst.

Samtidig bringer jeg min tak til dette høje ting og til hele rigsdagen for den store og værdifulde støtte, der er ydet mine fødeøer. Jeg nærer det håb, at den velvilje, som rigsdagen stadig har udvist over for færøske forhold, fortsat må blive disse til del.

Sluttelig har jeg et ønske, som jeg vil benytte lejligheden til at fremsætte nu, nemlig ønsket om, at Gud den almægtige vil bevare Danmarks rige frit, lykkeligt og udelt al i fremtid.“

Under krigen, hvor Færøerne var besat af englænderne,

var al forbindelse med Danmark afbrudt. En stor del af færingerne sluttede sig i disse år til Folkeflokket – det parti, som vil have Færøerne løsrevet fra Danmark – og det skyldes mest Samuelsens dygtige og trofaste arbejde, at Folkeflokket ikke fik sat sin vilje igennem.

Ved sammenkomsten på „Tinganæs“ holdt jeg en lille tale, som jeg vil gengive et par ord af:

„Vi føler det som en stor ære, at det første sted, hvor vi har lejlighed til at træffe sammen med det færøske folks repræsentanter, er her på det gamle historiske „Tinganæs“. Vi forstår, at dette sted rummer mange minder.

Det var her, at kristendommen først blev forkyndt for det færøske folk, og det er her, at folkets valgte repræsentanter igennem århundreder har givet møde for at rådslå om det færøske folks anliggender.

Lagtinget er det ældste parlament i Europa. Det er mere end 1000 år siden, det første møde blev holdt her på „Tinganæs“.

Det færøske folk har forstået værdien af at værne, bevare og videreføre det, som forfædrene byggede op. Derfor har landsstyret endnu sit sæde her på det gamle „Tinganæs“.

På hele delegationens vegne vil jeg udtrykke ønsket om, at vort besøg må bidrage til, at den nu gennemførte hjemmestyreordning må blive ført ud i livet på en sådan måde, at det må blive til ære og gavn for både det færøske og det danske folk.“

Om eftermiddagen havde vi et møde sammen med det færøske finansudvalg, hvor vi fik en udførlig redegørelse for en lang række problemer, som der arbejdedes med i lagtinget og landsstyret.

Det var spørgsmål om havnebyggeri, vandkraftanlæg til fremstilling af elektricitet, forbedringer på fyr- og vager-væsenets område, sygehusbyggeri, vejanlæg m. m.

Jeg udtalte på delegationens vegne: „Vi forstår, at man har disse mange store opgaver og gerne ser dem løst i den nærmeste fremtid. Vi forstår også, at det færøske folk – i det

omfang det er muligt – selv ønsker at løse dem, hvilket har fået sit udtryk i den nylig vedtagne hjemmestyreløve, men jeg tror, at ud over det, som hjemmestyret selv økonomisk kan magte, er der mange store opgaver, der må løses i fællesskab. En del af opgaverne vil kræve ret store bevillinger. Den danske regering har derfor med glæde imødekommet finansudvalgets ønske om at få lejlighed til ved selvsyn at orientere sig om disse spørgsmål.

Efter de gældende regler skal sager, der må henregnes til fællesanliggender, først rejses i landsstyret og lagtinget og derefter behandles i de pågældende fagministerier i Danmark, før finansudvalget og regeringen kan tage stilling til dem.

Vi kan derfor ikke give løfter eller tage endelig stilling til de enkelte konkrete sager, som vi her er stillet overfor. Formålet med vort besøg er at lytte til de ønsker, der fremsættes, og gøre iagttagelser på de steder, hvor man har projekter, som man mener bør gennemføres. Vi kan ikke træffe afgørelser, men jeg er sikker på, at vort besøg heroppe ikke alene vil give os øget indsigt, men også øget forståelse af de mange aktuelle færøske problemer. Både finansudvalget og jeg vil få et langt bedre grundlag for bedømmelsen af de sager her fra Færøerne, der i den kommende tid vil blive os forelagt.“

Færøerne består af 18 øer. Den samlede størrelse er 1400 km² eller omtrent samme størrelse som Lolland og Falster tilsammen. Afstanden fra København er 1300 km. Indbyggertallet er mindre end i en af de større landkommuner i Københavns omegn. Der er kun ca. 30.000 indbyggere. Det er således kun et meget lille folkesamfund.

Næste dag sejlede vi med et lille færøsk skib til den siden så meget omtalte by, Klaksvig, på Nordøen. Det er den næststørste by på Færøerne. Byen har en god naturhavn, der ligger inde i en fjord godt beskyttet af høje fjelde. Der har været en god udvikling i denne by i de senere år. Mange fiskerskibe er hjemmehørende her, og der foregår en ret stor udførsel af fisk og fiskeprodukter. Sognerådet tog imod os

på kajen, viste os byens skole, hospital og elektricitetsværk og inviterede os derefter til frokost.

Da frokosten var spist, blev bordene ryddet til side, og så dansede vi færødans. Det gjorde vi for resten alle vegne, hvor vi kom hen. Vi blev overalt modtaget med den største venlighed og gæstfrihed. Når vort skib kom ind i havnen, mødte næsten hele bygdens befolkning og tog imod os. I flere af de små bygder havde man ikke forsamlingslokaler, der kunne rumme os, men så blev der sørget for os i private hjem. Og overalt gjaldt det, at når måltidet var nydt, så væk med bordene og igang med nationaldansen.

Den færøske nationaldans er en kædedans. Man holder hinanden i hænderne og tager i takt til folkevisemelodierne nogle dansetrin, der er lette at lære. Forsangeren synger visen, og de øvrige deltagere synger omkvædet efter hvert vers.

Det var en stor oplevelse for mig, da jeg første gang heroppe i en lille færøsk by hørte de gamle folkeviser, som jeg ikke havde hørt, siden min mor sang dem for mig i mit barndomshjem i Smørum. Det var folkeviser som „Dronning Dagmar ligger udi Ribe syg“, „Kong Hans han sidder på København“, „Der går dans på Ribergade“ og mange flere. Det er jo sange, der er sunget i Danmark og for resten også danset i takt til gennem århundreder helt fra middelalderens tid, men hvor mange her i Danmark kender nu disse gamle folkeviser?

Heroppe på de fjerne, afsides liggende Atlanterhavssøer er de gamle sange bevaret. De gamle færøske fiskere kunne dem udenad fra ende til anden og sang dem og dansede i takt til dem med en sådan kraft og livsglæde, at vi alle sammen – både gamle og unge – blev revet med og deltog med stor fornøjelse både i sangen og dansen.

Vi havde, som jeg til indledning fortalte, 23 journalister med på turen. Det var et vittigt og slagfærdigt folkefærd at rejse sammen med. De bidrog på mange måder til at skabe en fornøjelig, kammeratlig stemning på hele turen.

Fordanser på Færøerne

Ved finansudvalgets besøg i Klaksvig indledede indenrigsminister Smørum færødsansen, idet han bød rigsombudsmanden op.

Vi flere gode ministre har
med usædvanlige evner,
det meget tydeligt kommer frem
hver gang, de udenlands stævner.
På Grønland vor statsminister sang
og fik det smukkeste stempel,
Jens Smørum også har hævdet sig
og fulgt Hans Hedtofts eksempel.

Finansudvalget på rejse drog,
Færøerne har man gæstet,
og bedre grundlag er hermed skabt
og samarbejdet befæstet.
Minister Smørum har lykke gjort,
den tur var ikke forgæves,
det hedder i telegrammerne,
at han til skyerne hæves.

(29.8.49)

Det skyldes ikke hans smukke ord
ved festlige lejligheder,
nej, han har andre talenter vist,
som gør ham egnet til leder.
Hver gang der til dans blev spillet op,
var Smørum en pryd for standen,
på gulvet han med det samme kom
og svingede ombudsmanden.

Færøerne står vort hjerte nær,
af minder vi har en kæde,
i indenrigsministeriet
forståelsen er til stede.
Og det, vi ikke kan enes om,
ved siden af dette blegner,
Jens Smørum har færødsansen trådt,
for fremtiden lyst det tegner.

-ib.

Som en prøve herpå medtager jeg ovenstående lille digt om min færødsans i Klaksvig.

Efter besøget i Klaksvig sejlede vi til Fuglefjord på Østerø, hvor lagmand Samuelsen havde sit hjem. Fjeldene er både på Østerø og Nordø højere end på de sydligere øer. Natur-

forholdene er mere dystre, og forbindelsen med omverdenen er ofte meget vanskelig på grund af strøm og brænding, men Fuglefjord har en god havn, og byen ligger smukt omgivet af meget høje fjelde. Dagen efter besøgte vi Vestmannahavn, der ligger på den vestlige side af Strømø og er grundlagt af irske munke. Vi sejlede ikke direkte til byen, men blev sat i land i en lille havn i nærheden, hvor der var stillet biler til vor rådighed. Vi fik herved lejlighed til at stifte bekendtskab med de færøske „landeveje“.

Vi kom så højt op i fjeldene, at bådene nede på havet synede som valnøddeskaller og husene nede i dalene som tændstikæsker. Vejene er kun 2½ m brede og bugter sig op ad fjeldsiderne i stejle kurver. Vi fik et levende indtryk af, at det har været et både meget bekosteligt og besværligt stykke arbejde at få anlagt disse veje, der alle sammen er bygget i den sidste menneskealder. Før 1920 havde de ingen veje på Færøerne. De gik til fods ad nogle stier over fjeldene fra bygd til bygd eller sejlede fra sted til sted med deres små både.

I tyverne begyndte man i rigsdagen at give nogle bevillinger til vejbyggeri på Færøerne. Men man var lidt for smålige, synes jeg. Man stillede f. eks. den betingelse, at vejene kun måtte bygges i 2 m bredde. Vi konstaterede, at færingerne ikke helt har overholdt denne betingelse. Vejene var de fleste steder 2½ m brede, men vi syntes ikke, at de var for brede, særlig når det tages i betragtning, at den ene side er en stejl klippevæg med skarpe kanter, som det ikke er rart at komme for nær med en bil, og den anden side er en svimlende afgrund på mange hundrede meters dybde.

Jeg sagde til vor chauffør: „Her er det ikke så godt, hvis vi kører i grøften.“

Han svarede: „Hvorfor ikke? Jeg har hørt, at når bilerne nede i Danmark kører i grøften, så sker det, at passagererne brækker arme og ben og kommer på hospitalet og bliver lappet sammen igen. Her er de helt sikre på at blive slået ihjel.“

Det var naturligvis en slags trøst, selv om den virkede på den måde, at flere af rejsedeltagerne lovede sig selv, at dersom de slap levende fra denne biltur, skulle de aldrig mere indlade sig på at køre i bil på de færøske fjeldveje.

Englænderne havde under krigen til egne formål bygget nogle gode veje på Færøerne. Disse veje har færingerne nu overtaget, og det er forståeligt, at de nu, hvor de har mulighed for at drage sammenligninger, knurrer lidt over, at vi fra dansk side har været for smålige på dette område. Det er rimeligt, at der fra dansk side gives dem en håndsrækning til at få vejene i bedre stand, før de, som det er forudsat i hjemmestyreloven, selv skal overtage dem og vedligeholde dem i fremtiden.

I Vestmannahavn blev vi modtaget af befolkningen på samme venlige og gæstfrie måde som alle andre steder. Vi havde her lejlighed til at se på en sø, hvor man havde tænkt på at bygge et efter færøske forhold stort vandkraftværk.

På turen derud havde jeg en lille oplevelse, som jeg lige må nævne. Jeg besøgte en færøsk husmand, som havde et meget smukt og hyggeligt hjem. Han havde i sin ungdom tjent på danske gårde og været på landbrugsskole i Norge. Hans jordlod var på 3 ha beliggende omkring bygningerne, men derudover havde han græsningsret til 200 får oppe i fjeldene. Fårene går ude hele året og klarer sig med græs. Kun i den strengeste vintertid får de lidt hø. I hans have voksede der stikkelsbær, ribs og solbær. Det havde været et tålmodighedsarbejde at få dem fremlesket, for han havde sået dem af frø. Men på den måde kunne de gro, forklarede han os. Når han skaffede sig planter af frugtbuske og træer hernede fra Danmark, gik de altid ud. Derfor eksperimenterede han også med en lille planteskole, hvor han havde både bornholmstrær, pyramidepopler og lærketrær. Denne lille planteskole var noget, der vakte opsigt. Der findes kun meget få træer på Færøerne. Denne husmand var en foregangsmand.

Landbruget drives ellers overalt på Færøerne på en meget

gammeldags og primitiv måde. Plov bruges ikke ret meget. Jorden graves med spade. Det er måske nok noget vanskeligt at pløje jorden, fordi jordlaget, der dækker klipperne, mange steder er meget tyndt varierende fra 20 til nogle få cm's tykkelse. Men for os at se, skulle det nu alligevel med fordel kunne lade sig gøre – i hvert fald nogle steder – at bruge hest og plov i stedet for spaden.

Vor rejse foregik sidst i august måned. På den tid var det høhøst, og man var overalt travlt optaget af at bjerge høet. Det foregik på den måde, at de ældre mennesker samlede det sammen i knipper, og de unge bar det hjem på nakken. Mange steder bærer de også gødningen ud på marken i nogle kasser – ofte over ret lange afstande – det var et slid og et tålmodighedsarbejde, som man måtte beundre, men vi kunne ikke lade være med at tænke: „Ja, sådan bærer I jer nu ad, fordi I har set jeres far og farfar gøre det på den måde, men det var vist alligevel, selv om forholdene er vanskelige, muligt at finde metoder, hvorved arbejdet kunne blive lettere, og hvorved det var muligt at overkomme noget mere.“

På en af vore sejlture fik vi en aften i tåge og høj søgang et lille indblik i, hvor farlig sejladsen i de klippefyldte færøske fjorde kan være. Atlanterhavet satte en vældig strøm ind gennem fjorden, og det lille, men heldigvis meget sødygtige fartøj slingrede meget voldsomt og fik nogle slemme overhalinger. Jeg stod oppe på broen hos kaptajnen. Vi kunne på grund af tågen ikke skelne omgivelserne i ret mange meters afstand. Skipperen orienterede sig alene ved hjælp af ekkoet fra dampfløjten. Han standsede maskinen og lod dampfløjten lyde, og så så han på sekundviseren på uret, hvor mange sekunder det varede, før ekkoet blev kastet tilbage fra klipperne. På den måde målte han, hvor langt vi var borte fra land. Vi fik på denne sejltur et meget levende indtryk af, at fyr- og vagervæsenet deroppe trænger til forbedringer.

Den sidste udflugt, som vi foretog, gik til Sandø og Suderø. Suderø er den sydligste af øerne. Den har i den se-

neretid mellem færingerne fået navnet „Lille Danmark“. Dette navn har den fået, fordi det ved folkeafstemningen om løsrivelsen fra Danmark var den af alle øerne, hvor tilslutningen i befolkningen for at bevare samhørigheden med Danmark var størst. På Suderø og Sandø dyrkes der mange kartofler, og landbruget synes i det hele taget at spille lidt større rolle her end på de andre øer.

Vi besøgte en præstegård, hvor vi fik lidt at vide om præstens gerning og om kirkelivet på Færøerne. Præstegerningen på Færøerne er betydelig strengere end her i Danmark. Adskillige præster har 3–4 kirker at passe. Nogle af kirkerne skal de sejle til, og de ligger ofte så langt borte, så de ikke kan nå at komme tilbage samme dag, men må overnatte, og andre kirker kan de kun komme til ved flere timers vandring over fjeldene.

De fleste færøske kirker er opført af træ og tækket med græstørv. Kirkegårdene ligner ikke vore. De er gennemgående passet meget dårligt. Der er langt større tilslutning til gudstjenesterne, end det vi kender i Danmark. Man regner med, at ca. 30 pct. af de voksne beboere møder til gudstjenesterne. Der holdes gudstjeneste i alle kirkerne hver søndag kl. 12, hvis præsten ikke kan nå at komme, må man nøjes med, at degnen læser en prædiken.

Den største by på Suderø er Tværå, der er kendt som udskibningshavn for de færøske kul. Kulminerne ligger lige ved byen. Man regner jo ellers med, at når man skal se kulminer, skal man dybt ned i jorden, men her ligger de 200–300 m oppe i fjeldene. De færøske kul regnes ikke for at være så gode som engelske, men de så godt ud og egner sig udmærket til husholdningsbrug.

På hjemturen fra Tværå aflagde vi besøg på hvalstationen „Lopra“. Vi kunne lugte den i mange kilometers afstand. Der var lige blevet indbragt en meget stor hval. Så vidt jeg husker, blev der sagt, at den vejede 70 t. Spækket, der ikke egner sig til menneskeføde, som det er, blev først trukket af. Olien anvendes i margarinefabrikationen. Kødet bliver spist,

og færingerne påstår, at det er lige så godt og velsmagende som oksekød. Det eksporteres i frosset tilstand i store mængder til England.

Før hjemrejsen havde vi en sammenkomst med landstyrerets og lagtingets medlemmer. Der var ved denne lejlighed flere af Folkeflokkens repræsentanter til stede, men selve partiets fører, Torstein Petersen, holdt sig borte. Han havde udstedt den parole, at ingen af partiets medlemmer burde deltage i de sammenkomster, der var arrangeret i anledning af vort besøg. Men denne parole blev altså ikke helt fulgt.

I sit partiblade „Dagbladet“ havde han skrevet en ondskabfuld artikel, hvor han bl. a. bød os „velkommen“ i følgende „venlige“ ord:

„Må vi have lov til at spørge, om formålet med dette besøg er at få konstateret, hvor meget de danske undladelsessynder på Færøerne har kostet os, og hvor meget det vil koste Danmark at afbetale dem, eller om formålet måske er at skrive jubelartikler om den ikke eksisterende tilslutning til hjemmestyreordningen, som er navnet på den karikatur af selvstyre, man har fået i stand på Færøerne.“

Jeg svarede ved dette vort afsluttende møde på Thorstein Petersens „velkomstartikel“:

„Vi er ikke kommet for at blande os i de indre politiske forhold. Formålet med vort besøg er at høre, se og lære. Vi er kommet for at få lejlighed til ved forhandling på stedet med det færøske folks repræsentanter at yde vort bidrag til, at den nye hjemmestyreordning kan blive ført ud i livet på en god måde til gavn for det lille færøske folk.“

Jeg tror, at hjemmestyreordningen vil bidrage til, at den samhörighed, der har bestået gennem mange århundreder mellem de to små nationer, den færøske og danske, fortsat vil bestå og i fremtiden blive styrket og udviklet.“

Flere af Folkeflokkens repræsentanter tog nu ordet og erklærede, at Torstein Petersen ikke havde talt på deres vegne. De var glade ved at få lejlighed til at drøfte proble-

merne med os og var enige i, at der var mange opgaver, der kun kunne løses i forståelse med Danmark.

Lad mig også nævne en lille ting, som jeg tror ikke var helt uden betydning. Under sejlturen derop havde vi lært at synge den færøske nationalsang. Det første vers lyder således:

*„Mit land, du alfagre min dyreste skat.
Jeg elsker din vinter, din skærsommernat,
som drager mig til dig så dybt i din favn,
I øer så stolte – Gud signe det navn,
som fædrene gav dig, de første der så dig,
Gud signe Færø mit land“.*

Det var ganske tydeligt, at det gjorde et stærkt indtryk på dem, at vi ved vore sammenkomster kunne synge deres nationalsang.

For mig blev denne Færørejse en uforglemmelig oplevelse.

Den færøske naturs storslåethed gjorde et stærkt indtryk på mig, men et endnu stærkere indtryk gjorde den gæstfrihed, venlighed og taknemlighed mod Danmark, som vi mødte hos langt den største del af den færøske befolkning.

Gennem mere end 1000 år har dette lille nordiske frændefolk, der har levet og virket ude på disse fjerne Atlanterhavsøer, været tilknyttet Danmark. De har under hårde vilkår skabt det erhvervsliv og den kultur, der i dag findes.

De fortjener at blive respekteret, som det de er: et lille selvstændigt folk med deres eget sprog og deres egen kultur og egne nationale erhvervsmuligheder.

Landbrugsminister

Da Hedtoft dannede sit andet ministerium i 1953, bad han mig om at overtage posten som landbrugsminister. Det blev jeg ikke glad for. Jeg regnede ikke med at skulle være minister mere. Jeg var sluppet igennem de 3 $\frac{1}{2}$ år som indenrigsminister så nogenlunde med skindet på næsen, men ønskede ikke nu igen at påtage mig en ministergerning og det dermed følgende ansvar. Men over for Hedtofts håndfaste argumentation var jeg igen for svag i koderne. Jeg blev landbrugsminister, den 6. i rækken efter krigen.

Funktionsperioden for mine 5 forgængere havde kun i gennemsnit været 1 $\frac{1}{2}$ år, og jeg regnede ikke med, at min tid som landbrugsminister ville blive af stort længere varighed. At være minister i en mindretalsregering er noget af det mest usikre, der findes i denne verden, men der kom til at gå 3 $\frac{1}{2}$ år, før jeg fik en lejlighed til at blive afløst.

Da jeg tiltrådte min gerning som landbrugsminister, følte jeg mig både lidt usikker og ængstelig over for det arbejde og ansvar, som jeg her havde påtaget mig. Jeg havde ganske vist fra min tid som indenrigsminister nogen erfaring for, hvad der forlanges af en minister, men det var ikke særligt egnet til at berolige mig. Jeg vidste, at landbrugsministeriet havde mange vigtige opgaver at varetage, både herhjemme i landet med hensyn til kontrol med eksporten og vedrørende afsætningen af vore landbrugsvarer på de udenlandske markeder. Denne del af landbrugsministeriets sagsområde, der varetages af 2. departement, havde jeg ikke meget kendskab til. Det trøstede mig noget, at jeg til gengæld havde en del praktisk kendskab til de sager, der varetages af 1. departement, bl. a. jordlovgivningen, jordlovenes administration, landvinding, grundforbedringsarbejder, matrikelsvæsen m. m.

På disse områder havde jeg både fra min virksomhed i

statens jordlovsudvalg og i rigsdagen nogen indsigt og erfaring, og jeg kendte en del af de embedsmænd, som jeg nu skulle være chef for. Men det er vel tilgiveligt, at man, når man tiltræder en bestyrerplads i en så stor blandet forretning, føler sig noget usikker. Jeg kendte nu spillets regler, og de er jo sådan, at selv om man har mange kyndige embedsmænd til at hjælpe sig, er der kun en eneste embedsmand, nemlig ministeren, der udad til har ansvaret for alle de afgørelser, der træffes.

Finder nogen sig uretfærdigt behandlet, eller aviserne finder noget at gøre vrøvl over, er der ingen, der er i tvivl om, hvor man skal henvende sig. Ministeren har ansvaret og må være indstillet på at tage kløene i den rækkefølge, de kommer. Jeg har hørt mange historier om, at det ikke er ministre, men embedsmændene, der træffer afgørelserne, men det har altid været af mennesker, der ikke har haft ret megen forudsætning for at udtale sig om dette spørgsmål. Ud fra den erfaring, jeg har fra mit samarbejde med indenrigs- og landbrugsministeriets embedsmænd, må jeg sige, at jeg ikke har mærket noget til, at embedsmændene har lyst til at træffe afgørelser. De forstår særdeles vel, at den, der har ansvaret, også må træffe afgørelsen. Det, der er embedsmændenes opgave, er at give ministeren så sikre og grundige oplysninger som muligt, for at afgørelserne kan træffes på juridisk og sagligt rigtigt grundlag, og jeg har grund til at være embedsmændene meget taknemlig for den omhu, hvormed sagerne altid er blevet forberedt.

De 3^{1/2} år som landbrugsminister blev i mange henseender begivenhedsrige, selv om det ikke faldt i min lod at gennemføre en lovgivning af skelsættende betydning. Langt den største del af de love, som jeg kom til at sætte mit navn under, drejede sig om revision og modernisering af ældre lovbestemmelser, men der var dog enkelte love, der inddrog nye områder.

Kort før min afgang som landbrugsminister i 1957 lykkedes det mig således at få gennemført en lov om stiftelsers

og institutioners landbrugsjord. Ganske vist blev denne lov ikke det, jeg kunne have ønsket, nemlig et brugbart grundlag for at inddrage de landbrugsjorder, der tilhører stiftelser, fideikommiss'er o. l., under udstykning. Jeg har aldrig kunnet indse det rimelige i, at f. eks. de meget store arealer af god jord, der hører under Vallø stift, skulle henligge i herregårdsdrift til evig tid. Jeg var indstillet på, at man måtte respektere det formål, der oprindeligt havde været med stiftelsens oprettelse, nemlig at give standsmæssig bolig og do. underhold for et antal adelige damer. Men jeg så sådan på det, at man godt kunne opfylde dette formål, uden at der af den grund skulle lægges en klam hånd på store arealer god landbrugsjord. Denne jord kommer jo aldrig i handelen og bliver således helt fri for at stille arealer til rådighed til tillægsjord og til oprettelse af nye husmandsbrug. I den kommission, der i en årrække havde beskæftiget sig med disse spørgsmål, den såkaldte godskommission, var det imidlertid ikke muligt at få flertal for en ordning, der gav adgang til at inddrage stiftelsernes landbrugsjord under udstykning. Man nåede så vidt, at der var enighed om, at stiftelserne skulle have lov til at sælge af deres jord, uanset modstående bestemmelse i fundatserne. Man skabte også grundlag for, at der kunne gives stiftelser, der solgte af deres jord, en betaling, der blev konjunktursikret; men der kommer vist desværre ikke ret megen jord frem til udstykning på grundlag af disse lovbestemmelser.

Det var mig en stor skuffelse, at der ikke var politisk mulighed for at komme videre med denne sag.

Henimod midten af 50'erne skete der en stærk udvikling i retning af at lade ejerforholdet til landbrugsejendomme ordne i aktieselskabsformen. Det var en udvikling, som man i vide kredse så på med betydelig bekymring, og det viste sig, at det var muligt at få et politisk flertal for at gennemføre en lovgivning, der principielt udelukkede aktieselskaber og institutioner fra at erhverve landbrugsjord. Det var en skuffelse for mig, at partiet venstre ikke mente at kunne med-

virke til denne lovgivning. Det har altid forekommet mig meget afgørende at sikre det personlige selveje som hovedgrundlag for driften af den danske landbrugsjord, og når jeg senere har set, hvorledes der inden for landboforeningerne og også inden for partiet venstre er kommet stærke ønsker til orde om en begrænsning af adgangen for byfolk med deres betydelige kapitaler til at erhverve landbrugsjord og opnå de heraf følgende skattemæssige begunstigelser, synes jeg, jeg har lov at sige, at udviklingen har givet mig ret. Det var rigtigt, omend ikke fuldt tilstrækkeligt, at gennemføre loven om begrænsning i selskabers og institutioners adgang til at erhverve landbrugsjord.

Den anden lov på et nyt område, som jeg fik lejlighed til at gennemføre, var loven om bekæmpelsen af flyvehavre. Det er jo en teknisk og ikke politisk lov, men den betød noget nyt derved, at den pålagde enhver ejer af en landbrugs-ejendom at bortluge flyvehavre, der står inden for en afstand af 15 m fra ejendommens skel. Det er en af de ting inden for landbruget, der altid har interesseret mig, såvel i de bedrifter, jeg selv har haft, som andre steder i hjemland og udland at holde øje med ukrudtforekomsterne. Takket være de kemiske bekæmpelsesmidler er vi jo nu godt med herhjemme på dette område, men vi kan ikke stå os i sammenligning med f. eks. Holland, hvor man kan se selv store landbrugsarealer helt fri for ukrudt. Flyvehavren er et ualmindelig ondartet ukrudt. Jeg har mange steder i udlandet set marker så befængt med flyvehavre, at den helt havde ødelagt kornafgrøderne, og det var mig derfor en tilfredsstillelse at gennemføre en lov, der med sine temmelig strenge bestemmelser forhåbentlig skulle have gode muligheder for virkelig at forhindre, at „frø af ugræs flyger over hegnet“.

Medens der således ikke var nogen større dramatik ved lovgivningsarbejdet i min ministertid, kan jeg ikke nægte, at der forefaldt en del ret dramatiske hændelser inden for mit administrationsområde. Det er jo sådan, at en minister ikke selv er herre over, hvilke problemer han får at slås med som

Landbohøjskolen

Tankerne om den idylliske landbohøjskole har i befolkningen helt skiftet karakter. (Gantriis i „Politiken“)

ansvarlig administrationschef, for pludselig foreligger der en sag, som ministeren fra starten ikke har haft og ikke har kunnet have noget kendskab til. Offentlighedens interesse for sagen blusser op, når radio og presse beskæftiger sig med den, og inden der er gået ret lang tid, spørger offentligheden, hvad den ansvarlige minister agter at foretage sig i anledning af den pågældende sag.

Sådan gik det mig i den såkaldte Wamberg-sag, som vel endnu hos nogen vil være i nogenlunde frisk erindring, og som jo drejede sig om, at man ved landbohøjskolen nægtede at give doktorgraden til reservedyrlæge Wamberg, efter at han havde forsvaret den af ham for den veterinærvidenskabelige doktorgrad skrevne afhandling om operation af heste for spat. Denne sag hvirvlede en masse støv op om landbohøjskolen, og det blev uundgåeligt, at jeg som minister måtte beskæftige mig med den. Det er min bestemte opfattelse,

at sagen absolut ikke var til gavn for landbohøjskolen, og jeg tror også, jeg har lov til at sige, at højskolen selv burde have sørget for, at sagen ikke kom så vidt, som den gjorde. Det hele blev imidlertid kørt så hårdt op, ikke mindst derved, at 2 af vore store dagblade, Berlingske Tidende og Politiken, med store overskrifter argumenterede for hver sit standpunkt i sagen, så en afgørelse var ganske nødvendig.

Ombudsmandsinstitutionen var dengang noget forholdsvis nyt, og jeg benyttede lejligheden til at anmode folketingets ombudsmand om at undersøge sagen. Jeg ved ikke, om ombudsmanden siden har haft større sager, men der er vist ingen tvivl om, at Wamberg-sagen var langt den største sag i ombudsmandens første virkeår. Det var ikke lige smigrende for landbohøjskolen, hvad der kom frem i lyset under ombudsmandens undersøgelser, men det blev fastslået, at det var uberettiget, at man havde nægtet dyrlæge Wamberg doktorgraden, og det var jo det væsentlige. Jeg ærgrede mig ganske grundigt over denne sag, hvis opståen jeg ikke havde nogen lod eller del i, og som forfulgte mig i en sådan grad, at bladene ringede til mig både dag og nat, ja, endog opsøgte mig under en rejse i England.

Det har heller ikke i min efterfølgers tid skortet på sager ved landbohøjskolen, som har fanget offentlighedens interesse om denne hæderværdige institution. Siden er ombudsmandsloven jo blevet ændret, således at en minister ikke har adgang til at bede ombudsmanden undersøge en sag, før han selv har truffet sin afgørelse i sagen, og det er der måske ikke noget at sige til; men jeg benyttede mig altså af den adgang, der dengang forelå. Jeg kan ikke nægte, at det dengang gjorde mig ondt og også stadig gør mig ondt at se landbohøjskolen bragt i vanry; for det er der vist desværre tale om. Og det gør mig så meget mere ondt, som landbohøjskolen jo over for offentligheden står som en enhed, medens i hvert fald de senere års vanskeligheder udelukkende har været koncentreret om en enkelt afdeling, veterinærafdelingen.

Også den del af mit administrationsområde i landbrugs-

ministeriet, som vedrørte landbrugets afsætningsforhold, krævede ved flere lejligheder, at der blev truffet afgørelse i vanskelige sager. I den første del af min ministertid gjaldt endnu de såkaldte langtidsaftaler med England, der forpligtede dette land til årlig at aftage visse mindste-mængder af forskellige danske landbrugsvarer til priser, der for det enkelte år ikke kunne svinge mere end $7\frac{1}{2}$ pct. op eller ned i forhold til den hidtil gældende pris. Det er min tro, at disse langtidsaftaler var en klog og rigtig foranstaltning fra dansk side, idet man herved sikrede sig en vis tryghed i produktionen i en periode, der krævede store investeringer, navnlig vedrørende landbrugets mekanisering. Imidlertid kunne det jo ikke undgås, at der kom situationer med god efterspørgsel fra anden side på det ene eller andet danske landbrugsprodukt, og så ønskede man jo langtidsaftalerne, til hvilke der jo også for os var knyttet en leveringspligt, hen, hvor peberet gror.

Jeg husker navnlig flere situationer, hvor vor opfyldelse af baconaftalen med England førte til begrænsning af råvaretildelingen til den både beskæftigelses- og valutamæssigt meget betydningsfulde eksport af dåseskinker til USA. I en sådan situation måtte min opgave jo være at kalde de interesserede parter sammen og efter at have hørt deres argumenter prøve at træffe en afgørelse, der slog så lidt som muligt i stykker. Fra disse og andre forhandlinger husker jeg med taknemlighed den retsindighed og forståelse, jeg altid mødte både hos den daværende formand for de danske andelssvineslagterier, Røhr-Lauritsen, og formanden for kødindustriens fabrikantforening, Fritz Krabbe.

Som et andet eksempel kan jeg nævne et eksportforbud for kartofler, som jeg måtte udstede i 1955. Forholdet var det, at man på et tidspunkt i efteråret 1955 nærede tvivl om, hvorvidt landets kartoffelhøst var tilstrækkelig stor til at sikre hjemmemarkedets forsyninger, hvis der samtidig gik store mængder til eksport. Eksportforbudet kom kun til at gælde ganske kort tid, medens statistisk departement gennem-

Formaninger til problembarn

Landbrugsministeren vil hæve eksportforbudet for kartofler.

- Opfør jer nu pænt derude og lad være med at pille ved deres pristall
(„Dagens Nyheder“ 16.12.55)

førte en nøjere opgørelse af kartoffelhøsten. Denne viste heldigvis, at der ingen fare skulle være, og så ophævede jeg straks forbudet, men et sådant forbud kan jo ikke undgå at lave nogen ravage, og det henledte bl. a. bladenes vittigheds-tegneres opmærksomhed på min person.

I årene fra 1950 til 1953 var jeg medlem af statens landvindingsudvalg. Jeg afløste i dette udvalg min gamle ven og arbejdsfælle i statens jordlovsudvalg Niels Frederiksen. Sammen med ingeniør Arne Lehnfeldt, der var formand for udvalget for øerne, rejste jeg rundt på Sjælland, Fyn, Lolland og Falster og deltog i mange besigtigelser af vandlidende arealer.

Jeg forudså ikke dengang, at jeg senere skulle blive landbrugsminister og få med landvindingssager at gøre; men sådan som det gik, fik det stor betydning for mig, at jeg i disse år fik praktisk kendskab til denne del af landbrugsministeriets

administrationsområde. Jeg fik her lejlighed til at se, at der henligger mange tusinde hektar vandlidende arealer, der ved regulering af hovedvandløbene og andre foranstaltninger kan bringes i dyrkbar stand.

Når man betænker, hvor store arealer af landbrugsjord der medgår til byggegrunde, til bolig- og industribyggeri omkring byerne, til militære anlæg og øvelsespladser, til nye veje og udvidelser af bestående veje og til idrætspladser m. v. (det drejer sig om 7–8.000 ha, et areal større end Amager, der hvert år går ud af landbrugsdrift), synes det mig, at der er god grund til at søge erstatning herfor ved at bringe de arealer i dyrkbar stand, der hidtil har henligget uudnyttet. Jeg lagde derfor som landbrugsminister megen vægt på at få landvindingsagerne fremmet mest muligt.

Det lykkedes mig at få finansudvalgets tilslutning til gennemførelse af adskillige større landvindingsarbejder. I alt blev der i min ministertid udført landvindingsarbejder til et beløb af ca. 82 mill. kr. Men det gælder her som på næsten alle andre områder, en minister har ansvaret for, at der er modstridende interesser.

Når det drejede sig om opdyrkning af heder og mosearealer o. lign., kunne jeg i reglen regne med kun at møde modstand fra én front, nemlig fra naturfredningsvenner og naturvidenskabsmænd. Men når det drejede sig om landvindinger fra søterritoriet, måtte jeg tillige regne med modstand fra fiskerne og fiskeriministeriets sagkyndige repræsentant i landvindingsudvalget.

Det var ofte en vanskelig balancekunst at manøvrere mellem disse modstridende interesser. Naturligvis må der tages rimelige hensyn til alle sider. Jeg har fra min ungdom været medlem af naturfredningsforeningen, og jeg har fået et temmelig omfattende kendskab til de naturfredninger, der i den sidste menneskealder er gennemført i vort land, idet jeg i en lang årrække var medlem af den taksationskommission, der fastsætter erstatningerne i henhold til fredningskendelserne i de tilfælde, hvor der ikke kan opnås enighed mellem

Pas på tyren!

Landbrugsminister Smørum tordner mod de naturvenner og „magistre“, der sammen med flertallet af de stedlige beboere modsætter sig hans planer om at udtørre „Ulvedybet“ og Kysing fjord.

Langs bredden af Ulvedybet,
ved kysten af Kysing fjord
går landbrugsminister Smørum
og drømmer om husmandsjord.
Hvorfor skal bølgerne bruse
henover hektarer, hvor
der kunne ligge tre huse
måske og en mindre gård?

Han ænser slet ikke naturen
eller plante- og fugleliv,
for ham er det hele brakvand
og højest urentabelt siv.
Olm brummer diktator Smørum:
Her skal vi ha tørrelagt.
Har ikke, går folk og spør' om,
naturen dog større magt?

Nu har han jo ganske vist sagt det,
og så skal der tørres ud,
det manglede bare, at ikke
man skulle lyde hans bud!
Husmændene må ha' tør-rum
- skønt jorden er så som så -
det mener den mægtige Smørum,
det må selv „magistre“ forstå.

Han løfter et brøl af vrede
og bryster sig olm og truer
de stakler, der gerne vil frede
den yndigste danske natur.
Så nu må hver stakkels magister
gå rundt og være nervøs -
Der burde opsættes skilt med:
„ADVARSEL . . . Smørum er løs!“

de lokale fredningsmyndigheder og lodsejerne. I denne egenskab har jeg set i hundredevis af smukke, særprægede landskaber: lyngheder på Skagens Gren og i Himmerland, omgivelserne ved Hald sø, kystegnene ved Flensborg fjord, nordsjællandske søer og smukke klippepartier på Bornholm for blot at nævne nogle ganske få af dem. Jeg har selv fået rejst fredningssag for smukke særprægede moser o. lign. på min hjemegn.

Jeg er helt enig i den betragtning, at vi skal have råd til at lade nogle af de skønhedspletter, hvor der findes et særpræget fugle- og planteliv, henligge i den oprindelige naturtilstand.

På den anden side havde jeg som ansvarlig landbrugsminister den opgave at administrere en landvindingslov, der var enstemmigt vedtaget i folketetinget. Jeg hverken kunne eller ville modsætte mig andragender om støtte til landvindingsarbejder, hvor der var muligheder for at indvinde god landbrugsjord, når der ikke samtidig gik ganske særlige landskabelige skønhedsværdier tabt.

Til at begynde med omfattede landvindingsloven kun moser og hedearealer o. lign., men ved en revision blev lovens område udvidet til også at omfatte landvindinger fra søterritoriet. Vi har her i landet mange tusinde hektar lavvandede fjorde og vige, der uden urimelige bekostninger ved inddæmning og kunstig afvanding kan omdannes til god landbrugsjord. Men på dette område mødte landbrugsministeriet næsten altid en voldsom modstand både fra naturfredningsfolk og fiskerne. I reglen lykkedes det dog ved forhandling mellem parterne at finde en fredelig løsning, men der har også været sager, hvor jeg blev beskyldt for at følge snævre landbrugs- og beskæftigelsesmæssige synspunkter.

Hosstående tegning vedrørende udtørring af Ulvedybet og Kysingfjord er en god illustration til, hvordan jeg i alt fald på det tidspunkt blev bedømt af naturfredningsfolkene.

Også andre områder gav anledning til vanskelige forhandlinger. Når der f. eks. fra Italien eller Spanien blev stillet

krav om, at vi for at få afsat landbrugsprodukter til gengæld skulle aftage sydfrugter, mødte gartnerne og frugtavlernes op og protesterede, og jeg må indrømme, at når det skete på et tidspunkt, hvor der var dansk frugt nok at få til rimelige priser, syntes jeg, at indsigelsen var berettiget, men på den anden side var det meget vigtigt at skaffe afsætningsmuligheder for landbrugsvarerne. Det var ikke nogen let sag at dele sol og vind lige mellem disse modstridende interesser, men når jeg nu tænker tilbage på disse forhandlinger, tror jeg, at jeg tør sige, at det altid lykkedes at finde en ordening, som begge parter var relativt tilfreds med.

Det vil føre for vidt at gå yderligere i detaljer med arbejdet som landbrugsminister. Blot vil jeg nævne, at det bragte mig vidt omkring i landet til møder og besigtigelser. Jeg har altid lagt vægt på at få lejlighed til med mine egne øjne at se så meget som muligt og ikke træffe afgørelser ud fra papirdyngerne alene. Af denne grund var det også kærkomment for mig at få lejlighed til i min ministertid at rejse ud og se fremmede lande. Disse rejser fik et sådant omfang og rummer så mange oplevelser, at jeg vil omtale dem i et særskilt afsnit. Her vil jeg blot nævne, at jeg også selv fik besøg af kolleger fra andre lande i et ikke ubetydeligt omfang. Det gjaldt således den hollandske landbrugsminister S. L. Mansholt, den daværende engelske landbrugsminister, senere finansminister D. Heathcoat-Amory og den russiske vice-landbrugsminister I. Luzenko, den daværende tyske landbrugsminister, senere forbundspræsident Lübke, den amerikanske landbrugsminister Ezra Taft Benson og af den newzealandske landbrugsminister og vicepremierminister Holyoke m. fl.

Det var mig altid en glæde at vise mine gæster det danske landbrug, som det træder frem i storbedriften, bondebruget, husmandsbruget og landarbejderboligen såvel som vort forsøgsvesen. Jeg fandt altid gæsterne meget interesserede i og meget begejstrede over det, de fik at se.

De havde vanskeligt ved at forstå, at vort lille land er det land i verden, der har den største eksport af landbrugsvarer.

Ved åbningen af et møde i OEEC i Paris kom den engelske landbrugsminister D. Heathcoat-Amory hen og hilste på mig, han tog mig under armen og foreslog, at vi skulle følges ad ind i salen. Det kunne jeg ikke have noget imod, men jeg spurgte alligevel med hvilken begrundelse. Han svarede: „Jo, for af alle de tilstedeværende landbrugsministre repræsenterer du det land, der sælger de fleste landbrugsvarer, og jeg det land, der køber de fleste.“

Det var ikke med glæde, jeg overtog landbrugsministerposten, men da det nu er overstået, vil jeg indrømme, at jeg nødtigt ville have undværet dette afsnit af mit liv. De 3½ år som landbrugsminister blev meget interessante og lærerige. Jeg vil altid med glæde og taknemlighed mindes det gode samarbejde, som jeg havde med alle embedsmændene og de ledende i landbrugets organisationer.

På udenlandsfærd

Holland

Medens jeg i min kortvarige sømandstiltværelse kun nåede at besøge de skandinaviske lande og England, kom jeg i min ministertid til at foretage ikke så få udenlandsrejser til fjernere lande. Mest interessante var de besøg, jeg kom til at aflægge i de to store lande, der i dag repræsenterer yderpunkterne i verdenspolitikken, Rusland (Sovjetunionen) og Amerika (USA). Disse besøg vil jeg derfor omtale mere udførligt, men også mine besøg i forskellige europæiske lande vil jeg fortælle lidt om.

I juni 1954 besøgte jeg Holland efter indbydelse fra deres landbrugsminister, S. L. Mansholt. Jeg foretog rejsen pr. bil og kom til Holland ved den lille grænseby i nord, Nieuwe Schans. Allerede på besøgets første dag kørte vi gennem byerne Groeningen, Leeuwarden og Harlingen ud til den store dæmning. Denne dæmning, der er 30 km lang, blev fuldført i 1932. Herved blev Zuidersøen inddæmnet og blev en stor ferskvandssø, der har fået navnet Ijsel-havet. Ved at køre over dæmningen får man et meget stærkt indtryk af arbejdets vældige omfang. De inddæmningsarbejder, jeg kendte hjemme i Danmark fra f. eks. Lammefjorden, Lollands sydkyst, Vadehavet og andre steder, tog sig lidt småt ud ved siden af det, vi her fik at se.

På den anden side af dæmningen kom vi ud i en polder (sådan kaldes et område, der er omgivet af diger, og som er kunstigt afvandet). Denne polder, Wieringer-Meerpolde-ren, var opstået i forbindelse med bygningen af den store dæmning. Alle ejendommene var nye og opført i samme stil. Det var smukke og meget solide bygninger. De store ladebygninger med det høje frisiske tag virkede særligt imponerende. Når man så de meget fine afgrøder på markerne

og de smukke velpassede haver, havde man vanskeligt ved at forestille sig, at vandet i 1945 havde stået 3 m højt over hele området. Vi fik at vide, at så snart tyskerne var ude af landet, tog befolkningen fat på at lukke sprængningsstederne i diget og få pumpet vandet ud, og da det ikke var saltvand, men ferskvand (fra Ijsel-havet), var det gået meget hurtigt med at få jorden i kultur igen. Vi fik her vort første indtryk af den hollandske landbefolknings dygtighed og energi.

Vi besøgte en lille by, Middenmeer, der er anlagt midt i polderen og er sæde for polderadministrationen. Jorden i polderen er statsejendom, og bønderne altså en slags fæstere. Der var marked i byen, hvor man kunne købe alt muligt: sko, tøj, seletøj, værktøj, redskaber osv. Jeg købte et par hollandske træsko. Vi fik også her ved markedet lejlighed til at se hollænderne spise „Nieuwhareng“ (nyfanget sild). De sælges fra små vogne som vore pølsevogne og spises rå.

Fra Middenmeer kørte vi til Amsterdam og videre til Haag, hvor minister Mansholt havde indbudt til middag. Jeg fik her lejlighed til at drøfte med Mansholt en række problemer vedrørende handelen med landbrugsvarer.

Næste dag besøgte vi en blomsterauktion i Aalsmeer og et planteskoledistrikt i Boskoop. Det var meget store mængder af blomster, der blev solgt på auktionen. En stor del af dem blev med det samme sendt ud af landet til Tyskland, Belgien, Frankrig osv. Det var interessant at se, at mange blomster blev bragt frem til auktionen med både. En kanal var ført helt ind i auktionshallen. Vi aflagde besøg på hollandske husmandsbrug. Der var gennemført orden og renlighed overalt i og omkring bygningerne, men driftsresultatet var hverken for husdyr- eller planteproduktionen bedre end i et gennemsnitshusmandsbrug i Danmark.

Vi besøgte et jordfordelingsområde og kørte så sydpå over byerne Dordrecht, Breda, Roosendaal og Bergen op Zoom ud i søområdet, først på halvøen Syd Beveland og

derefter helt ud på øen Walcheren. Vi fik på denne tur et levende indtryk af følgerne af den stormflodskatastrofe, som ramte det sydhollandske område den 1. februar 1953. Træerne var overalt gået ud, og markerne bar kun meget små afgrøder. I betragtning af, at det her var saltvand, der var trængt ind over markerne, var det meget beundringsværdigt, at der overhovedet kunne gro noget så kort tid efter, at vandet var pumpet ud. Vi fik at vide, at når det havde været muligt så hurtigt at få bragt jorden i dyrkbar stand igen, skyldtes det, at der var anvendt store mængder gips, der havde neutraliseret saltet i jorden. I Middelburgs rådhus så vi en model af øen Walcheren, der var indrettet således, at når der blev lagt en mønt i et apparat, strømmede vandet ind over øen på samme måde, som det var sket, da øens havdiger blev sprængt under krigen. Man så her en nøjagtig fremstilling af, hvor fortvivlet situationen havde været for beboerne, idet der kun var nogle få punkter, der ragede op over vandet.

På en rundtur på Walcheren kom vi igennem flere små byer, som i sin tid havde været store handels- og søfartsbyer, men nu måtte nøjes med at leve på fortidens minder. Vi så på flere af øerne, hvor voldsomme havets ødelæggelser ved stormfloden havde været. Bygningerne lå i ruiner, og mange steder var der skyllet et metertykt lag sand ind over markerne, som skulle fjernes, før jorden igen kunne dyrkes. Men vi så også, at denne udfordring fra havet havde vakt modstandsvilje, dygtighed og udholdenhed i befolkningen. Vi fik at vide, at de nu tænker på at bygge diger i selve havet fra ø til ø for at forhindre, at der kan ske katastrofer som i 1953, hvor der gik over 1000 menneskeliv tabt, og hvor de materielle tab var meget store. Når man har set, hvad hollænderne hidtil har kunnet præstere med at bygge dæmninger i havet, tvivler man ikke om, at de vil kunne magte endnu større opgaver.

Rejsen i Holland var særlig for mig som landmand både interessant og lærerig. Man følte stor beundring for dette

flittige og dygtige folk, der på et areal, der er mindre end Danmarks, kan skaffe føden til dobbelt så mange indbyggere og endda have en stor eksport af landbrugsvarer. De er dygtige landmænd. Afgrøderne på markerne er overalt meget frodige, og en ukrudtsplante er et meget sjældent syn. Både på plante- og husdyrproduktionens område står det hollandske landbrug meget højt. Det samme gælder på havebrugets område, hvor de vel næppe overgås af noget andet folk i verden. Men de er ikke alene dygtige til at producere, de er også dygtige handelsmænd, der har forstået at skaffe sig afsætning for deres varer over hele verden.

Efter denne rejse forstår jeg bedre, at Holland er Danmarks skrappeste konkurrent, hvor det gælder afsætning af landbrugsvarer på verdensmarkedet.

Italien

I oktober 1954 var jeg i Italien. Fra avlsdyreksportudvalget fik jeg en indbydelse til at se et forsøgsforetagende med rødt dansk malkekvæg, der havde til huse på en stor gård ved navn „Sutrium“ i nærheden af Rom.

Italienerne havde hidtil påstået, at den røde ko ikke kunne trives tilfredsstillende i Italien. Der bestod derfor forbud mod import af vor fremragende malkeko til Italien. Dette forbud var man fra dansk side ganske naturligt interesseret i at få ophævet, og det var mig en glæde at efterkomme avlsdyreksportudvalgets opfordring til at tage til Rom og prøve på at yde min medvirken til, at dette resultat kunne nås.

Rejsen blev foretaget i bil, og vi kom ind i Italien ved Brenner, som er så let at passere, at man knapt nok gør sig klart, at man kommer over et pas i 1370 meters højde. På rejsen ned gennem Tyskland havde vejret været dårligt, og vi sad i bilen og havde lidt ondt af de mennesker, der lå omkring på markerne og samlede kartofler op af den våde og kolde jord. Det var derfor en mærkelig oplevelse, at vi, så snart vi kom syd for Alperne, befandt os i sommer og

solskin og kunne sidde i skjortærmer ude i haven og spise til middag.

Næste dag foretog vi en udflugt til landsbyen Mezzolago, hvor vi besøgte en hel del af småhjemmene. Vi fik herigenem et godt indtryk af denne lille verden. Alle var høflige og venlige imod os og viste os med stor beredvillighed både deres stalde, husdyr og deres hjem. Vi måtte beundre den store properhed, som rådede i alle hjemmene, men vi havde ondt af husdyrene, der stod i alt for primitive og dårligt ventilerede stalde og derfor havde det alt for varmt.

Den følgende dag skulle vi efter programmet kl. 10 ankomme til landboforeningen i provinshovedstaden Brescia, og lidt før kl. 9 kom to politisoldater på motorcykler, som skulle danne eskorte for os. Det var en oplevelse at se den dygtighed, hvormed de lettede kørslen under hele turen i Brescia provinsen. Deres efterfølgere i Cremona provinsen var ikke helt så pligtopfyldende. De forlod os 27 km fra vort mål efter at have ført os en omvej på 20 km. De kørte hjem, fordi de frøs om fingrene. Det var nemlig blevet regnvej, og det kan italienerne ikke fordrage. Alt skulle også være dem forladt, hvis de ikke først havde ført os den betydelige omvej.

I Brescia fik vi en højtidelig reception i landboforeningens hovedkontor og kørte derfra til sydenden af Gardasøen, hvor vi besøgte en dr. Turlini's ejendom San Francesco. Cirka halvdelen af dens areal blev benyttet til vinavl, og der fandtes en moderne, vellede vinfabrik, som ejeren gik op i med liv og sjæl. Efter at have smagt på varerne i den gamle hovedbygning, som var restaureret i klosterstil, tog vi til Sirmione, hvor landbrugssammenslutningen var vært ved en frokost. Det var et yndigt sted, hvor man altid har et herligt klima som følge af nogle varme kilder, der kommer op i bunden af Gardasøen.

Derfra kørte vi igen til Brescia og besøgte provinsens serumlaboratorium. Det var smukt og storslået indrettet, og det var morsomt at konstatere det gode samarbejde, man

havde med vore folk hjemme i Danmark. Man talte både om seruminstitutionen, serumlaboratoriet og Lindholm, som om det var noget, man havde med at gøre til daglig.

Sidste officielle besøg den dag var på en ny kunstgødningsfabrik. Her så vi et interessant sammenspil mellem rationalisering og gammeldags arbejdsmetoder. Det sidste, forklarede de os, ville man afskaffe, efterhånden som man kan finde anden beskæftigelse for arbejderne. Spørgsmålet om rationalisering og produktivitetsforøgelse gennem mekanisering har nemlig i Italien en stærkt udtalt social side.

I Siena, som vi besøgte den næste dag, besøgte vi først domkirken og siden Piazza del Campo med rådhuset og muslingeskallen. Derfra kørtes gennem de stærkt eroderede landskaber mellem Siena og Radicofani til Orvieto. Denne gamle by ligger på et højedrag og var et fantastisk syn med sine mure og tårne, da vi nærmede os den i et fladt landskab. Denne bys beliggenhed hører til de stærkeste skønhedsindtryk, som vi fik på vejen til Rom, der fra Orvieto gik over Montefiascone og Viterbo.

Vi fik tre dage i Rom. Jeg aflagde bl. a. besøg hos FAO, hvor vi hilste på generaldirektøren og de danske, der er ansat dernede.

Fra FAO kørtes til Sutrium, hvor besætningen og stalene blev beset, og næste dag havde vi lejlighed til at drøfte spørgsmålet om vor avlsdyrekspertise med ledende embedsmænd fra det italienske landbrugsministerium. Den følgende dag havde landbrugsministeriet arrangeret en ekskursion for mig. Den gik ud til Ente Maremmas store udstykninger langs Via Aurelia. Her fik jeg konstateret, at udstykningen og oprettelsen af nye landbrugshjem har et langt større omfang end i Danmark; men behovet er utvivlsomt også langt større. Meget af den jord, der nu blev udstykket, tilhørte rige godsbesiddere og havde ligget udyrket hen i 2000 år.

Fra Rom kørte vi østpå ud til Adriaterhavet til den mærkelige lilleputstat San Marino, som har en enestående

smuk beliggenhed og derfor er meget besøgt af turister. Her blev vi næste dag modtaget i regeringspalæet af de to Capitani Regenti, udenrigs- og indenrigsministeren, samt af den landbrugstekniske direktør. Hele staten er vel ikke så stor som Ballerup-Måløv kommune, men de var så overordentlig venlige imod os, at opholdet i San Marino blev en oplevelse.

Det var interessant for min kone og mig at besøge Italien og se de mange byer, som vi fra barndommens historie- og geografiundervisning kendte navnene på. Men det var lige så interessant at lære det italienske folk lidt at kende. I min skoletid fik vi børn det indtryk, at de vigtigste træk ved dette folk var dovenskab og hidsighed. I den del af Italien, som jeg besøgte, fik jeg indtryk af et folk præget af stor flid og dygtighed og en aldrig svigtende gæstfrihed og venlighed.

For en ordens skyld skal blot nævnes, at forbudet mod eksport til Italien af røde danske køer senere er blevet ophævet. Hvor meget min rejse kom til at betyde i denne forbindelse, skal jeg lade være usagt.

England

Allerede i juni 1955 var jeg igen på farten. Gennem den britiske ambassadør i København havde jeg modtaget indbydelse til – sammen med min kone og embedsmænd fra landbrugsministeriet – at aflægge et besøg i England for at se på landbrugsejendomme og landbrugsinstitutioner og på de handelsorganisationer, der i England omsætter de danske landbrugsvarer. Den britiske landbrugsattaché i København forelagde et righoldigt og omfattende program for rejsen, og jeg må sige, at det vakte store forventninger. Men det gik sådan, at forventningerne langt blev overtruffet. Programmets alsidighed og den enestående hjælpsomhed og venlighed, vi mødte overalt, gjorde rejsen til en uforglemmelig oplevelse. Men da jeg har en fornemmelse af, at rejsebeskrivelser har mest interesse for dem, der har deltaget i

rejsen og ikke interesserer andre så meget, vil jeg gøre omtalen af mine oplevelser i England kort.

Det, som vi i Danmark almindeligt kalder England, burde vi nok mere korrekt kalde „Det forenede kongerige“. Det omfatter England, Wales, Skotland og Nordirland. Dets areal er 6 gange så stort som Danmarks, og det har en befolkning på 51 millioner, hvoraf kun 5 pct. er beskæftiget ved landbruget. I den del af England, som jeg fik lejlighed til at se, varierede klimaet stærkt. Den vestlige del af landet præges af Golfstrømmens nærhed og har en temmelig stor nedbør. Det fugtige vejr gør det mere fordelagtigt at dyrke græs end korn. Køerne går i disse egne ude næsten hele året. Klimaet i Østengland minder mere om klimaet i Danmark, og her findes de kornavlende distrikter. Det samlede landbrugsareal er, når man ikke medregner de naturlige græsgange, 12,5 mill. ha, medens det i Danmark er 3,15 mill. ha. Der findes 524.000 landbrugsejendomme, hvoraf 344.000 er under 20 ha. Ca. 100.000 er under 2 ha og kun 15.000 har over 120 ha.

Husdyrbestanden var ved landbrugstællingen i 1955 (tallene i parentes angiver den danske husdyrbestands størrelse i 1954).

Kvæg	10,7 mill. stk. (3,2 mill.)
Får	22,9 - - (0,48 -)
Svin	6,2 - - (4,8 -)
Høns.....	80,0 - - (25,2 -)

Kun en trediedel af landbrugsjorden drives af ejere, resten af forpagtere. De to trediedele af al landbrugsjord ejes af staten, kronen, kirken, amterne og private rigmænd og bortforpagtes. Forpagtningsystemet er således meget mere udbredt i England end i Danmark og dertil kommer, at medens forpagtningskontrakterne i Danmark normalt gælder for 8 år, kan de i reglen i England opsiges med ét års varsel.

Kreditmulighederne er ikke nær så gode som i Danmark. På grund af besiddelsesforholdene er der mere interesse for

kortfristede end for langfristede lån. Kortfristede lån fås i bankerne, hos de handlende og undertiden hos godsejerne.

Landarbejderne er for langt de flestes vedkommende gifte folk, der bor i huse, der tilhører den ejendom, hvor de arbejder. Deres løn er fastsat ved lov. Der findes et landbrugs-lønningsråd, hvoraf en trediedel af medlemmerne vælges af arbejdsgiverne, en trediedel af arbejderne, og en trediedel udpeges af landbrugsministeren blandt uvildige personer. Dette råd afgiver indstilling til landbrugsministeren om landarbejdernes løn- og arbejdsvilkår. Arbejdstiden var i 1955 47 timer ugentlig og lønnen £6,7 pr. uge, omregnet til danske penge ca. 130.- kr.

Man har i mange år fra det offentliges side arbejdet på at oprette husmandsbrug. Der findes ca. 30.000 husmandsbrug oprettet med offentlig støtte. De varierer meget i størrelse, lige fra 1 ha til 20 ha, men langt de fleste af dem er for små til at give en familie fuld beskæftigelse og levebrød. Den arbejderregering, der havde magten fra 1945–51 indså, at den bestående jordlovgivning ikke kunne danne grundlag for en sund udstykningspolitik og fik i 1947 gennemført en lov, hvorefter „alle amtsråd har pligt til at oprette husmandsbrug til bortfæstelse i den udstrækning, som ansøgninger herom foreligger fra folk med praktisk uddannelse ved landbruget“. Så vidt er det jo en klar og temmelig kategorisk lovbestemmelse, men så tilføjes der: „i den udstrækning som passende jord kan fremskaffes til formålet, og dersom småbrugene kan oprettes, uden at det bliver til skade for landbrugets almindelige interesser“. Med den bestemmelse forstår man, at det i høj grad beror på amtsrådene, hvor meget der kommer ud af det. Hidtil er det ikke blevet til ret meget.

Set fra et dansk synspunkt kan man kun være glad for det; for ved en mere rationel udstykningspolitik ville engelske husmænd kunne producere mange af de landbrugsvarer, der nu købes ude fra, bl. a. fra Danmark.

I tiden før krigens udbrud i 1939 regnede man med, at de

britiske landmænd producerede en trediedel af landets forbrug af levnedsmidler. Krigen skabte af gode grunde både hos regeringen og i befolkningen en stærkt øget interesse for landbrugsproduktionen, og der er i årene under og efter krigen ofret meget store beløb af statsmidler for at fremme denne produktion. Noget har det hjulpet, og man regner med, at det britiske landbrug vil kunne nå frem til at levere 40 pct. af landets forbrug af levnedsmidler.

Der er ved landbrugsloven af 1947, der gennemførtes af en arbejderregering, sikret de britiske landmænd meget store statstilskud. De er garanteret afsætning af alle deres vigtigste varer til priser, der i forhold til danske priser, ligger meget højt. Set med vore øjne har de britiske landmænd gode vilkår. De kan bare smøge ærmerne op og bestille noget. Alt hvad de producerer er de sikre på at kunne sælge til gode priser. Man skulle jo tro, at de britiske landmænd i økonomisk henseende havde det bedre end de danske, men det fik man ikke indtryk af.

Tilfredshed er vel ikke danske landmænds mest fremtrædende dyd, men utilfredsheden blandt de britiske landmænd var langt større. Jeg talte med mange, og jeg fik næsten altid at vide, at det var en dårlig regering, de havde, og især var landbrugsministeren umulig. Det var hans skyld, at de fik alt for lidt for deres varer. Jeg fik i England bekræftet det, som jeg havde oplevet mange andre steder, at den store understøttelse til landmændene fra staten ikke skaber tilfredshed, snarere tværtimod.

Jeg blev overalt i landbokredse spurgt om, hvor meget danske landmænd fik af staten til prisforhøjelser for deres varer, og når jeg svarede, at de ingenting fik, blev man meget forbavset. Jeg kunne ikke lade være med at tilføje, og så har danske landmænd det tilmed bedre end landmændene i noget andet land i verden. Det skyldes mange ting, men tre ting er for mig iøjnefaldende:

De danske landmænd har bedre end landmændene i noget andet land forstået at udnytte fordelene ved samarbejde.

De danske landmænd har været nødt til at stille krav til sig selv, og det giver i det lange løb bedre resultater end at stille krav til andre.

De danske landmænd ejer selv de ejendomme, de driver, så de forbedringer, som de gennemfører på deres jord og deres bygninger, kommer dem selv og deres børn til gode. Det stimulerer virkelyst og initiativ.

De britiske landmænd har ikke haft samme forståelse af organisationernes betydning som de danske. Jeg kan f. eks. nævne, at konsulenttjenesten ikke hører under landbrugsorganisationerne, men er overladt til staten. Andelsbevægelsen er kun af ringe betydning for landbruget i England. Der findes en betydelig brugsforeningsbevægelse, men den har mest tilslutning fra arbejderbefolkningen i byerne.

Landbruget er helt fritaget for betaling af amts- og kommuneskatter af landbrugsjord og landbrugsbygninger. De betaler kun skat til amts- og sognekommune af lejeværdien af stuehuset, og formueskat kendes ikke. Set med mine øjne blev der fra statens side budt de britiske landmænd særdeles gunstige vilkår, men de har endnu ikke rigtig forstået at udnytte dem. Deres produktion er både for planteavlens og husdyrbrugets vedkommende meget mindre end i Danmark.

Jeg besøgte mange landbrugsbedrifter – både små og store – i forskellige egne. Jeg så dyrskuer, forsøgsstationer, store forretningsvirksomheder osv. og blev overalt modtaget med venlig gæstfrihed.

Med den engelske landbrugsminister D. Heathcoat-Amory, der viste mig megen venlighed, havde jeg mange interessante samtaler om handelsforbindelsen mellem vore to lande.

Vi var i nationalteatret, foretog en sejltur på Themsen i en meget flot lystbåd, og der var mange andre strålende arrangementer. Da jeg sad i den meget flotte lystbåd og nød udsigten over alt det, vi sejlede forbi, kunne jeg ikke lade være med at tænke på mit første besøg i England for 50 år

siden, da jeg sejlede op ad Themsen som letmatros på en gammel kuldamp.

Når min rejse i England blev så lærerig og interessant, skyldes det ikke mindst, at vor statskonsulent P. A. Moltensen havde bistået det engelske landbrugsministeriums embedsmænd ved udarbejdelsen af programmet. Han fulgte med på hele turen og viste megen hjælpsomhed.

Rusland

Ingen rejse har min kone og jeg set hen til med større spænding end vores Ruslandstur i 1955. Nu så få år efter, hvor turister i tusindtal besøger Rusland, synes det næsten glemt, at indtil 1953, da Stalin døde, var Sovjetunionen så godt som helt lukket for udlændinge. At vi kom derover, gik således til:

Den 23. august 1955 overbragte Sovjetunionens gesandt i København i udenrigsministeriet en indbydelse fra Sovjetunionens landbrugsminister til mig om at aflægge besøg i Sovjetunionen. Samtidig overbragte gesandten en indbydelse til en dansk landbrugsdelegation på 10–15 medlemmer til at komme til Sovjetunionen for at besøge landbrugsudstillingen i Moskva samt statslandbrug og kollektive landbrug.

Landbo- og husmandsforeningerne udpegede 12 repræsentanter, der sammen med mig og min kone samt min sekretær og en embedsmand fra udenrigsministeriet rejste derover. Vi afrejste med flyvemaskine fra Kastrup den 8. september. Tilbagekomsten fandt sted i Kastrup den 17. Rejsen kom på denne måde altså kun til at strække sig over 9 dage. Men vi oplevede meget på de 9 dage.

Forud for afrejsen havde vi ytret ønske om at besøge Leningrad. Dette blev ordnet sådan, at vi på udrejsen den 8. september standsede i Leningrad. På flyvepladsen var mødt en stor modtagelseskomité af både damer og herrer, og der blev af formanden for landbruget i Leningrad-området

De store mødes

Sovjet har samtidig indbudt forbundskansler Adenauer og landbrugsminister Smørum til møde i Moskva - hvilket sikkert ikke kan være helt tilfældigt.

... som jeg også sagde hjemme i Ledøje-Smørum sogneråd: - Vi trænger meget mere til en regnkanon!

(Bo Bojesen i „Politiken“ 11.9.55)

holdt en meget venlig velkomsttale til os. Talen blev oversat af en svensktalende tolk, som viste sig at skulle være vor ledsager på hele turen. Og han var os en udmærket tolk og en overordentlig dygtig og hjælpsom vejleder, der vidste god besked om forholdene overalt, hvor vi kom frem. Vi var indkvarteret på hotel Astoria i byens centrum lige over for den store Isakskirke.

Næste formiddag var vi på rundtur i Leningrad. Vi kørte ud til et stort stadion med 100.000 siddepladser, der var anlagt således, at man kunne køre med bil helt op til de øverste tilskuerrækker. Herfra havde man en storslået udsigt over Leningrad og den nærmeste omegn. Turen gik videre til Vinterpaladset, hvor zaren tidligere boede, og som nu anvendes som historisk museum. Derfra til Smolny-

paladset, hvor revolutionskomiteen med Lenin i spidsen havde hovedkvarter under oktoberrevolutionen 1917, og hvorfra signalet blev givet til angreb på Kerenski-regeringen i Vinterpaladset. Man udpegede for os i havnen den gamle krydser „Aurora“, der med et kanonskud mod Vinterpaladset havde givet tegn til oktoberrevolutionens udbrud. Smolny-paladset var nu det stedlige partihovedkvarter.

På rundturen i byen så vi forholdsvis mange huse, hvor vedligeholdelsen var forsømt. Mange steder var der sat stilladser op og reparationsarbejder i gang. Kvinder arbejdede som murere, tømrere og malere. De var på færde overalt. Man så dem også udføre jord- og betonarbejde og i virksomhed som gadefejere, som gartneriarbejdere, jernbanearbejdere, fodermestre i ko- og svinestalde osv. Men de havde alle sammen skårter på. Kvinder i overalls bliver ikke tolereret i Rusland.

Gadebilledet i Leningrad bød på mange andre ejendommeligheder set fra et vesteuropæisk synspunkt. Således var trafikken meget sparsom, når hensyn tages til, at byen har et befolkningstal på 3¹/₂ million, omtrent lige så mange som der bor i hele Danmark. Der var ikke ret mange biler, og cykler sås overhovedet ikke, barnevogne ej heller. Børnene blev altid båret på armen. Der var lange køer foran så godt som alle butikker og også foran de vogne, hvorfra der i gaderne blev solgt grøntsager. Jeg var naturligvis nysgerrig efter at se, hvad det var for eftertragtede varer, man så tålmodigt ventede på at få fat i. Jeg stillede mig ind i køen, men blev lidt forbavset, da det viste sig at være druegurker, endda ikke af særlig god kvalitet.

Rundturen i byen gav os det indtryk, at der var få butikker i forhold til indbyggerantallet. Kun på hovedstrøget var der butikker hele vejen i underste etage. I de øvrige gader forekom butikker kun sparsomt. De lange køer skyldtes derfor ikke alene, at der var for lidt varer, men også at der var alt for få butikker. Staten ejer alle butikker og bestemmer prisen på varerne.

Om eftermiddagen kørte vi først en tur ud til havnen, som vi havde ønsket at få at se. Det viste sig, at den var afspærret med gitterporte og politivagt. Og når man har set det liv, der udfolder sig i havnene i Amsterdam, Hamborg eller London, var det forbavsende så tomt, der her så ud.

Fra havnen kørte vi til et statsgartneri 15 km uden for Leningrad. Det bestod udelukkende af drivhuse, og det oplystes, at det samlede drivhusareal var på 3100 m², og at det skulle udvides til 50.000 m². I drivhusene dyrkedes tomater og agurker. Kvinderne, der gik og plukkede, var meget gavmilde. Vi fik stukket mange agurker og tomater i hånden. Vi brød os ikke særlig om disse foræringer, men når man huskede, hvor dyre de var, og hvor vanskelige de var at få fat på for de russiske husmødre, var det et rørende udtryk for deres venlighed mod fremmede. Om gartneriet blev det oplyst, at det var anlagt til forsyning af Leningrads befolkning med grøntsager. Et formål, der syntes særdeles påkrævet, men hverken produktionens størrelse eller kvalitet var på højde med det, vi kender i danske gartnerier.

Fra statsgartneriet fortsatte vi ad Kiew-vejen videre ud i landet. Jeg havde bedt om at få lejlighed til at se landbruget i Leningrad-området. Som vejleder havde vi næstformanden for landbruget i Leningrad-distriktet. På turen fik man det indtryk, at jorden blev meget dårligt udnyttet. På begge sider af vejen var plantet frugttræer og frugtbuske, og rejseførereren oplyste, at det var sket for at have frugtforsyningerne til Leningrads befolkning så nær ved hånden som muligt. Det lød jo meget fornuftigt, men jorden blev passet meget dårligt. Mellem træer og buske groede kvikgræsset frodigt. Det var ganske tydeligt, at disse planter ikke kunne bidrage ret meget til at forsyne storbyens befolkning med frugt.

Da vi kom tilbage til Leningrad fik vi at vide, at vi ikke skulle flyve til Moskva, men med nattoget „Den røde pil“.

Det blev foreslået, at vi tilbragte aftenen med at se balletten „Svanesøen“ i det store statsteater i Leningrad. Min kone og jeg har set denne ballet både i London og i København, og det er vort indtryk, at når det gælder dansen, står russerne ikke tilbage. Teatret var fyldt til sidste plads af et publikum, der var bedre klædt end folk på gaden og publikum i Hvileparkens teaterhus, hvor vi havde været aftenen i forvejen. Teatret sluttede lidt før 12, og kl. 12 afgang nattoget „Den røde pil“ til Moskva.

Toget viste sig at være meget bekvemt. Der var redt op på sæderne og derfor kun til to personer i hver kupé. På den 600 km lange strækning var der kun ét ophold, og kl. 9.30 ankom det til banegården i Moskva. Jeg var tidligt oppe for at se på de landskaber og de landsbyer, vi kom forbi. Jorden så også her ud til at være af ringe bonitet, og bygningerne i landsbyerne var små og meget primitive. Store strækninger var skovbevokset, men også skovene her var af ringere beskaffenhed end skovene i Danmark.

I Moskva var der også stor modtagelse. Fra russisk side mødte en viceminister, chefen for afdelingen for internationale forbindelser i det sovjetiske landbrugsministerium sammen med nogle højtstående embedsmænd. Vi fik overrakt smukke blomsterbuketter, og 4 russiske filmfotografer „skød“ fra alle vinkler. Vi gik i de dage, opholdet varede, ikke mange skridt uden at blive filmet. Vi kørte derefter til et hotel beliggende i Moskvas centrum.

Jeg tog, ledsaget af vor ambassadør i Moskva og min sekretær, til det sovjetrussiske landbrugsministerium for at aflægge besøg hos vicelandbrugsminister Kutjumov, der var fungerende landbrugsminister. Her blev rejseplanen fastlagt. Vi skulle til Kiew og derfra til Sotji ved Sortehavet.

Lørdag eftermiddag anvendtes til besøg på landbrugsudstillingen, der ligger en halv snes kilometer uden for Moskva. Ved ankomsten blev vi modtaget af udstillingens

direktør, der redegjorde for udstillingens omfang og formål. Af hans oplysninger fremgik det, at udstillingen omfatter et areal på 207 ha med 65 km gader og med over 300 bygninger, af disse ikke mindre end 76 pavilloner, som udgør en samlet arkitektonisk helhed. Ind imellem de mange bygninger findes udstrakte pladser med smukke haveanlæg og store springvandsanlæg. Hovedindtrykket var, at det har været ganske overordentlig kostbart at etablere denne udstilling, men den er også permanent, idet den holder åbent hvert år fra maj til november.

Man kunne ikke andet end beundre den måde, hvorpå arrangementerne var foretaget. Det var gennemgående smagfuldt og på en måde, så det var meget velegnet til at virke som god anskuelsesundervisning for de besøgende landmænd. Det blev understreget, at alt, hvad man ser på udstillingen, er fremkommet som virkelige arbejdsresultater ude i det praktiske landbrug. Der organiseredes besøg på udstillingen for bønderne fra fælleslandbrug og statslandbrug over hele Sovjetunionen. De fik rejse og 5-6 dages ophold gratis på udstillingen. Det oplystes, at udstillingen i 1954 havde været besøgt af 8 millioner mennesker, og at der på de 3 første måneder i 1955 havde været i alt $5\frac{1}{2}$ million besøgende. Uden om udstillingsterrænet lå der 60 hoteller med i alt 30.000 sengepladser beregnet på de besøgende, og der var restauranter, der kunne bespise i alt 100.000 mennesker dagligt.

Det var interessant at se de mange forskellige folketyper, som her mødte op fra hele det store rige, men det gjorde et noget forstemmende indtryk at se, hvor fattigt mange af dem var klædt.

Udstillingen var ordnet således, at alle de udstillede produkter blev præmierede med bronzemedaille, medens der var ydet guld- og sølvmedaille til 35.000 af i alt 200.000 udstillere i 1955. De brug, der fik diplom af første grad, fik automatisk hermed foræret en lastbil og en personbil. Hvis der blev givet diplom af anden grad, var præmien en last-

bil. Til de enkelte personer, der særlig havde udmærket sig, blev der ud over medaillerne ydet præmier i form af symaskiner, radioapparater eller ure. Det blev opgivet, at den årlige præmiesum, der stod til rådighed for udstillingen, var på 100 millioner rubler.

Efter at have beset nogle af pavillonerne vendte vi tilbage til Moskva, men på indtrængende henstilling fra tolkene besluttede vi at tage ud til udstillingen igen om aftenen, og det må indrømmes, at det var ulejlighedens værd. Hele terrænet lå badet i kunstigt lys af et sådant omfang og arrangeret på en sådan måde, at der fremkom overordentlig skønne farveindtryk. I særdeleshed de store springvand, hvor både vandsøjlerne og belysningen på vandet skiftede i alle regnbuens farver, var det mest imponerende, jeg nogen sinde i mit liv har set.

Søndag formiddag var vi atter på udstillingen og gennemgik forskellige pavilloner, først og fremmest den ukrainske og den georgiske, da vi på vor videre rejse skulle til disse to provinser. Der var store malerier på pavillonernes vægge, der forestillede landskaber og byer i de pågældende egne, og i malerierne var indlagt mekanik. Der kørte jernbanetog, og skibe sejlede på floderne. Der var stor sammenstimlen foran disse malerier, men så snart folk opdagede, vi var udlændinge, veg de til side og gav plads for os, og de gjorde det åbenbart ikke, fordi de var beordret til det. Det kan godt være, at vi her har noget at lære. Den naturlige reaktion for os danske i en lignende situation er vist, at de fremmede kan vente, til deres tur kommer.

Russerne ville gerne give foræringer. En smilende dame i en af pavillonerne overrakte mig en vandmelon så stor som et ølanker. Jeg bryder mig ikke meget om vandmelon, men jeg kunne jo ikke andet end at takke høfligt for den. Den var tung at gå og slæbe på, så jeg lod den snart gå videre til min sekretær. Men da vi kom ind i den næste pavillon, kom der en anden dame og bad om at få lov til at bytte vores vandmelon, for hun havde én, der var endnu

større. Resultatet blev, at sekretæren erklærede, at nu ville han ikke ind i flere pavilloner.

Søndag eftermiddag besøgte vi Kreml og Lenin-Stalin mausoleet på „Den røde plads“. Jeg havde forestillet mig Kreml som et skummelt fæstningsområde og blev derfor meget forbavset ved at opdage, at der tværtimod er meget lyst og venligt, når man kommer inden for Kremles dystre mure. Der er store, smukke bygninger i barokstil, hvid- eller gulkalkede, med brede gader og pladser imellem, og endvidere flere berømte domkirker, hvoraf vi fik lejlighed til at komme ind i Uspensky domkirken. Vi besøgte også det såkaldte Rustkammer, hvor man bl. a. har opstillet de skiftende zarers juvelbesatte troner og en hel del af kejserinde Elizabeths 20.000 kjoler. Tolkene fortalte os, at da Elizabeth døde, efterlod hun sig 20.000 kjoler, men til gengæld ikke en skilling i statskassen. Vi så også mange kostbare gaver skænket af danske konger til de russiske zarere. Kremles mure omslutter et areal på 50 td. ld., og her indenfor findes alle de vigtigste regeringsbygninger.

Efter besøget i Kreml kom vi ned i Lenin-Stalin mausoleet på „Den røde plads“. Dette er tilgængeligt for offentligheden hver dag fra kl. 15 til 17, men tilstrømningen er så stor, at der altid står en kø på flere kilometer og venter på at komme ind. Som delegation blev vi imidlertid stoppet ind foran i køen. Det gjorde et mærkeligt indtryk at se Lenin og Stalin ligge i hver sin glaskiste belyst af projektører og se ud, som de var døde dagen i forvejen.

Mandag den 12. fløj vi til Kiew, en tur på 700 km, og blev på flyvepladsen modtaget af Ukraines landbrugsminister og dennes nærmeste medarbejdere. Ved et møde hos landbrugsministeren fik vi følgende oplysninger om Ukraine: Republikkens samlede areal er 59 millioner ha. – til sammenligning kan erindres, at Danmarks samlede areal er 4.3 millioner ha. Alene denne republik er altså 15 gange så stor som Danmark og har 40 millioner indbyggere. Det er i den sydlige del af Ukraine, at den berømte sorte jord med

den store frugtbarhed findes. Men de høster alligevel ikke så meget som i Danmark, hvilket bl. a. skyldes, at de får for lidt regn. På forespørgsel oplyste landbrugsministeren, at der betales 25 rubler pr. hektokilo hvede, som er inde under den pligtmæssige aflevering til staten, og 80 rubler pr. hektokilo, som afleveres frivilligt.

Næste dag, tirsdag den 13. september, foretog vi med bil en udflugt til et statslandbrug ca. 80 km sydvest for Kiew. Ved ankomsten blev vi modtaget af direktøren, der redegjorde for gårdens drift. Det oplystes, at det samlede areal var 2480 ha. Gårdens samlede arbejdsstyrke var 420 arbejdere. 60 pct. af arbejderne var kvinder. Gennemsnitslønnen pr. måned var 650 rubler, ens for kvinder og mænd. Enhver arbejder havde lov til at disponere over 2 td. ld. til dyrkning af egne produkter. Husdyrene blev forsynet med foder fra gården til statspriser. De havde hver 1 ko, 1 gris og lidt høns. Huslejen for en lejlighed bestående af et værelse og køkken var 11 rubler, medens man for 3 værelser og køkken betalte 50 rubler om måneden, omregnet ca. 89 kr.

Fra Sovhozen kørte vi videre til en Kolhoz, som bar det mærkelige navn „9. januar“ (datoen for „den blodige søndag“ i 1905, hvor en folkedeputation blev beskudt af tropperne uden for Vinterpaladset i Skt. Petersborg). Kolhozens formand oplyste, at man i alt disponerede over 2000 ha, og at der levede i alt 900 mennesker i dette fælleslandbrug, hvoraf 580 var arbejdsføre.

Da vi var færdige med at se på Kolhozens bygninger og marker, bad vi om at få lov til at se, hvordan dens medlemmer boede. Det var ganske tydeligt ikke et ønske, der vakte større begejstring hos vore russiske ledsagere; men da vi gentog det, blev vi kørt ad en dårlig jordvej med dybe hjulspor ned til en landsby et par kilometer fra Kolhozbygningerne. Det har været de bedste oplevelser for mig, når jeg har rejst i andre lande at få lejlighed til at komme ind i hjemmene og se, hvordan de var indrettet, og få lejlighed til

også at tale med kvinder og børn. Dette ønske havde jeg fremført flere gange, og det var ikke blevet direkte afvist; men der var blevet sagt, at det ikke var så nemt, fordi familierne var på arbejde ude på marken. Jeg spurgte nu, om det ikke kunne tænkes, at en enkelt familie eller i hvert fald et ældre familiemedlem et eller andet sted var hjemme, og de lovede at gøre et forsøg. Vi gik så op til et hus i landsbyen, hvor vore ledsagere mente, vi skulle have gode chancer for at finde nogen hjemme, men det viste sig ikke at være tilfældet. Indgangsdøren var omhyggelig låst. Vi var jo noget skuffede over dette udfald, men vi fik lov til at kigge ind ad vinduerne, og vi kunne se, at der var lerstampet gulv og hvidkalkede vægge og meget sparsomt bohav, men i øvrigt rent og ordentligt.

Vi skal vel nok 150 år tilbage i tiden for at finde bondehjem her i Danmark, der er så fattigt udstyret som det, vi så her. Selve huset var af ganske den samme type som de øvrige huse i landsbyen, nemlig en lille, kvadratisk, hvidkalket bygning med stråtag. Denne hustype syntes at være almindelig over hele Ukraine. Vi passerede på flyveturen til og fra Kiew hen over flere tusinde sådanne landsbyer.

Det var klart vejr, og vi havde en udmærket lejlighed til at iagttage de egne, som vi fløj hen over. Som regel er landsbyerne anlagt på den måde, at der kun er en enkelt husrække på hver side af vejen, men til gengæld med en udstrækning på mange kilometer. Disse landsbyer gør et temmelig trist indtryk.

Blomsterhaverne, som vi er vant til at møde omkring husene herhjemme, og som hygger og pynter ved hjemmene, forekommer ikke, men den smule jord, som er ved husene, og som beboerne selv får indtægten af, dyrkes ret godt med havesager og lignende, som kan indbringe familien en indtægt på det frie marked i den nærmeste by.

Den næste dags morgen fløj vi til Adler ved Sortehavet. En tur på 1200 km. På flyvepladsen i Adler blev vi mod-

taget af direktøren for landbrugsministeriets hvilehjem i Sotji samt direktøren for statens forsøgsstation her.

Efter ankomsten til Sotji blev forsøgsstationen forevist, og vi blev beværtet med vindruer og figner fra havens overflod. Det var de bedste, jeg nogensinde har smagt. Der drives et intensivt forsknings- og forsøgsarbejde, men objekterne har ingen interesse for praktisk dansk landbrug. Det var te, vindruer, citroner osv.

Om aftenen foretog vi en rundtur i byen og aflagde besøg i et nyopført hvilehjem for fødevarerindustriens arbejdere og funktionærer. Det var et meget flot marmorpalads med kostbart silkebetræk på møblerne og overordentlig kostbare lysekroner. Vi kunne ikke rigtig forstå, at det skulle være så luksuøst indrettet, når det var beregnet til rekreativhjem for arbejdere.

Torsdagen benyttedes til en biludflugt til søen Riza, der ligger 120 km fra Sotji og er et yndet udflugtssted for de rekonvalescenter, der besøger Sortehavskysten. De yngre af rejseselskabet tog sig et bad i Sortehavet, hvor vandet den dag var 26°. Køreturen op til Rizasøen foregik i et meget smukt bjerglandskab. Bjergene er så høje, at skoven ikke vokser uden halvvejs op til toppen. Det var den største landskabelige skønhed, vi oplevede på hele turen.

Tidligt næste morgen, fredag den 16., blev vi kørt til Adler flyveplads, hvorfra turen med fly gik over Rostov til Moskva.

Lørdag den 17. september afrejste vi fra Moskva fulgt af vore sovjetiske værter og medlemmerne af den danske ambassade i Moskva.

En af de ting, man gerne bliver spurgt om, når man har været i Sovjetunionen, er, om det er så dyrt at leve derovre, som folk har hørt. Jeg tror, at det gennemgående var endnu dyrere, end man på forhånd havde forestillet sig, men jeg kan jo nævne nogle priser.

Jeg angiver priserne i danske kroner efter den officielle rubelkurs på ca. 1 kr. 75 øre. 1 æg kostede i statens butik-

ker 1 kr. 20 øre. 1 kg kartofler 1 kr. 58 øre. 1 kg kød fra 17 til 35 kr. og 1 kg smør 47 kr. Dette er priserne i de officielle butikker, men det er en kendsgerning, at det ofte er meget svært at få de ønskede varer i butikkerne. Det gælder således både mælk, kød og grøntsager. Folk, der har råd til det, må så købe på de såkaldte frie markeder, hvor kollektivbønderne har lov til at sælge deres produkter. Der er priserne betydeligt højere end i butikkerne.

Om kirken og livet i kirkerne i Rusland kan jeg ikke give mange oplysninger. Kun så meget kan jeg sige, at staten ikke støtter kirken. Det overlades til menighederne selv at lønne præsterne og vedligeholde kirkerne. Vedligeholdelsen af kirkerne er derfor mange steder ret ringe. Kun de store gamle kirker af særlig historisk betydning vedligeholdes af staten. Det er mit skøn, at der ikke sker nogen forfølgelse af kristendommen, og at den kristne tro er lige så udbredt i den jævne befolkning i Rusland som andre steder i verden, og at moralen ikke er ringere end her i vort land.

Børnene så vi ikke meget til. De helt små børn opholder sig i vuggestuer, og fra de er 3 til 7 år i børnehaver og derefter i 8 år i skole på landet og i byerne i 10 år. Begge forældrene går på arbejde fra morgen til aften.

For os at se havde den russiske arbejder- og bondebefolkning en fattig og slidsom tilværelse, men de var øjensynlig glade og tilfredse. Og det hænger vel sammen med, at de alligevel, trods alt, nu har det betydeligt bedre end i zar-tiden, hvor bønderne var slaver hos godsejerne, og hvor arbejderne i byerne levede under yderst fattige forhold.

Rusland har jo lidt meget under krigen. Millioner af mennesker blev dræbt og købstæder og landsbyer lagt øde. I de 10 år, der var gået siden krigen, da jeg besøgte Rusland, var der udført et kolossalt genopbygningsarbejde, som de har grund til at være stolte af. Den russiske arbejders og bondes fredsvilje er der for mig ingen tvivl om. Vi kunne ikke tale mange ord med en russisk bonde, før han sagde: „Måtte der nu for bestandig blive fred mellem alle folk på

jorden.“ Og det var vort bestemte indtryk, at de mente det alvorligt.

Jeg må til slut sige, at Ruslandsrejsen var rig på overraskelser. Det var den interessanteste udenlandsrejse, jeg har foretaget. Vi mødte overalt en enestående gæstfrihed og venlighed. Og den myte, at russerne kun viser udlændinge det, som de selv ønsker at vise frem, mærkede vi ikke noget til. Vi fik lov til at se alt, hvad vi ytrede ønske om at se, og gang på gang blev vi opfordret til at blive noget længere derovre, for at vi kunne få lejlighed til at se og opleve noget mere.

Spanien

Min næste rejse gik til Spanien. Anledningen var den 7. internationale husdyrbrugskongres i Madrid fra den 26. maj til 1. juni 1956. Jeg deltog som leder af den officielle danske delegation i kongressen, og min sekretær, J. Madelung, fungerede som delegationens sekretær. Rejsen blev foretaget i bil, fordi jeg gerne på udturen ville se forskellige landbrugsområder i Tyskland og Østfrankrig og på hjemturen aflægge et besøg i Belgien.

På køreturen fra Grossenbrode til Hamburg lagde jeg mærke til de store forbedringer, der var sket, siden jeg i 1954 passerede denne strækning på vej til Holland. Det gjaldt både markerne og landbrugsbygningerne. Afgrøderne på markerne var omtrent lige så gode som i Danmark. Først da vi nåede ned i Sydtyskland, så jeg det samme primitive landbrug, som jeg havde set i den østlige del af Sydtyskland på min rejse til Italien. Hver gård havde sit areal opdelt i mange små lodder, der lå langt fra bygningerne. Jorden var i dårlig gødningskraft og fyldt med ukrudt. Markredskaberne var meget primitive, og som trækraft benyttedes for det meste køer eller stude.

På strækningen fra Lyon og sydpå mod den spanske grænse blev vi flere gange standset af demonstrerende franske

bønder. De havde bygget barrikader af gamle vogne og markredskaber tværs over hovedvejen. Den første standsning varede en halv times tid, og der var på begge sider af barrikaden samlet masser af biler, der ventede på at komme videre. Da politiet endelig kom til stede, ventede vi naturligvis, at barrikaden ville blive ryddet til side og de demonstrerende jaget væk, men det skete ikke. Bilisterne fik besked på, at de ikke måtte irritere bønderne ved at bruge bilhornene. Politiet forhandlede med de oprørske bønder og fik allernådigst lov til at lede trafikken udenom på vejrabatterne, så godt det lod sig gøre. Vi fik stukket nogle løbesedler ind i bilen, hvoraf det fremgik, at bønderne krævede hjælp fra staten, fordi deres hvedemarker var ødelagt af frost.

Omkring byen Vallence var store områder tilplantet med frugttræer, men træerne var ikke passet godt, og markbruget var i en endnu ringere forfatning. Vinterhveden var de fleste steder ødelagt af frost, og der var kun i ringe omfang om foråret sået andet korn i stedet for. På vejen fra Montelimar til Nimes kørte vi gennem store strækninger af velpassede vin- og olivenmarker.

Vi passerede ikke den spanske grænse ude ved kysten, men lidt inde i landet ved grænsebyerne Le Perthus på fransk side og La Junquera på spansk side. Vi kom ikke op i nogen særlig stor højde, men fik dog et indtryk af Pyrenæerne. Passagen i grænseegnen var meget smuk ad en bugtet vej mellem skovklædte bjergskrænter.

Hovedvejen mod Barcelona lå på et langt stykke helt ude ved kysten. Det landbrug, vi hidtil havde set i Spanien, imponerede os ikke. Markerne var fyldt med ukrudt, særlig valmuer, men jo nærmere vi kom Barcelona, des bedre blev jorden udnyttet. I byens nærmeste omegn var jorden udnyttet til havebrug. Havesagerne var her af så god kvalitet, at vi ikke har dem bedre på Amager. Vi kørte en tur rundt i Barcelona for at få et indtryk af denne Spaniens næststørste by og satte herfra kursen mod Madrid.

I nærheden af byen Igualada besøgte vi en husmand. Vi havde passeret i hundredvis af små og yderst primitive husmandsbrug, og jeg ville meget gerne se, hvordan de så ud indvendig og få lejlighed til at tale med en spansk husmand. Det var den rene elendighed, vi her blev vidne til. Huset var bygget af sammenstablede sten fra klipperne. Vinduer fandtes ikke, loft ej heller, vi så lige op i stråtaget. Ejendommens størrelse var kun 2 ha. Hans hvede havde taget meget skade af frosten, og kartoffelmarken var ødelagt af koloradobiller. Det var første gang, jeg så en koloradobille. Her var der nok at se på, og jeg fik også lejlighed til at se, hvor voldsomt et ødelæggelsesværk de små grådige tingester kan forvolde. Jeg besøgte siden flere husmænd i andre egne af Spanien. De fristede en så fattig og kummerlig tilværelse, at man ikke kan gøre sig noget begreb om det, når man ikke har set det.

Efter overnatning i Madrid kørte vi sydpå med Sevilla som mål. De første 100 km var jorden god og velpasset. Der var vinmarker, så langt vi kunne se, men arbejderne havde det tilsyneladende ikke bedre i de fede end i de magre egne. Vi kørte igennem flere landsbyer, hvor arbejderne boede i huler, der var hugget ind i bjergsiden. Vi gjorde ophold i byen Manzanares, der er hovedstad i distriktet La Mancha. Det er en mager, skovløs egn, hvor vi ikke så andre husdyr end får og geder. Længere sydpå kørte vi over nogle lave bjergkæder, hvor vi foruden får og geder så store flokke af sorte og røde grise. Der er ingen fare for, at disse grise bliver for fede. Den kost, de kan skaffe sig på markerne, er af en sådan beskaffenhed, at de nok skal kunne holde den slanke linie. Jeg tror, at de nogenlunde kan konkurrere med rådyrene som hurtigløbere.

På vejen til Cordoba kørte vi igennem endeløse strækninger med olivenplantager, og så forstod man bedre, at Spanien er verdens største producent og eksportør af olivenolie. I nærheden af Sevilla kom vi igennem et meget sumpet og fugtigt landskab, der åbenbart var et helt eldorado for storke. Vi

så her så mange storke, at jeg næsten ikke tør skrive om det af frygt for ikke at blive troet. Vi så huse med 8–10 storke-reder på hvert, og jeg talte 22 storke i et enkelt træ. Jeg kunne ikke tilbageholde en bemærkning om, at ligesom vi skulle til en kongres, hvor der var deltagere fra mange lande, var storkene fra hele verden åbenbart her samlet til kongres. I Sevilla så vi murerkongernes fæstningsagtige slot, Alcazar, hvor vi var indbudt til reception af Sevillas byråd. Det var en ejendommelig gammel bygning med en meget fremmedartet arabisk udsmykning.

Fra Sevilla gik turen til Granada. På vejen benyttede vi igen lejligheden til at besøge en husmandsfamilie. Boligen var en lille lerklinet, stråttækt hytte uden vinduer og rum-inddeling. De havde husdyrene i det samme rum, hvor de selv opholdt sig. De fremviste med stolthed 3 små røde grise, som de havde i en kasse inde i stuen ved siden af sengen. Markredskaberne var uhyre primitive. Det var af den slags, som vi i Danmark kun finder på Landbrugsmuseet, og som er gået af brug for flere hundrede år siden. Husmanden var ved at høste byg. Det foregik på den måde, at han tog en håndfuld ad gangen og skar det af med en krum kniv (segl). Da jeg spurgte ham, hvorfor han ikke brugte en le – jeg havde set, at de i forretningerne i byerne havde leer – svarede han, at han helst ville bruge segl, for det var han vant til. Jeg prøvede på at forklare ham, at det gik meget hurtigere og lettere med en le, men dertil svarede han, at han havde ikke mere at høste, end han sagtens kunne overkomme det.

I Granada besøgte vi det gamle murerslot, Alhambra. Derfra kørte vi op på Spaniens højeste bjerg, Sierra Nevada. Vi var så højt oppe, at vi på den sidste del af køreturen var omgivet af den evige sne, som har givet bjerget navn, „Det sneklædte bjerg“. Det var en underlig fornemmelse at komme lige fra sommervejret i det lune grønne land og efter 3 km.s køretur være omgivet af vinterens kulde og barskhed.

Vi aflagde derefter besøg på en af statens forsøgsstationer ved en lille by, Oropesa. Der var masser af sorte svin af den iberiske race. Det var ikke noget, der rigtigt var i stand til at interessere danske landmænd.

Efter aftale med direktøren for landbrugsministeriets udstykningsvæsen foretog vi en udflugt til nogle store udstykningsforetagender. Vi besøgte flere af de små nye landsbyer, hvor husene var sammenbyggede rækkehuse i to etager, grupperet omkring skolen og kirken. De var solidt byggede og godt indrettede. Når vi sammenlignede dem med de boliger, vi andre steder havde set, landarbejdere og husmænd måtte nøjes med, boede disse statshusmænd særdeles godt.

Hver familie havde en jordlod på 3–5 ha, hvilket man påstod var tilstrækkeligt til at ernære en familie, da jorden var kunstvandet. Afgrøderne stod meget fint på markerne. Men det var en form for landbrug, som det ikke er vanskeligt at konkurrere med; for boligerne lå samlet i byerne, og der var ofte 3–4 km ud til de yderste jordlodder. Al transport fra markerne til bygningerne foregik på æselryg. Selv transporten af hø og korn sker på ryggen af æsler. Det er et mærkeligt syn at se en sådan vandrende høstak. Æslet er ikke til at få øje på.

Jeg fortalte udstykningsdirektøren, at vi i Danmark altid anbringer bygningerne ude på jordlodderne for at spare den tid, der medgår til transport til og fra markerne. Jeg fik det svar, at spanierne vil bo samlet. Dersom staten ville bygge husene ude på jordlodderne, fik de ikke nogen til at flytte ind i dem. De ville foretrække at begå selvmord i stedet for at flytte ud af landsbyen. På mit spørgsmål blev det oplyst, at der ikke i disse kolonier var tale om nogen form for fællesdrift. Hver familie havde sin egen lille lod at dyrke. Koloniens medlemmer blev af staten udvalgt blandt landarbejdere, som man mente var kvalificerede til at arbejde selvstændigt. De fik en prøvetid på 5 år, hvor de var lejere af såvel boligen som jordlodden. Når disse 5 år var

gået, blev de selvejere og skulle forrente etableringsomkostningerne med en meget lav rente og tilbagebetale en del af statslånet over en lang årrække. De, der ikke i prøvetiden havde vist sig egnede til selvstændigt at drive et lille landbrug, blev udelukket af kolonien.

Jeg spurgte, hvordan staten skaffede sig jord til udstykning. Direktøren forklarede mig, at man henvendte sig til store jordbesiddere, som havde jord henliggende i forsømt tilstand. Hvis det var arealer, der ved kunstig vanding kunne blive frugtbar landbrugsjord, fik godsejerne valget imellem at bygge vandingsanlæg og bringe jorden i kultur eller afstå den til staten mod fuld erstatning. Da jeg spurgte, hvad man forstod ved fuld erstatning, blev det oplyst, at det var det beløb, som jorden var vurderet til til skatteefterretning. Da det drejede sig om jord, der ikke var opdyrket, var den ikke vurderet ret højt.

Der var i de senere år ved statsstøtte oprettet 30.000 små nye landbrugshjem, og man ville fortsætte med det i stigende tempo. Jeg var noget forundret over, at Francoregimet kunne ekspropriere jord fra storgodserne på så billige vilkår. Jeg fik den oplysning af danske, der var bosiddende i Spanien og kendt med forholdene, at der både blandt hærens og kirkens folk såvel som i selve Falangistpartiet – særlig blandt de yngre – var mange, der var interesserede i denne udvikling.

Kongressen i Madrid blev åbnet af den spanske landbrugsminister Raphael Cavestany, der dagen efter indbød mig til at se en international landbrugsudstilling i udkanten af Madrid. Ministeren var meget interesseret i udstyknings-spørgsmålet og viste og forklarede mig nogle modeller af planlagte store overrislingsanlæg, hvor det var meningen at oprette mange tusinde nye små landbrugshjem.

På hjemturen kørte vi gennem Castilien til den franske grænse ved den lille by Irun.

Fra den belgiske landbrugsminister le Febres, som jeg kendte fra møder i OEEC, havde jeg fået en indbydelse til

på tilbageturen fra Spanien at se på belgisk landbrug og landbrugsinstitutioner. Sammen med statskonsulent Georg Gram havde ministeren udarbejdet et stort program for vort besøg i Belgien. Ledsaget af embedsmænd fra landbrugsministeriet besøgte vi først et stort gartneridistrikt sydøst for Bruxelles. Produktionen var her koncentreret om ferskner og vindruer. Kvaliteten var meget fin. En stor del af produktionen blev eksporteret til England. Derefter besøgte vi gartnerier, landbrugsskoler m.m og sluttede i Gent, hvor vi var inviteret af den stedlige gartnerforening til at se på nogle meget fine gartnerier. Jeg havde på forhånd forestillet mig, at Belgien både på landbrugets og havebrugets område var langt bagefter Holland, men det, jeg så i Belgien, var lige så godt som det, jeg havde set i Holland.

Rundturen i Belgien afsluttedes med en hyggelig og fornøjelig sammenkomst i minister le Febres' bolig i Bruxelles, hvor vi fik lejlighed til at tale sammen om nogle af de problemer, der havde været fremme til drøftelse ved møderne i OEEC. Fra Bruxelles kørte vi via Antwerpen gennem Holland og videre over Bremen-Hamburg til Grossenbrode.

Da vi kørte hjem til Måløv fra Gedser, og jeg sad og så på de frodige afgrøder på markerne og på de hjem, vi kom forbi, byejendomme, landejendomme og arbejderboliger, der næsten alle sammen var pæne og velholdte og omgivet af smukke velpassede haver, kunne jeg ikke lade være med at drage sammenligning med det, jeg havde set i Spanien, og tænke på de levevilkår, som de to store befolkningsgrupper, arbejderne og bønderne, dér lever under.

Jeg tænkte i mit stille sind på ordene i Åkjærs digt:

*„Danmark er et lille land
strakt fra nord til sønder
har dog brød til alle mand
købstadfolk som bønder“.*

Amerika

Hjemkommen fra Spanien fandt jeg på mit skrivebord en indbydelse fra den amerikanske landbrugsminister Ezra Taft Benzon. Jeg var ikke særlig opsat på at rejse igen, men efter en samtale med stats- og udenrigsminister H. C. Hansen blev det bestemt, at jeg skulle modtage indbydelsen.

I rejsen deltog kommitteret i landbrugsministeriet V. Brorson, formanden for de danske mejeriforeningers fællesorganisation, Søren Overgård, og kontorchef i udenrigsministeriet baron Zytphen-Adeler. I New York blev vi modtaget af vor statskonsulent i Amerika, A. F. Knudsen, og den amerikanske landbrugsattaché i Danmark, Sherwood Berg.

I Washington havde vi et møde i det amerikanske landbrugsministerium, hvor vi fik lejlighed til sammen med de øverste embedsmænd og repræsentanter for udenrigsministeriet grundigt at drøfte vore problemer. Jeg udtrykte naturligvis en oprigtig tak for den store hjælp, som Danmark har modtaget fra USA til opbygning af vort produktionsapparat og sagde, at vi fandt det temmelig ulogisk, at vor afsætning af landbrugsvarer nu generes af salg fra amerikanske overskudslagre på vore traditionelle europæiske markeder og fremførte nogle eksempler på, at amerikansk handel med landbrugsvarer i visse tilfælde havde skadet vor landbrugseksport.

Jeg fremhævede, at man måtte forstå, at landbrugseksporten for Danmark udgør en meget væsentlig del af den samlede eksport, og at dansk landbrug ikke understøttes af staten. Danske landmænd kan nok konkurrere med amerikanske landmænd, men Danmark kan ikke konkurrere med den amerikanske finanskasse. Jeg fremsatte ønske om at få vor importkvota for Danish Blue Cheese forhøjet og udtalte håbet om, at Amerika ville følge Danmarks eksempel ved at liberalisere importen af danske varer til USA, som Danmark har gjort det for amerikanske produkters ved-

kommende. Der blev talt frit ud om tingene, og jeg fik det indtryk, at man i det amerikanske landbrugsministerium havde god vilje til at føre en politik, der så lidt som muligt skader Danmark og dansk landbrug.

Fra Washington fløj vi tværs over landet til byen Seattle i staten Washington helt ovre på vestkysten. Denne flyvetur tværs over Amerika blev den mest interessante geografiundervisning, som jeg har oplevet.

Vi besøgte mange farme både små og store. Der var særlig én farm, der interesserede mig meget, fordi den udelukkende producerede havesager. Det var de samme afgrøder, som jeg havde dyrket på mit eget lille landbrug: rødbeder, gulerødder, grønrærter, tomater, kål m. m., et rigtigt amagerlandbrug, men der var bare den forskel, at markerne her var meget større. Det var et mærkeligt syn at se en mark på flere hundrede td. ld. med rødbeder. Der anvendtes i driften alle mulige moderne maskiner. Ja, så vidt var mekaniseringen drevet, at man brugte flyvemaskiner til pudring af planterne på markerne. Virksomheden havde sin egen konservesfabrik, hvor varerne blev rensset, kogt og fyldt i dåser lige færdige til at spise.

Jeg så en del små farme ikke stort større end danske husmandsbrug. Man havde åbenbart ved tilrettelæggelse af programmet lagt vægt på at vælge ejendomme, hvor ejerne var af dansk oprindelse, for gang på gang blev jeg overrasket ved at træffe tidligere landsmænd, der ikke havde glemt at tale dansk. De fleste af disse små ejendomme var særdeles veldrevne og havde et godt udbytte af kørerne. Vi besøgte også adskillige frugtfarme, dem er der mange af i staten Washington. Jeg ville helst se de små plantager, og det fik jeg lejlighed til i betydelig udstrækning og måtte konstatere, at her er et område, hvor det kniber for Danmark at følge med. Frugten var i alle de plantager, vi så, ren og veludviklet, men jeg havde den tilfredsstillende, at jeg ikke syntes, at der var nogen af de fine æbler, der smagte så godt som vore cox orange – eller gråstenæbler.

Jeg fik også lejlighed til at se nogle meget store landvindingsarbejder. Det var ikke landvindingsarbejder, som jeg kendte dem fra Danmark, for medens vi i Danmark bringer jorden i dyrkbar stand ved at aflede vand, skete der her det modsatte, at man tilførte vand. Det var mærkeligt at se, at medens der på den ene side af en vej var hede, hvor der ikke fandtes føde til en ged, så var jorden ved den anden side overrislet af vand fra et mægtigt vandingsanlæg, og her groede der så fine afgrøder af kartofler, majs, sukkerroer og soyabønner, at jeg ingen steder har set dem bedre. Jorden var af ens bonitet på begge sider af vejen, men vi fik den forklaring, at der på den egn faldt så lidt regn, at der intet kunne gro, uden at der blev foretaget kunstig vanding.

Vi besøgte en række af landbrugsministeriets forsøgsstationer og fik alle vegne at vide, at man meget gerne ville have fat i nogle avlssvin af dansk landrace. I Minnesota besøgte vi en landbrugsskole, hvor jeg af en svensktalende professor fik en meget udførlig forklaring om skolens virksomhed.

I Minnesota bor der mange danskere. Vi besøgte en lille landsby, der hedder Tyler. Her var næsten alle beboerne danske. Der var arrangeret et møde i forsamlingshuset, hvor jeg fik lejlighed til at tale for en stor forsamling af tidligere landsmænd. Jeg overværede også en velbesøgt gudstjeneste i Tyler. Præsten var dansk. Det var en mærkelig fornemmelse herovre midt i det store Amerika at overvære en gudstjeneste, hvor der blev talt dansk og sunget grundtvigske salmer. Man havde en følelse af, at man for en lille stund opholdt sig i en landsbykirke hjemme i det lille Danmark. Efter gudstjenesten fik jeg lov til i kirken at bringe en hilsen fra Danmark.

I Tyler boede jeg hos en dansk farmer, med hvem jeg havde en meget interessant samtale om hans hjem og landbrugsbedrift. Det gik her som næsten altid, når jeg talte med farmerne på tomandshånd, gav de udtryk for deres utilfredshed med de af staten garanterede priser på deres

varer. De syntes, at de var alt for små, og når de talte om deres landbrugsminister, Ezra Taft Benson, som jeg regner for at være et af de klogeste og mest retsindige mennesker, jeg har truffet, var det ikke just beundring, de gav udtryk for.

I Minneapolis besøgte vi et dansk alderdomshjem „Danebo“. Det var også en oplevelse. De havde aldrig før haft besøg af en dansk minister og ville derfor gerne benytte lejligheden til at tale med mig. De talte ikke blot dansk, men så snart de begyndte at tale til mig, kunne jeg høre, fra hvilken egn i Danmark de var. Den første, der kom og hilste på mig, fortalte mig, at han var fra Vester Skerninge. Han forklarede mig, at det var en by på Fyn. Han var meget stolt af, at han efter at have været i Amerika i 40 år ikke havde glemt at tale sit modersmål, og det havde han sandelig heller ikke; for jeg tror ikke, at der i Vester Skerninge findes nogen, der kan tale bedre fynsk end det, han præsterede. Han var åbenbart også stolt af at være fynbo, for han betroede mig med et smil, at den mand, der sad ved siden af os, ikke var nogen rigtig dansker, men en bornholmer. Men så tog bornholmeren ordet: „Er jeg ikke nogen rigtig dansker? Jeg kan fortælle dig, at da jeg var på Bornholm, hørte Bornholm til Danmark, og det gør det endnu, men du er dum.“ Den næste, jeg talte med, fortalte mig på ægte vestjysk, at han var fra Ringkøbingegnen. Der var de alle sammen i hans ungdom venstremænd, de stemte på I. C. Christensen. „Men,“ betroede han mig, „a var jo socialist. Dem var der ikke mange af. Derfor kaldte de mig for Socialist-Niels.“ Disse samtaler med gamle landsmænd fra forskellige egne i vort land vil jeg aldrig kunne glemme; for fælles for dem alle var, at de tænkte med kærlighed på barndomsegnen i det lille land, hvor de havde deres oprindelse.

Da vi kom tilbage til Washington, havde vi en sammenkomst med landbrugsministeren, hvor vi fik lejlighed til at tale sammen om det, vi havde set og oplevet på vor rejse i

USA, og hvor vi yderligere uddybede de spørgsmål, som vi havde drøftet med embedsmændene i landbrugsministeriet. Ministeren gav udtryk for, at han meget godt forstod de problemer, vi havde, og forsikrede os, at han personligt ville tage så meget hensyn som muligt til danske interesser.

Som afslutning på rejsen havde den dansk-amerikanske mejerimand, direktør B. I. Christensen, i samarbejde med den danske presseattaché i New York, Kaj Johansen, arrangeret en sammenkomst med en kreds af importører, der beskæftiger sig med handel af danske produkter. Denne sammenkomst var jeg meget glad for. Jeg havde ofte hørt danske importører i USA beklage sig over, at man i Danmark manglede forståelse af problemerne i forbindelse med salg af danske varer i USA. Vi fik her en udmærket redegørelse for markedsforholdene, særligt vedrørende handelen med skinke og ost. Skinkeeksporten til USA var på dette tidspunkt ikke særlig rentabel, men det blev fra mange sider henstillet til os, at Danmark ikke måtte svigte med regelmæssige leverancer, selv om priserne for øjeblikket var nedadgående. Det var deres overbevisning, at markedet nok skulle rette sig igen både for skinke og ost, og det viste sig at være rigtigt.

Rejsen til USA blev min sidste rejse som landbrugsminister. Den var både interessant og lærerig. Jeg har jo set i aviserne, at der er mange, der skumler over ministrenes udenlandsrejser. Jeg tror, at det beror på en misforståelse. Det er min overbevisning, at det økonomiske samarbejde mellem nationerne er mindst lige så vigtigt som det militære samarbejde, og jeg synes, at det er meget glædeligt, at vi for tiden er inde i en rig udvikling på dette område. Derfor har det også stor betydning, at de ministre, der mødes i OEEC, GATT og andre internationale organisationer for at drøfte samhandelen mellem landene, kender hinanden og kender produktions- og afsætningsforholdene i de forskellige lande.

Jeg er taknemlig, fordi forholdene har artet sig sådan, at jeg har fået lejlighed til at se mig om i verden. Jeg har

været glad, når vi drog ud på en ny udenlandsfærd, men endnu gladere har jeg været, når vi kom hjem igen.

Når man har set, hvordan den almindelige befolkning lever i Italien, Tyskland og Rusland, er man først rigtig klar over, hvor godt vi har det her i vort lille Danmark.

Det er rigtigt, som Grundtvig har udtrykt det:

*„Langt mere af malmen så hvid og så rød
fik andre i bjerg og i bytte.
Hos dansken dog findes det daglige brød
ej mindre i fattigmands hytte.
Og da har i rigdom vi drevet det vidt,
når få har for meget og færre for lidt“.*

Resultatet af det, jeg hidtil har set på mine udenlandsrejser, er, at vi er dette ideal nærmere i Danmark end noget andet land i verden.

Mor Anna

Min kone havde, da hun var fyldt 70 år, i radioen en samtale med redaktør Tove Schmidt om emnet: Kvinden bag politikerens.

Da jeg synes, at hun i denne samtale, bedre end jeg har været i stand til det, har fortalt om, hvordan livet har formet sig for os i de 47 år, vi har delt godt og ondt med hinanden, tager jeg den med her, selv om det jo ikke kan undgås, at der kommer nogle gentagelser:

– Fru Smørum, den dag jeg ringede til Dem og foreslog, at vi skulle snakke lidt sammen i radioen, da sagde De: „Mon ikke det er en fejltagelse? Jeg er jo bare en ganske almindelig kone.“

– Jo, det husker jeg godt, og det mener jeg stadig.

– Men det er jo netop *det*, som er spændende ved Deres historie, at De fra at være „en ganske almindelig kone“ gik hen og blev ministerfrue.

– Jeg er jo simpelt hen fulgt med min mand. Han er ligesom jeg kommet af små kår. Hans far var landpost og tjente kun 40 kroner om måneden, så der var smalhans til huse. Jens måtte ud og tjene, allerede da han var 8 år. Han har taget alle trappetrinene inden for landbruget: først tjenestedreng, så tjenestekar, så husmand og formand for vores lokale husmandsforening – og til sidst landbrugsminister.

– Hvordan med skolegang?

– Han har kun gået i den almindelige offentlige børneskole. Men som 18–20 årig var han to vintre på højskole, og det har været ham til stor nytte, tror jeg.

– Hvordan til nytte?

– Jo, for dér mødte han jo så mange nye tanker og lærte

at se tingene i et større sammenhæng. Det satte en hel masse tanker i sving hos ham. Det var for resten på højskolen, vi traf hinanden, og kort efter blev vi gift – det var i 1913.

– Og så fik De et husmandsbrug?

– Næh, så hurtigt gik det skam ikke. Vi havde ingen penge at købe for. Vi begyndte som landarbejdere, og vi tog hårdt fat. Vi lugede roer fra kl. 4 om morgenen til kl. 22 om aftenen. Vi var enige om, at vi så hurtigt som muligt måtte se og få sparet så mange penge sammen, at vi kunne klare udbetalingen til et lille husmandsbrug, og vi nåede det hurtigere, end vi selv havde regnet med. Allerede i 1917 kunne vi købe en lille ejendom på 6 tdr. ld.

– 6 tdr. land – kunne De virkelig leve af det?

– Ja, det gik, for Jens var landpost ved siden af. Der var ingen besætning på ejendommen, så vi måtte drive den som amagerlandbrug.

– Hvad vil det sige?

– Vi dyrkede havesager: ærter, bønner, agurker, løg, kål, gulerødder, jordbær osv.

– Men Deres mand kunne da ikke nå at gøre meget ved landbruget, når han samtidig var post . . .

– Næh, jeg måtte jo tage mig af driften, så godt jeg kunne. Det var ikke altid lige nemt, men det kom mig til gode, at jeg som ung havde arbejdet i gartnerier.

– Deres far var måske gartner?

– Nej, han var arbejder. Men jeg er født i gartnerbyen Stige ved Odense, og så faldt det naturligt, at jeg forsøgte mig med havebrug. – Men Jens hjalp mig troligt om aftenen, når han kom hjem fra postturen – og om søndagen. Dengang kæmpede arbejderne for at komme ned på 8 timers arbejdsdag, og jeg sagde tit for spøg til min mand: „Du prædiker så meget om 8 timers arbejdsdag, men hvad med os selv? Vi arbejder 8 timer om formiddagen og 8 timer om eftermiddagen.“ – Men vi var glade og tilfredse. Når jeg tænker tilbage, synes jeg, at den bedste tid, vi har haft sammen,

var de 17 år, hvor vi gik og arbejdede sammen på vores lille landejendom. Det var nu alligevel en mere tryk og fredelig tilværelse end at være ministerfrue.

– Hvordan fik De afsat Deres grøntsager?

– Jeg kørte ind på grønttorvet i København og solgte dem. Vi købte som sagt vores ejendom i 1917, det var jo under første verdenskrig, så det var på en tid, hvor alle varer var lette at sælge. Men det var jo tit nogle drøje ture. Jeg kørte med en lille islandsk hest. Turen ind tog omtrent 3 timer. Jeg måtte allerede hjemmefra klokken 3 om morgenen.

– Det må have været svært pludselig at skulle optræde som handelsmand.

– Jeg skal ikke nægte, at jeg til at begynde med følte mig lidt usikker. Jeg kendte hverken vejene eller færdselsreglerne inde i den store by, og jeg anede ikke, hvordan torvehandel skulle gribes an, men det gik helt godt. – Min mand opdagede snart, at jeg tjente meget mere ved at sælge havesager, end han tjente som landpost, og så holdt han op med at være post og satte mig fra bestillingen som torvekusk. – Det var jo også nok rigtigt.

– Det lyder, som om De var lidt ked af det?

– Jeg fik jo mere tid til at passe vores hjem og vores dreng. Men den gang var jeg lidt ked af det, for jeg kunne godt lide at handle. De torvehandlende var et livligt og venligt folkefærd, og det var spændende at tale med kunderne og passe på at få de rigtige priser for varerne.

– Hvornår kom Deres mand så ind i politik?

– Jeg tror, han har været politisk interesseret, lige fra han var barn, men aktiv politisk blev han vel i 20 års alderen. Først blev han formand for vores husmandsforening og for socialdemokratisk forening, og så kom han ind i sognerådet – da var han lige fyldt 25.

– Han var sognerådsmedlem i Ledøje-Smørum i 16 år og derefter i Ballerup-Måløv i 10 år. I alt deltog han i kommunalt arbejde i 26 år, før han blev indenrigsminister i

Hedtofts første ministerium – det var i 1947. – Fra 1953 til 55 var han landbrugsminister i Hedtofts andet ministerium, og derefter fortsatte han i H. C. Hansens første ministerium i godt 2 år, til han blev syg lige før valget i 1957.

– Hvornår kom Deres mand ind i folketinget?

– Det må have været i 1929. Da var han 38 år. Han var opstillet i Lejrekredsen, men blev valgt på et suppleringsmandat i Gentoftekredsen. Siden har han været valgt i Holbækkredsen, og de sidste 7 år ovre hos vestjyderne i Holstebrokkredsen. Jeg var tit med til vælgermøderne, og vi har vundet os mange gode venner i alle 3 valgkredse.

– Oprindelighed De ikke Smørum, vel?

– Nej, vi hed Sørensen. Men en overgang var der hele 3 i folketinget, der hed Jens Sørensen, og så fik min mand tilnavnet Smørum, fordi han stammede fra Smørum, og senere tog han så navneforandring til Smørum. Det var af rent praktiske grunde.

– Når De tog med ud til vælgermøderne, må De jo selv have interesseret Dem for politik?

– Ja, det gør jeg. Min mand og jeg er jo begge to fra arbejderhjem, og i vores barndom så vi, hvordan vores forældre måtte slide i det for at skaffe sig selv og deres børn det daglige brød. Det var hårde tider for småkårsfolk dengang. Arbejdsdagen var lang, og lønnen var lille. Der er sket store forandringer i løbet af de 60 år, jeg kan huske tilbage. Når De spørger, om jeg interesserer mig for politik, så må jeg svare, at så længe jeg lever, vil jeg interessere mig for al den slags politik, der går ud på at støtte og hjælpe dem, der har det fattigst og ringest i vort samfund.

– Der er kvinder, som mener, at det let går ud over børnene, når deres mor interesserer sig for politik?

– Det behøver det ikke at gøre. Børnene kan da godt blive passet ordentligt alligevel, og jeg vil da mene, at det er mere frugtbart for børn og unge at omgås en mor, der interesserer sig for det samfund, hun lever i, end en passiv og uinteresseret mor.

– Hvor mange børn har De selv?

– Kun én. En søn, der nu er ansat i flyvevåbnet som materielmester. Han er gift og har to store drenge. Både han og min svigerdatter har været flittige til at besøge mig, når min mand ikke var hjemme – ellers havde man jo nok følt sig lidt ensom nu og da. Vi har nu den aftale, at de kommer herhjem og spiser til middag hos os en gang om ugen. Den aften glæder jeg mig altid til, for så har vi det så hyggeligt og fornøjeligt sammen.

– Er det gået ud over hjemmet, at Deres mand har haft så meget at se til?

– Det er klart, at det tager en masse tid, når en mand får en række offentlige hverv, og nu, da det er overstået, skal jeg gerne indrømme, at jeg er glad for at have ham herhjemme igen. Men jeg kan med sandhed sige, at han har aldrig haft så travlt med offentlige sager, at han har mistet interessen for hjemmets anliggender eller glemt at tænke på os herhjemme. Han har altid talt med mig om de ting, han havde med at gøre, og det har naturligvis også givet mit liv mere indhold, at jeg er blevet indviet i de mange forskellige problemer, som han har haft med at gøre.

– Når en mand bliver minister, følger der jo repræsentationspligter med, også for hustruen?

– Ja, det er rigtigt. Min mands arbejde har naturligvis medført, at der er kommet mange mennesker i vores hjem, men det har jeg altid været glad for. Selv om det giver nogen ekstra ulejlighed, så er det også interessant at lære de mennesker at kende, som manden arbejder sammen med – og der ligger vel også en udvikling i, at man får lejlighed til at høre de samtaler, der føres om forskellige samfundsproblemer. Mange gange har jeg været med hos kongen, og jeg må sige, at vi ministerkøner altid mødte en enestående venlighed og gæstfrihed hos kongeparret. Min mands stilling førte også med sig, at jeg engang imellem måtte optræde som værtinde på Christiansborg, for eksempel når landbrugsministre fra fremmede lande besøgte vores land.

- Hvordan klarede De det? Var De nervøs?
- Hvor godt eller dårligt jeg klarede det, kan jeg jo ikke selv dømme om. Men jeg kan sige så meget, at jeg aldrig har følt mig nervøs ved disse lejligheder.
- Kunne det ikke være svært at få kontakt med de fremmede mennesker?
- Jeg synes ikke, det var så svært. Jeg har aldrig givet mig ud for mere end det, jeg er, en jævn, almindelig husmandskone. Og en værtindes pligter er vel egentlig også de samme, om sammenkomsten finder sted i ens hjem eller i statens repræsentationslokaler, og hvad enten gæsterne er ministre, gesandter eller jævne folk som mig selv. Når bare man tør være sig selv, så synes jeg, man kan snakke med alle mennesker.
- Var der ikke sproglige vanskeligheder?
- Jeg har aldrig lært sprog. I min ungdom havde jeg ikke råd til det, og siden har jeg ikke haft tid til det. Jeg kunne jo ikke tale direkte med de udenlandske ministerfruer og gesandtfruer, men så havde vi tolk, og det værner man sig hurtigt til.
- De sagde før, at De var mere tilfreds med at være husmandskone end ministerfrue. Vil det sige, De helst havde set, at Deres mand ikke var blevet minister?
- Nej, det vil jeg ikke sige. Jeg synes bare, når jeg tænker tilbage på årene, der er gået, at vi havde det så godt, da vi gik og arbejdede sammen på vores lille husmandsbrug. Men min mands offentlige arbejde har jo medført, at livet har formet sig for mig på en helt anden måde, end jeg i min ungdom kunne tænke mig. Jeg har deltaget i mange møder og rejst meget, både herhjemme og i fremmede lande sammen med min mand. Jeg har set og hørt meget og oplevet meget, som jeg aldrig havde oplevet, hvis han ikke havde deltaget i det offentlige liv.
- Nu har Deres mand jo trukket sig tilbage fra det offentlige liv. Hvad får De nu tiden til at gå med?
- Ja, nu går vi jo igen herhjemme og pusler sammen i

hus og have. Vi hygger os og snakker om vore mange fælles minder. Vi har jo et bevæget og indholdsrigt liv at se tilbage på. Og så glæder vi os over, at vi har lært så mange dejlige mennesker at kende og fået så mange gode og trofaste venner både herhjemme og i udlandet.

– Vi er glade og taknemlige for den måde, som livet har formet sig for os.

– Vi har det dejligt.

Mor Anna.

Mor Annas forældre bådsmænd Ole Chr. Andersen og Mette Kirstine.

Vort hjem i Målov.

Efter fyraften

I 21 år fik jeg lov til at være medlem af folketinget og i 7 år medlem af kongens råd. De 7 år som minister var de strengeste, men også de mest interessante. Jeg fik her lejlighed til at arbejde sammen med mennesker, som jeg måtte beundre for deres grundige, saglige indsigt i sagerne og for deres evne til at forelægge dem klart og koncist. De fleste af mine ministerkolleger havde fået en langt bedre skoleuddannelse end jeg. De var gode læremestre for mig, men også gode og trofaste kammerater, der viste mig megen hjælpsomhed og venlighed. Det gælder særlig de to statsministre, som jeg kom til at tjene sammen med, Hans Hedtoft og H. C. Hansen. Rigtig tryk følte jeg mig alligevel aldrig som minister. Jeg havde ikke noget imod at afgive værdigheden og samtidig slippe for ansvaret.

Jeg har engang hørt Stauning holde en tale for en gammel rigsdagskollega, der fejrede 80 års fødselsdag. Navnet kan være lige meget. Den lød således: „I sine unge dage oparbejdede han et blad. Bladets oplag steg takket være hans dygtighed og flid år for år, men der er jo også andre, der har oparbejdet et blad, så det er ikke særligt opsigtsvækkende. Han blev medlem af folketinget og fik betroet mange vigtige ordførerskaber, som han klarede med stor dygtighed, men det er der andre end ham, der har præsteret, så det er ikke særlig opsigtsvækkende. Han fandt på at bytte sin plads i folketinget med én i landstinget – landstinget holder ikke så mange møder som folketinget, men medlemmerne får den samme løn – det er der andre end ham, der har fundet ud af, så det er ikke særlig opsigtsvækkende.“

Jeg tænkte, det var da en mærkelig form for hyldest til en gammel veltjent kollega, men så kom pointen: „Han blev

80 år, og så gik han *frivilligt, og det var virkeligt opsigtsvækkende.*“

Talen blev holdt i en spøgefuld form, og den gamle parti-fælle fik bagefter al den anerkendelse, han fortjente, men der var alligevel den realitet i denne morsomme tale, at der var adskillige gamle rigsdagsmænd, der blev siddende i tinget længere end både de selv og partiet var tjent med. Jeg tog dengang det løfte af mig selv, at kunne jeg ikke udrette noget andet opsigtsvækkende, så kunne jeg i alt fald gå frivilligt i rette tid. Da jeg var fyldt 66 år, og vi stod over for et valg, benyttede jeg lejligheden til at sige farvel og tak.

Da jeg havde trukket mig tilbage fra det offentlige liv og i et par år gået herhjemme og hyppet mine egne kartofler, følte jeg trang til at lade tankerne gå tilbage over den lange livsvandring fra mit fattige barndomshjem i Smørum-nedre til ministerkontoret og til de mange mennesker, som jeg har mødt undervejs, og jeg fik lyst til at skrive om det.

Jeg har prøvet på at give en helt åbenhjertig redegørelse for min livsgerning, oplevelser og synspunkter. Hvor megen interesse det har for andre mennesker, er det vanskeligt for mig at skønne over, men jeg har en fornemmelse af, at en gammel mands synspunkter af mange af nutidens moderne mennesker vil blive opfattet som gammeldags og naive. Er der ikke noget om, at ydmyghed og taknemlighed er noget, der ikke er i særlig høj kurs i vore dage? Og jeg må ærligt tilstå, at taknemlighed er den drivfjeder, der har fået mig til at skrive mine erindringer. Jeg følte en trang, som jeg ikke kunne modstå, til endnu engang at få lejlighed til at sige tak for al den venlighed og godhed, jeg har mødt i livet. Når man har haft en fattig barndomstid og en lidt streng ungdomstid, føler man måske mere trang til at sige tak til de mennesker, der har vist én venlighed og hjælp-somhed.

Jeg skylder at sige tak til embedsmændene i de ministerier, der har været mig betroet, til kolleger i udvalg og kommissioner, til pressens folk, og mest skylder jeg at sige tak til

Smørum går

Landbrugsminister Jens Smørum vil ikke genopstilles og vil heller ikke være minister i en ny regering.

Hvordan vil det gå ved valget?
Det tales der meget om,
og der er nogle på tinge,
som frygter vælgernes dom.
Man gætter på muligheder,
men ingen kan gætte alt.
Kun én ting er ganske sikker,
at Smørum ikke bliver valgt.

Han trækker sig nemlig tilbage
som folketings-kandidat,
og så skal han ikke skælve
for valgdagens resultat.
Og skulle partiet sejre
– det bliver næppe så let –
vil Smørum skam heller ikke
beholde sin taburet.

En mand, der kender til landbrug,
forstår sig på vind og vejr.
Han mærker, hvor vinden blæser,
og den er nærmest kontrær.
Der snakkes i landbrugs-sproget
så meget om vekseldrift.
Han stikker sin finger i jorden
og tænker på næste skift.

Rimus.

(„Jyllandsposten“)

mine standsfæller for den tillid, som de viste mig i de unge år, og som de har vist mig gennem hele livet. Det er det fundament, som hele min offentlige virksomhed er bygget op på.

Når jeg sammenligner arbejdernes levevilkår i min barndomstid med nutidens, synes jeg, at den gamle landarbejder, som jeg har citeret foran i bogen, har fået ret: „Jeg tror, at vi arbejdere ved at samle os om vort eget parti kan skaffe vore børn en bedre tilværelse end den, vi selv har kendt.“ Der er sket en stor og god udvikling i vort samfund i de 60 år, som jeg kan huske tilbage. Når jeg tænker på, hvordan de gamle opslidte arbejdere i min barndomstid blev behandlet på fattiggården, er jeg glad for, at jeg fik lejlighed til at være med til at gennemføre folkepensionen og mange andre sociale love.

Når jeg tænker på den skoleundervisning, som børnene fra arbejderhjemmene den gang fik, og den, der i vore dage er adgang til, og når jeg sammenligner den lille løn og den umenneskelige lange arbejdsdag dengang med forholdene nu, er der sket meget store og gode forbedringer, ja, så stor har den økonomiske og kulturelle fremgang for den jævne befolkning været i min levetid, at nutidens ungdom næppe helt forstår det, og derfor heller ikke skønner nok på det.

Der var fattigt i mit barndomshjem. Begge mine forældre havde en arbejdsdag på 12–14 timer i døgnet, men vi led ikke nød. Vi børn måtte aldrig gå sultne i seng. Mine forældre frygtede gæld og den deraf følgende afhængighed. Ved slid og nøjsomhed havde de holdt enhver form for gæld fra livet. Der var ingen prioritetsgæld i deres hus, og de havde heller ingen anden gæld, for de købte aldrig mere, end de kunne betale. Jeg fik i barndomsårene gang på gang indskærpet den leveregel: Når du er rask, og alt går vel for dig, skal du spare lidt af din indtægt, så har du noget at stå imod med, hvis sygdom eller ulykke skulle ramme dig. Denne leveregel har jeg fulgt livet igennem, og jeg har aldrig følt noget savn ved det, for jeg har ikke følt trang til at

leve flot, og i denne livsindstilling har min kone været enig med mig.

Jeg er nu en gammel, træt, men glad og taknemlig mand. For den tid, der er tilbage, er der kun at håbe, at slutspurten må blive så skånsom som muligt. Min kone og jeg går nu sammen og pusler i hus og have og takker for hver dag, der går godt, og glæder os over de mange gode minder fra et afvekslende og begivenhedsrigt liv.

Jeg har haft megen medgang i mit liv, men jeg har aldrig forsøgt på at bilde mig selv eller andre ind, at det alene skyldes mine egne evner og kræfter. Jeg har altid troet på et nådigt forsyn og vil slutte min bog med dette citat af Mogens Lorentzen:

*„Når aftenen er rolig og arbejdet endt,
betænkt hvad usaligt der kunne ha' hændt.
Var dagen dig nådig, til solen gik ned,
så sig den farvel med taknemlighed“.*